MINISTRIA E EKONOMISË DHE AMBIENTIT
MINISTARSTVO EKONOMIJE I OKOLISA
MINISTRY OF ECONOMY AND ENVIRONMENT

AMMK

AGJENCIONI PER MBROJTJEN E MJEDISIT TE KOSOVES

KOSOVSKA AGENCIJA ZA ZAŠTITU SREDINE

KOSOVO ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY

Izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu 2018-2019

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo

Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E ZHVILLIMIT EKONOMIK DHE AMBIENTIT
MINISTARSTVO EKONOMSKOG RAZVOJA I AMBIJENTA
MINISTRY OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND AMBIENT

AGJENCIA PËR MBROJTJEN E MJEDISIT TE KOSOVËS

KOSOVSKA AGENCIJA ZA ZAŠTITU SREDINE

KOSOVO ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY

AMMK

Izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu 2018-2019.

Priština, avgust 2020.

Sadržaj

Uvod

1. Stanje životne sredine
1.1. Vazduh
1.2. Voda
1.3. Zemljište
1.4. Biodiverzitet i zaštićene zone
1.5. Otpad
1.6. Ugrožene zone životne sredine
1.7. Javno zdravlje
1.8. Korišćenje prirodnih resursa

2. Preduzete mere za zaštitu životne sredine
2.1. Nivo primene strategija i planova zaštite životne sredine
2.2. Institucionalni razvoj i zastoj
2.3. Inspekcija i kontrola sprovođenja zakona
2.4. Izdavanje dozvola
2.5. Investicije u zaštiti životne sredine

3. Nalazi i preporuke
3.1. Glavni nalazi izveštaja
3.2. Preporuke

4. Reference

5. Spisak skraćenica, slika i tabela

6. Aneksi

Uvod

Izrada Izveštaja o stanju životne sredine na Kosovu zasnovana je na Zakonu o zaštiti životne sredine[1]. Prema članu 25. ovog Zakona, Vlada Kosova, na predlog Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje, podnosi Skupštini Izveštaj o stanju životne sredine.

Izveštaj treba da sadrži podatke o:

- stanju životne sredine i promenama u životnoj sredini u poređenju sa prethodnim izveštajem,
- uticaju životne sredine u zdravlje stanovništva,
- stanju ugroženih sredina,
- sprovođenju strategije životne sredine i akcionog plana,
- merama preduzetim za zaštitu životne sredine,
- razvoju institucija za zaštitu životne sredine i
- finansiranju sistema za zaštitu životne sredine.

U skladu sa obavezama i dužnostima vladinih institucija, Kosovska agencija za zaštitu životne sredine je institucija koja izrađuje ovaj dokument.
Ovaj godišnji izveštaj predstavlja stanje životne sredine za 2018-2019. godinu, ali i raniji podaci takođe zauzimaju značajno mesto u cilju upoređivanja.
Za izradu izveštaja, KAZŽS je prikupila podatke o životnoj sredini od institucija za praćenje, kompanija, operatera, raznih preduzeća, publikacija, izveštaja i ostalih izvora. Prikupljeni podaci su obrađeni u kvalitetne informacije o životnoj sredini koje su sada predstavljene u ovom izveštaju.

Predstavljanje stanja za neke sektore životne sredine je manje pokriveno kao posledica nedostatka podataka, nedostatka praćenja, nedovoljne pravne osnove ili drugih institucionalnih i upravljačkih nedostataka.
Kvalitet ovog izveštaja, u određenoj meri, je i odražavanje kvaliteta praćenja koji se sprovodi na državnom nivou i nivou organizovanja informacionog sistema o životnoj sredini. Ova dva sistema životne sredine su još uvek u fazi podizanja i jačanja stoga još uvek postoji nedostatak potpunih i pouzdanih podataka.

Glavni cilj ovog izveštaja je informisanje o stanju životne sredine na Kosovu međutim, njegovi podaci predstavljaju dobru osnovu koja može da posluži i za izradu adekvatnih politika životne sredine i za orijentisanje događaja, planiranja i strateških investicija u sektorima koji imaju uticaj na životnu sredinu kao što su: ekonomija, industrija, energetika, transport, poljoprivreda itd.

[1] *Zakon br. 03/L-025*

Zahvalnica

Poštovani čitaoci !

Kosovska agencija za zaštitu životne sredine sa zadovoljstvom deli sa vama Izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu za 2018. i 2019. godinu.

Ovaj izveštaj je pripremljen u okviru aktivnosti za ispunjavanju zadatke i zakonskih obaveza koje proizilaze iz Zakona br. 03 / L-025 o zaštiti životne sredine i Plan rada KAZŽS za redovne izveštavanje o stanju životne sredine, koji takođe pruža odgovarajuće informacije o administraciji, Vladi, Skupštini Republike Kosovo o sprovođenju politika zaštite životne sredine i javnosti.

Nadamo se da će ovaj izveštaj pomoći organima uprave u razvoju novih oblika politike za zaštite životne sredine i praćenju primene planova i programa zaštite životne sredine.

Šira javnost, mediji, NVO (nevladine organizacije) za zaštitu životne sredine i ljubitelji za zaštiti životne sredine su dobrodošli da koriste ove podatke i raduju se njihovoj saradnji u poboljšanju stanja životne sredine uopšte.

Ovom prilikom, KAZŽS izražava posebnu zahvalnost ne samo za osoblju KAZŽS , koje je radilo na sprovođenju ovog izveštaja u vanrednim pandemijskim uslovima, već i svim vladinim i nevladinim institucijama koje su dale svoj doprinos pružanjem potrebnih podataka.

Zahvalni smo i drugim međunarodnim institucijama i organiyacijama o zaštiti životne sredine koje je na bilo koji način doprinelo da KAZŽS dostiže da objavi ovaj izveštaj na profesionalan način.

Dr.sc. Ilir Morina,izvršni direktor KAZŽS

1. Stanje životne sredine

1.1. Vazduh

Istorijat praćenja kvaliteta vazduha na Kosovu

Automatsko praćenje kvaliteta vazduha je počelo krajem 2009. godine iz stanica postavljenih u Prištini (bivša zgrada Rilindje i HMIK).
Tokom 2010. godine, MŽSPP/DZŽS/HMIK sproveli su preliminarnu studiju za utvrđivanje lokacija za praćenje kvaliteta vazduha, koju je podržala EK – TAIEX.
Prema studiji je predloženo **zoniranje**, gde će Kosovo imati jedan **Aglomerat-AKS1** (uključujući Prištinu i Obilić), dok će ostali delovi zemlje formirati jednu **Zonu** praćenja-**ZKS1** (Gnjilane, Peć, Prizren, Glogovac, Mitrovica i Elez Han)[2] , (tabela br. 1 i 2).
Broj stanica za praćenje kvaliteta vazduha na Kosovu je određen na osnovu kriterijuma utvrđenih iz Direktive 2008/50/EC. Prema toj direktivi, mreža za praćenje kvaliteta vazduha na Kosovu treba da ima 9 stanica za automatsko praćenje. Međutim, krajem decembra 2012. godine MŽSPP/KAZŽS zaključili su memorandum o razumevanju sa MER-om (koji je finansirao Svetska banka) da se i tri stanice za automatsko praćenje kvaliteta vazduha, koje su postavljene u zoni KEK-a, (koje je finansirala Svetska banka), prelaze u vlasništvo MŽSPP/KAZŽS. Tako da trenutno nacionalna mreža za praćenje kvaliteta vazduha na Kosovu ima 11 fiksnih stanica i jednu (1) mobilnu stanicu za automatsko praćenje kvaliteta vazduha. (tab. 1 i 2 i slika 1).

Tabela 1. Stanice za praćenje kvaliteta vazduha -Aglomeracija AKS 1

Aglomeracija/Zona		Naziv stanice za praćenje	Oznaka stanice (Kod)	Lokacija	Parametri koji se mere	Vrsta zone/aglomeracije	Datum funkcionalizacije
AGLOMERACIJA AKS 1	1	HMIK	KS0101	Priština	PM10,PM2.5,SO_2, NO_x,O_3,CO	Urbana pozadina	09.01.2009
	2	Rilindja	KS0102	Dvorište Rilindje, Priština	PM10,PM2.5,03,SO_2,CO,NO_2	Urbana pozadina	06.05.2010
	3	Obilić	KS0110	CPM	PM10,PM2.5,SO_2,NO_x, O_3,CO	Urbana pozadina	01.03.2013
	4	Kruševac	KS0111	Osnovna škola	PM10,PM2.5,SO_2,NO_x, O_3,CO	Urbana/industrijska pozadina	01.03.2013
	5	Palaj	KS0112	Kosova Mont	PM10,PM2.5,SO_2,NO_x, O_3,CO	Industrijska pozadina	01.03.2013

Tabela 2 . Stanice za praćenje kvaliteta vazduha -Zona ZKS 1

[2]*Objašnjenje: Stanica za praćenje u Brezovici je aktivirana 03.09.2013, ali je ista nefunkcionalna od 2016. godine.*

Aglomeracija/Zona		Naziv stanice za praćenje	Oznaka stanice (Kod)	Lokacija	Parametri koji se mere	Vrsta zone/aglomeracije	Datum funkcionalizacije
ZONA ZKS 1	1	Peć	KS0305	OŠ "Lidhja e Prizrenit"	PM10, PM2.5	Urbana pozadina	04.04.2012
	2	Prizren	KS0406	Skupština opštine	PM10,PM2.5,SO_2,CO,NO_2,O_3	Urbana pozadina	01.04.2012
	3	Elez Han	KS0508	Osnovna škola "Ilaz Hallaqi"	PM10,PM2.5,SO_2,NO_x,O_3,CO	Urbana/industrijska pozadina	05.04.2012
	4	Gnjilane	KS0609	Skupština opštine	PM10,PM2.5,SO_2,NO_x,O_3,CO	Urbana pozadina	01.04.2012
	5	Glogovac	KS0103	Osnovna škola "Selami Hallaqi"	PM10,PM2.5. SO_2,NO_x,CO,O	Urbana pozadina	05.04.2011
	6	Mitrovica	KS0204	Meteorološka stanica	NO_2,CO,O_3, PM10, PM2.5	Urbana pozadina	06.2013

Slika 1: Lokacija stanica za praćenje kvaliteta vazduha

Online sistem podataka o kvalitetu vazduha

Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, početkom 2018. godine je lansirala sistem za online izveštavanje rezultata o kvalitetu vazduha koji prati Hidrometeorološki institut Kosova. Finalizaciju softvera je podržala Evropska komisija kao fazu testiranja za 8 stanica za praćenje, osim stanica u Obiliću, Kruševcu i Palaju, koje se očekuju da će kroz projekte JICA i MCC-a biti priključene online mreži. Kroz online sistem omogućeno je precizno informisanje javnosti u realnom vremenu o kvalitetu vazduha u nekoliko kosovskih opština.
Softver za izveštavanje podataka o kvalitetu vazduha je kompatibilan sa Indeksom kvaliteta vazduha u Evropi (AQI) i predstavlja podatke o praćenju 5 glavnih indikatora u 8 stanica za praćenje kvaliteta vazduha.
U sistemu podataka o kvalitetu vazduha u realnom vremenu je omogućen pristup klikom na link sistema podataka na internet stranici Hidrometeorološkog instituta Kosova (**http://ihmk-rks.com/t/?page=1,5**), preko internet stranice Kosovske agencije za zaštitu životne sredine (**http://ammk-rks.net/**) ili i preko veb aplikacije **http://www.kosovo-airquality.com/secure/index2.html.**
Investicije u poboljšanju sistema za praćenja i izveštavanje kvaliteta vazduha biće nastavljene i dodatnom podrškom Američke Vlade preko Programa korporacije milenijumskih izazova (MCC) i Japanske Vlade preko Japanske agencije za međunarodni razvoj (JICA). U tabeli 3 su predstavljene stope kvaliteta vazduha prema AU br. 02/2011.

Tabela 3. Stope kvaliteta vazduha prema Administrativnom uputstvu br. 02/2011

Parametar	Granične vrednosti	Merna jedinica	Granična vrednost µg/m³	Dozvoljena prekoračenja tokom godine
NO2	Granična vrednost za 1 sat, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	200	18
	Godišnja granična vrednost, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	40	Nije predviđeno
	Godišnja granična vrednost, za zaštitu vegetacije	µg/m³	30	Nije predviđeno
SO2	Granična vrednost za 1 sat, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	350	24
	Granična vrednost za 24 sati, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	125	3
CO	Granična vrednost za dnevni prosek 8. časovne maksimale, za zaštitu zdravlja ljudi	mg/m³	10	Nije predviđeno

PM10	Granična vrednost za 24 sati, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	50	35
	Godišnja granična vrednost, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	40	Nije predviđeno
PM2.5	Godišnja granična vrednost, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	25	Nije predviđeno
O3	Dugoročni cilj, za zaštitu zdravlja ljudi	µg/m³	120	Nije predviđeno

Kvalitet vazduha tokom 2018-2019. godine

Godine 2018. i 2019. okarakterisane su značajnim napretkom u obezbeđivanju podataka iz stanica za praćenje pod upravljanjem HMIK-a. Tokom 2017. godine je postignuta potpuna funkcionalizacija svih stanica za praćenje (11 stanica za praćenje) i parametara predviđenih za kontinuirano praćenje.
Iako stanice za praćenje u Obiliću, Kruševcu i Palaju još uvek nisu u online sistemu, podaci se prijavljuju za svaka 24 sata i isti se objavljuju na internet stranici KAZŽS-a. Vremenska pokrivenost rezultata praćenja je dobra, osim u određenim slučajevima, gde zbog objektivnih okolnosti može doći do prekida u funkcionisanju uređaja.
Sezona jesen-zima svake godine obeležava povećanje vrednosti zagađenja vazduha. I tokom 2018. godine u pojedinim mestima u zemlji prašina je beležila veoma visoke vrednosti u obrascima PM 10 i PM2.5. Značajna prekoračenja Maksimalnih dozvoljenih vrednosti (MDV) bilo je skoro u većini stanica za praćenje i to tokom januara, februara, oktobra, novembra i decembra 2018.
U suštini, nivo zagađenja vazduha na čitavoj teritoriji Kosova tokom 2018. godine ne razlikuje se od nivoa zagađenja u prethodnim godinama.

Meteorološki uslovi u navedenim mesecima bili su nepovoljni, što je uticalo na akumuliranje zagađivača u vazduhu, bez mogućnosti premeštanja. Kretanja vazdušnih masa bila su nižeg intenziteta (manje od 2 m/sec), promenljive temperature (2-15), visok atmosferski pritisak (1013-1016 hPa) i bez padavina. Ovi vremenski uslovi u urbanim delovima gde postoji gust saobraćaj, kretanje starih vozila, grejanje zgrada ugljem, drvima i peletom itd. uticali su na povećanje nivoa zagađenosti vazduha.

Početkom decembra 2018. godine imali smo otežanu situaciju, gde 3 dana zaredom su se pojavile prekoračenja koncentracije PM10. KAZŽS je izrazila zabrinutost o ovoj situaciji, tako što je obavestila kreatore politika u MŽSPP-u, vladu i opštinu Priština. Zakon o vazduhu definiše obaveze MŽSPP-a da obavesti vladu, koja na predlog MŽSPP izrađuje Akcioni plan o merama koje treba preduzeti za prevazilaženje takvog zagađenja. Ovo je bilo prvo suočavanje za ovu godinu sa jednom situacijom u kojoj je 3 dana zaredom bilo prekoračenja vrednosti PM10.

Prekoračenja vrednosti PM10 beležena su u Prištini-HMIK, Obiliću, Kruševcu, Glogovcu i Gnjilanu. (Tab. 4).

Tabela 4. Trodnevna neprekidna prekoračenja PM10, 2018.

Datum	Priština-HMIK	Obilić	Kruševac	Glogovac	Gnjilane
	PM10 µg/m³	PM10 µg/m³	PM10 µg/m³	PM10 µg/m3	PM10 µg/m3
01.12.2018	150	149	132	141	126
02.12.2018	153	186	161	129	173
03.12.2018	168	160	165	177	157

Za parametre SO_2, CO i ozon nisu beležena prekoračenja MDV-a tokom 2018-2019. godine. Povećane vrednosti (povremeno) koncentracije NO_2 bilo je u Aglomeraciji AKS1 u stanicama praćenja u HMIK, Rilindja, Obilić, Kruševac i Palaj.
U nastavku su prikazani prosečni mesečni podaci za svaki parametar. Na osnovu Direktive EU o kvalitetu vazduha i prema Administrativnom uputstvu br. 15/2010 o kriterijumima za utvrđivanje stanica za praćenje kvaliteta vazduha, broj i učestalost merenja, klasifikaciju zagađivača koji se prate, metodologiju rada, način i vreme izveštavanja podataka, Aglomeracija AKS1 (Priština i Obilić) obrađuje se odvojeno od Zone ZKS1 (Glogovac, Mitrovica, Gnjilane, Elez Han, Peć i Prizren).

Kvalitet vazduha u AKS1 (Aglomeracija u Prištini)

Aglomeracija u Prištini uključuje 5 stanica za praćenje kvaliteta vazduha. Dve stanice za praćenje su postavljene u Prištini: jedna u dvorištu bivše Rilindje i druga u dvorištu HMIK-a. Tri ostale stanice za praćenje su postavljene u: Obiliću (CPM), u Kruševcu (osnovna škola) i jedan u Palaju (objekat Kosovomonta KEK-a).

Tokom 2018. godine je bilo prekoračenja MDV-a **PM10** (40 µg/m³), u stanici za praćenje HMIK, Rilindje, Kruševac i Obilić u pogledu godišnjeg proseka. Prekoračenja su bila znatna tokom januara, februara, novembra i decembra 2018. godine (Tab. 5). Tokom 2019. godine, najzagađeniji meseci su bili januar, februar, mart i decembar. Ako se radi upoređivanje za iste vremenske periode za dve godine, u 2019. godini postoji smanjenje zagađenja sa PM10.

Tabela 5. Srednje mesečne vrednosti PM10, po mesecima 2018/2019 u AKS1

Meseci	Godine	HMIK	Rilindje	Palaj	Obilić	Kruševac
Januar	2018	96.6	79.6	40	106.9	91
	2019	57.8	41.1	34.9	75.9	61.4
Februar	2018	37.1	43.1	17	42.5	37
	2019	33.2	24.6	20.1	43.6	33.9
Mart	2018	29.7	36.3	14	35.8	30
	2019	24	18.4	15	28.8	22.4
April	2018	37.6	41.1	19	41.1	31.3
	2019	16.7	13.1	11.7	19.8	28.3
Maj	2018	20.4	26.5	11.9	23.4	16
	2019	8.2	8	4.3	8.5	4.9

Jun	2018	19.6	22.9	10.5	20.7	8.7
	2019	10.9	8.7	6.6	9.5	6.4
Jul	2018	23	22.9	*	19.7	17
	2019	9.5	7.5	6.4	8.9	6.3
Avgust	2018	25	23.7	*	21.2	24.2
	2019	10.2	7.9	7.3	9.8	10.1
Septembar	2018	26.9	24.2	16.9	28.2	33.6
	2019	11	8.9	7.7	11.3	11.6
Oktobar	2018	39	35.6	22.2	40	39
	2019	22.6	15.6	23.8	26.9	31.1
Novembar	2018	51.1	35	27.8	53.3	53
	2019	16.9	14.3	12.8	24.4	18.8
Decembar	2018	78.4	53.3	44.9	85.3	70.6
	2019	27	27.5	18.2	34.6	34.2
Prosek	2018	40.36	37.01	22.42	43.17	37.61
	2019	20.6	16.3	14.1	25.1	22.4

Za parametar **PM2.5** beležena su prekoračenja tokom januara, februara, oktobra, novembra i decembra za 2018/2020. godinu. Osim u Palaju, gde je bilo blagih prekoračenja, u ostalim stanicama (HMIK, Rilindje, Obilić i Kruševac) bilo je značajnih prekoračenja MDV-a (25 $\mu g/m^3$), (Tab. 6).

Tabela 6. Srednje mesečne vrednosti PM2.5 za 2018/2019. godinu u AKS1

Meseci	**Godine**	**HMIK**	**Rilindje**	**Palaj**	**Obilić**	**Kruševac**
Januar	2018	87	69.2	38.9	97.8	87.5
	2019	57.8	41.1	34.9	75.9	61.4
Februar	2018	29.8	33.7	13.1	37.2	32.9
	2019	33.2	24.6	20.1	43.6	33.9
Mart	2018	22	25	9.1	28.1	23.8
	2019	24	18.4	15	28.8	22.4
April	2018	17.5	19.9	7.8	17.3	13
	2019	16.7	13.1	11.7	19.8	28.3
Maj	2018	11.3	12.3	5.1	10.4	8.6
	2019	8.2	8	4.3	8.5	4.9
Jun	2018	11.7	12.7	5.1	9.2	3.7
	2019	10.9	8.7	6.6	9.5	6.4
Jul	2018	14.7	14.1	*	10.7	9
	2019	9.5	7.5	6.4	8.9	6.3
Avgust	2018	15	14.1	*	11.5	10.6
	2019	10.2	7.9	7.3	9.8	10.1
Septembar	2018	15.6	14.2	7.8	16.5	14.1
	2019	11	8.9	7.7	11.3	11.6
Oktobar	2018	25.5	23.1	13.5	26.5	22.4
	2019	22.6	15.6	23.8	26.9	31.1
Novembar	2018	37.7	26	19.9	43.3	37.6
	2019	16.9	14.3	12.8	24.4	18.8
Decembar	2018	63.9	45.4	34	75.7	60.8
	2019	27	27.5	18.2	34.6	34.2
Prosek	2018	29.30	25.80	15.43	32.01	27
	2019	20.6	16.3	14.1	25.1	22.4

Ozon u zoni AKS1 nije beležio prekoračenje MDV-a (120 μg/m³). U Obiliću, Kruševcu i Palaju bilo je viših vrednosti u poređenju sa vrednostima ozona u ostalim stanicama za praćenje za 2018. godinu. Tokom 2019. godine vrednosti ozona su procenjene nižim u odnosu na iste vremenske periode tokom prethodne godine, (Tab. 7).

Tabela 7. Srednje mesečne vrednosti ozona tokom 2018/2019. godine u AKS1

Meseci	Godine	HMIK	Rilindje	Palaj	Obilić	Kruševac
Januar	2018	19.3	3.14	51.8	24.7	53.1
	2019	1.4	2.1	*	2	3.3
Februar	2018	33.2	3	74.9	40.4	67.8
	2019	1.4	1.8	*	1.2	3.9
Mart	2018	4	52.2	77.8	52.2	75.9
	2019	1.5	1.6	*	0.8	3.8
April	2018	36	12.3	51.5	49.8	66.8
	2019	1.6	1.6	0	0.7	0.2
Maj	2018	26.3	27.7	44.6	60.3	70.4
	2019	1.6	1	0.3	0.3	0.1
Jun	2018	*	52.4	47.8	113.8	66.1
	2019	0.5	0.3	0.2	0.4	1
Jul	2018	70.2	*	*	77.5	64.2
	2019	0.8	0.5	0.4	1.9	1.7
Avgust	2018	*	57.1	*	69.8	64.9
	2019	0.7	0.7	0.2	2.8	2.7
Septembar	2018	*	62	58.9	71.2	67.1
	2019	1.1	0.9	0.1	0.4	3.7
Oktobar	2018	*	45.2	47.5	58.2	55.9
	2019	1.6	1	0.2	0.6	4.6
Novembar	2018	37.7	26	19.9	43.3	37.6
	2019	2	1.4	0.1	0.5	5.9
Decembar	2018	63.9	45.4	34	75.7	60.8
	2019	2.4	3.2	0.3	1.9	6.2
Prosek	2018	36.32	35.13	50.87	61.40	62.55
	2019	1.3	1.3	0.2	1.1	3.1

Za parametar **NO_2** beleženo je nekoliko prekoračenja godišnjih MDV-a (40 μg/m³). U stanici za praćenje Rilindje, HMIK, Obilić i Kruševac, bilo je prekoračenja u nekoliko slučajeva za obe godine. Najviše vrednosti su bile tokom januara, februara, marta, oktobra, novembra i decembra, (Tab. 8).

Tabela 8. Sredje mesečne vrednosti NO_2 tokom 2018/2019. godine u AKS1

Meseci	Godine	HMIK	Rilindje	Palaj	Obilić	Kruševac
Januar	2018	26.1	51.7	20.8	35.2	42.9
	2019	53	65.2	37	59	68.5
Februar	2018	18.8	52.6	8.2	19.5	20.1
	2019	39.7	41.8	18.2	32.3	27.3
Mart	2018	20.8	65.8	5.4	16.3	16.1
	2019	43.5	47.8	14.3	24.4	27.4
April	2018	54.5	30.6	2.7	12.8	13.7
	2019	34.6	39.7	11.2	18.4	12

Maj	2018	33.1	46.4	2.2	12.8	9.5
	2019	23.9	31.8	5.3	10.7	13.8
Jun	2018	32.2	27.2	4.4	10.3	12.3
	2019	22.6	32.7	6.4	8.3	10.3
Jul	2018	26	*	*	11.1	8.1
	2019	25.9	43.2	7.2	14.5	11.2
Avgust	2018	*	30.5	*	16.1	13.6
	2019	31	*	8.2	21.1	13.3
Septembar	2018	31.2	31.9	5.9	12.8	9.5
	2019	26.3	*	7.3	84	12.9
Oktobar	2018	43.5	34.5	8.4	15.2	11.2
	2019	36.7	56.7	12.3	28.1	18.4
Novembar	2018	51.3	35.1	15.7	19	15.7
	2019	18.6	40.4	9.8	21.8	15.2
Decembar	2018	59.8	49.8	32.9	33.7	35.6
	2019	23.7	39.9	12.6	21.9	17.3
Prosek	2018	36.11	41.44	10.66	17.9	17.35
	2019	31.6	43.9	12.4	28.7	20.6

Za parametar **SO_2** tokom 2018/2019. godine nije bilo prekoračenja MDV-a (120 µg/m^3) ni u jednoj od stanica za praćenje. Ipak, u Obiliću je bilo viših vrednosti u poređenju sa ostalim stanicama za praćenje u AKS1, (Tab. 9)

Tabela 9: Srednje mesečne vrednosti SO_2 tokom 2018/2019. godine u AKS1

Meseci	**Godine**	**HMIK**	**Rilindje**	**Palaj**	**Obilić**	**Kruševac**
Januar	2018	4.1	8.6	31.1	82.9	*
	2019	6.2	18.2	19.7	2.4	*
Februar	2018	3.9	10.7	26.4	79.3	*
	2019	3.1	19.6	12.9	10.6	*
Mart	2018	3	13.6	5.6	63.8	*
	2019	3.2	28.1	0	7	9.4
April	2018	2	5.5	2.9	50.3	*
	2019	2.7	31.4	6.8	6.8	0
Maj	2018	1.4	20.8	2.4	37.3	*
	2019	3.7	4.6	9.6	6.6	4.9
Jun	2018	0.95	35	7	48.8	*
	2019	6.6	8.6	10.1	3.2	10.2
Jul	2018	38.2	53.8	*	53.7	*
	2019	8	12.1	10.3	26	21.1
Avgust	2018	41.9	50.1	*	59.5	*
	2019	7.4	10.7	10.6	35.2	31.3
Septembar	2018	42.2	68.2	11.5	64.5	*
	2019	8.1	9.5	9.8	3.8	9.4
Oktobar	2018	43.3	65.6	12.4	70.3	*
	2019	11.2	11	9.5	7.5	16.5
Novembar	2018	44.2	77	21.6	82.5	*
	2019	6.8	10.4	5.1	5.9	10.3
Decembar	2018	26.7	12.4	37.2	73	*
	2019	11.1	12.4	5.3	8.7	13.5

Prosek	2018	20.98	35.10	15.81	63.82	*
	2019	6.5	14.7	9.9	10.3	14.1

Parametar **CO** nije imao nijedno prekoračenje MDV (10 mg/m^3) u nijednoj od stanici za praćenje kvaliteta vazduha u AKS1, (Tab. 10).

Tabela 10. Srednje mesečne vrednosti CO tokom 2018/2019. godine u AKS1

Meseci	Godine	HMIK	Rilindje	Palaj	Obilić	Kruševac
Januar	2018.	4.2	1.4	*	1.4	3.3
	2019.	1.4	2.1	*	2	3.3
Februar	2018.	3.8	2.8	*	1	3.9
	2019.	1.4	1.8	*	1.2	3.9
Mart	2018.	1	3.4	*	0.98	2.3
	2019.	1.5	1.6	*	0.8	3.8
April	2018.	6.5	3.3	*	0.68	0.8
	2019.	1.6	1.6	0	0.7	0.2
Maj	2018.	2.2	3.1	*	0.7	1
	2019.	1.3	1	0.3	0.3	0.1
Jun	2018.	2	1.4	*	0.49	0.54
	2019.	0.5	0.3	0.2	0.4	1
Jul	2018.	1.4	1	*	0.6	1
	2019.	0.8	0.5	0.4	1.9	1.7
Avgust	2018.	1.5	2	*	0.7	1.5
	2019.	0.7	0.7	0.2	2.8	2.7
Septembar	2018.	1.3	1.3	1.8	0.8	2.3
	2019.	1.1	0.9	0.1	0.4	3.7
Oktobar	2018.	1.1	2.4	1.9	*	3.1
	2019.	1.6	1	0.2	0.6	4.6
Novembar	2018.	1.8	3.8	*	1.4	4.9
	2019.	2	1.4	0.1	0.5	5.9
Decembar	2018.	2.6	5.5	*	2	4.1
	2019.	2.4	3.2	0.3	1.9	6.2
Prosek	2018.	2.45	2.61	1.85	0.97	2.39
	2019.	1.3	1.3	0.2	1.1	3.1

Dani sa prekoračenjima[3] za PM10 tokom 2018. i 2019. godine, su prikazani u tabeli br. 11. Iz tabele se vidi da su tokom 2018. godine sve stanice beležile prekoračenja, a da su tokom 2019. godine prekoračenja beležena u svim stanicama za praćenje, sa izuzetkom stanica Rilindja i Palaj.

Tabela 11: Dani sa prekoračenjima za PM10 za 2018/2019. godinu

Meseci	Godine	HMIK	Rilindje	Palaj	Obilić	Kruševac
Januar	2018.	21	21	11	23	13
	2019.	15	8	7	22	13
Februar	2018.	5	8	1	6	7

[3] *Dozvoljena norma za PM10, u skladu sa AU br. 02/2011 o normama kvaliteta vazduha, je do 35 dana prekoračenja tokom jedne kalendarske godine*

	2019.	11	4	4	12	9
Mart	2018.	3	4	0	3	4
	2019.	7	1	1	10	6
April	2018.	4	2	0	8	0
	2019.	3	2	2	8	8
Maj	2018.	0	0	22	0	0
	2019.	0	0	0	0	0
Jun	2018.	0	0	0	0	0
	2019.	0	0	0	0	0
Jul	2018.	0	0	0	0	0
	2019.	0	0	0	0	0
Avgust	2018.	0	0	0	0	0
	2019.	0	0	0	0	0
Septembar	2018.	1	1	0	1	1
	2019.	0	0	0	0	0
Oktobar	2018.	7	2	0	6	7
	2019.	8	3	5	10	8
Novembar	2018.	13	5	4	17	14
	2019.	1	0	0	0	0
Decembar	2018.	21	14	6	22	18
	2019.	6	11	1	10	9
Prosek	2018.	75	57	44	86	64
	2019.	51	29	20	72	53

Kvalitet vazduha u zoni ZKSI

Zona ZKS1 uključuje teritoriju praćenu za kvalitet vazduha u sledećim centrima: Glogovac, Mitrovica, Peć, Prizren, Elez Han i Gnjilane. Stanica za kvalitet vazduha u Brezovici ima ulogu indikativne uporedne stanice. Procenjeno je da su, tokom 2018. godine, najviše vrednosti PM10 bile u Glogovcu, Mitrovici, Elez Hanu i Gnjilanu. Tokom 2019. godine, najviše vrednosti PM10 beležene su u Mitrovici, Pećи, Prizrenu i Gnjilanu. (tabela 12).

Tabela 12. Srednje mesečne vrednosti PM10 tokom 2018/2019 godine u ZKS1

Meseci	***Godine***	**Glogovac**	**Mitrovica**	**Peć**	**Prizren**	**Elez Han**	**Gnjilane**	**Brezovica**
Januar	2018.	64.6	78.8	*	59.8	72.7	129.4	*
	2019.	71	66.3	76.9	68	46.5	87.5	*
Februar	2018.	34.6	46.2	*	33.5	66.6	*85.2*	*
	2019.	12.7	36.7	48.5	42	40.1	*79.8*	*
Mart	2018.	31.8	46.5	*	29.2	98.8	83.7	*
	2019.	16.9	35.2	35.4	28.8	44.6	35.4	*
April	2018.	43.3	48.8	22.3	22.3	121	65.7	*
	2019.	19.3	31.8	16.5	26.1	28.4	16.1	*
Maj	2018.	25.5	22.4	14.1	18.6	66.6	42.8	*
	2019.	9	17.8	9.6	13.3	13.1	7.5	*
Jun	2018.	21.3	19	18.1	4.4	74.5	37.1	*
	2019.	15.4	21.5	11	13.8	8.9	5.3	*
Jul	2018.	22	23.8	24.5	18.5	48	41.9	*
	2019.	15.1	16.6	10.7	15.3	7.6	4.4	*

Avgust	2018.	29.1	26.3	*16.3*	18.8	50.6	*36.1*	*
	2019.	18.1	19.1	7.8	16.9	7.7	*4.2*	*
Septembar	2018.	33.8	26.4	*	13.4	59	40.3	*
	2019.	15.8	18.3	0	17.3	11.9	4.3	*
Oktobar	2018.	48.1	37.9	*	*	56.3	56.5	*
	2019.	25.1	33.4	*	30.1	29.7	28.2	*
Novembar	2018.	63.1	47.2	*	*	98	8	*
	2019.	22.9	38.4	54.3	40.5	31.3	45.2	2.5
Decembar	2018.	69.4	58.6	80.1	70.3	49	108.1	*
	2019.	43.6	45.5	58.7	58.5	35	*49.5*	*1.8*
Prosek	2018.	40.55	40.15	29.23	28.88	71.71	*61.23*	*
	2019.	*23.7*	31.7	32.9	*30.8*	*25.4*	*30.6*	*2.1*

Za parametar **PM2.5** beležena su prekoračenja MDV-a (25 μg/m^3) u svim stanicama za praćenje, sa izuzetkom stanice u Brezovici. Naglašena su bila prekoračenja u sezoni proleće-jesen-zima, (Tab. 13).

Tabela 13. Srednje mesečne vrednosti PM2.5 tokom 2018/2019 godine u ZKS1

Meseci	***Godine***	**Glogovac**	**Mitrovica**	**Peć**	**Prizren**	**Elez Han**	**Gnjilane**	**Brezovica**
Januar	2018.	54.6	55.6	*	41.2	53.9	29.8	
	2019.	59.8	58.2	71.6	62.2	40.4	78.1	*
Februar	2018.	26.3	33.8	*	25.8	31	21.2	
	2019.	12.2	26.8	38.3	31.8	25.2	51.3	*
Mart	2018.	17.5	31.2	*	23.5	26.3	17	
	2019.	11.7	22.1	25.6	17.5	21.1	26.1	*
April	2018.	14.5	18.5	14.6	12.2	32	5.6	
	2019.	12.3	21.5	12.3	16.3	14.9	11.6	*
Maj	2018.	12.2	10.2	6.4	8.2	36.3	20.2	
	2019.	6.2	11.8	7.2	8.1	7.5	5.3	*
Jun	2018.	10.3	12	10.7	4.1	13.9	15.5	
	2019.	9	14	7.5	7.9	6.2	4	*
Jul	2018.	11.3	17	*	*	11.2	*	
	2019.	8.6	10.8	7.5	8.9	5.4	3.3	*
Avgust	2018.	14	17.3	9.4	11	14.2	18.5	
	2019.	9.7	12	5.7	9.5	5.5	3.4	*
Septembar	2018.	15.7	15.5	*	8.9	17.5	19.7	
	2019.	9.8	11.9	*	10.1	7.6	3.8	*
Oktobar	2018.	25.5	26.5	*	*	15.3	33.6	
	2019.	18.7	22	*	19.6	17.9	22.3	*
Novembar	2018.	39.7	37.2	*	*	37.4	46.1	
	2019.	17.8	28.3	47.9	30.5	20.3	26.1	2.1
Decembar	2018.	51.4	48.1	68.7	60.4	36	82.8	
	2019.	33.9	36.9	47.2	47.5	26.9	40	1.8
Prosek	2018.	24.41	26.9	21.96	21.7	27.08	28.18	
	2019.	17.4	23.1	27.1	22.5	16.5	22.9	1.9

Ozon je prikazan u normalnim vrednostima i nije bilo prekoračenja MDV-a (120 μg/m^3), u bilo kojoj od stanica tokom 2018/2019. godine (Tab. 14).

Tabela 14. Srednje mesečne vrednosti ozona tokom 2018/2019 godine u ZKS1

Meseci	*Godine*	Glogovac	Mitrovica	Peć	Prizren	Elez Han	Gnjilane	Brezovica
Januar	2018.	*	44	*	38.2	14.6	10.4	
	2019.	*	53.1	*	35.7	37.8	23.8	*
Februar	2018.	*	49	*	38	66.3	14.2	
	2019.	*	52.8	*	54.7	44.6	26.1	*
Mart	2018.	*	54	*	26	63	18	
	2019.	*	58.9	*	71.7	48.8	40.3	*
April	2018.	*	36.6	*	72	52.2	24	
	2019.	*	52.6	*	72.1	51.2	53.2	*
Maj	2018.	*	30.9	*	72.1	67.7	21.2	
	2019.	*	41.1	*	54	43.6	53	*
Jun	2018.	*	32.6	*	87.3	68.5	89.3	
	2019.	*	33.1	*	60.6	31.4	60.7	*
Jul	2018.	*	35.3	*	70.2	50	9	
	2019.	*	35.4	*	67.4	38.2	69.6	*
Avgust	2018.	*	42.6	*	79	50.3	8.7	
	2019.	*	34.6	*	75.9	46.5	68	*
Septembar	2018.	*	43.7	*	80	39.4	8.8	
	2019.	*	32.9	*	59.2	50.8	46.7	*
Oktobar	2018.	*	30.9	*	60.1	37.7	13.2	
	2019.	28.7	24	25.7	39	41.4	29.2	41.6
Novembar	2018.	*	23.8	*	34.2	21.9	5.3	
	2019.	39.1	17	11	31.1	21.3	29.9	73.9
Decembar	2018.	*	39.4	*	30.3	26.5	11	
	2019.	32	23.6	14.6	29	23.4	30.8	74
Prosek	2018.	*	38.56	*	57.28	46.50	19.42	
	2019.	33.2	38.2	17.1	54.2	39.9	44.2	63.1

Za **NO_2** su beležene nekoliko vrednosti sa stalna prekoračenja MDV-a (40 μg/m^3) u Elez Hanu, sa manje prekoračenja u Gnjilanu i Prizrenu (tabela 15).

Tabela 15. Srednje mesečne vrednosti NO_2 tokom 2018/2019 godine u ZKS1

Meseci	*Godine*	Glogovac	Mitrovica	Peć	Prizren	Elez Han	Gnjilane	Brezovica
Januar	2018.	24.2	18.6	*	31.9	67.4	45.1	
	2019.	39.3	31.1	*	29.1	38	67.7	*
Februar	2018.	14.8	13.5	*	25.9	45.6	36.8	
	2019.	21.3	14.5	*	17.9	55.2	51.2	*
Mart	2018.	12.5	12.9	*	52.6	46.2	43	
	2019.	16.7	15.9	*	9	61.3	35.2	*
April	2018.	10.5	7.8	*	16.5	56.3	33.8	
	2019.	16.6	13	*	9.6	57.4	24.3	*
Maj	2018.	8.8	3.1	*	35.2	49.2	28.8	

	2019.	11.1	9.4	*	12.8	42.6	17.9	*
Jun	2018.	6.7	16.8	*	13.6	63.6	28.3	
	2019.	10.8	9.8	*	9.3	22.4	16	*
Jul	2018.	5	2	*	16.5	*	33.3	
	2019.	12.7	16	*	7.2	26.3	19.2	*
Avgust	2018.	8.4	5.6	*	18.6	58.2	32.6	
	2019.	16.1	18.7	*	10.1	34.8	23.4	*
Septembar	2018.	10.2	5	*	14.9	66.5	33.8	
	2019.	13.4	15.5	*	6.8	36.3	20.8	*
Oktobar	2018.	13.4	7.5	*	20.1	69.3	33.8	
	2019.	16.2	17.2	15.7	15.4	40.5	28.6	2.3
Novembar	2018.	14.2	6.1	*	25.9	37.6	29.6	
	2019.	14.5	13.9	10.4	26.5		22.2	1.2
Decembar	2018.	23.6	16.4	*	26.3	54.2	58.8	
	2019.	17.5	15.6	13.4	15.6		21.3	1.4
Prosek	2018.	12.69	9.60	*	24.83	55.82	36.47	
	2019.	17.1	15.8	13.1	14.1	36.4	28.9	1.6

Za parametar **SO_2** nisu beležena prekoračenja MDV-a (125 µg/m^3) u stanicama za praćenje u ZKS1. Beležen je samo jedan slučaj u stanici u Prizrenu tokom januara 2018. U Mitrovici su beležene povišene vrednosti tokom letnje sezone (Tab. 16).

Tabela 16. Srednje mesečne vrednosti SO_2 tokom 2018/2019 godine u ZKS1

Meseci	***Godine***	**Glogovac**	**Mitrovica**	**Peć**	**Prizren**	**Elez Han**	**Gnjilane**	**Brezovica**
Januar	2018.	119.4	29.3	*	138.8	10.4	10.4	
	2019.	12.3	3.2	*	*	4	9.8	*
Februar	2018.	115.2	31.4	*	36.5	18.3	6.5	
	2019.	6.8	3.9	*	6.8	3.5	9.1	*
Mart	2018.	94.3	34	*	36.6	60.2	13.6	
	2019.	6.9	3.5	0	0	3.5	10.4	*
April	2018.	41.9	36.6	*	20.1	51.2	15.7	
	2019.	17.5	6.1	0	22.1	5.1	10.9	*
Maj	2018.	12.4	10.2	*	8.2	45.2	22.7	
	2019.	33.3	11.1	0	8	7.5	11	*
Jun	2018.	4.8	9.2	*	38.2	74	25.3	
	2019.	33	15.5	0	12.8	9.1	11	*
Jul	2018.	2.3	79.6	*	*	8.7	27.6	
	2019.	32.3	15.7	0	15.5	13.5	14.3	*
Avgust	2018.	2.6	83.9	*	*	10.2	28.8	
	2019.	30.8	16.7	0	7.6	15	17.5	*
Septembar	2018.	5.7	83.1	*	16.7	13.9	31.9	
	2019.	28.6	16.8	0	11.7	17.3	18.5	*
Oktobar	2018.	5.6	80.4	*	22.7	48.9	31.9	
	2019.	15.3	12.5	1.2	10.1	13	25.5	0.8
Novembar	2018.	9.4	78.9	*	16.6	15.7	34.3	
	2019.	2.2	28.9	1.9	5.9	1.4	4.6	1.3

Decembar	2018.	15.6	49.2	*	*	2.8	25	
	2019.	5.5	46.8	1.5	5.1	0.8	2.2	1.3
Prosek	2018.	35.76	50.48	*	37.15	29.95	22.80	
	2019.	18.7	15.1	1.5	10.5	7.8	12.0	1.1

Za parametar **CO** nisu beležena prekoračenja MDV-a (10 mg/m^3) u nijednoj od stanica za praćenje u ZKS1 (Tab. 17).

Tabela 17. Srednje mesečne vrednosti CO tokom 2018/2019 godine u ZKS1

Meseci	***Godine***	**Glogovac**	**Mitrovica**	**Peć**	**Prizren**	**Elez Han**	**Gnjilane**	**Brezovica**
Januar	2018.	*	*	*	*	1.9	2.3	*
	2019.	1	1.5	*	1.5	0.9	1.8	1.5
Februar	2018.	*	*	*	*	0.2	2.5	*
	2019.	0.5	0.8	*	0.9	0.8		*
Mart	2018.	*	*	*	*	2.9	2.2	*
	2019.	0.8	0.7	*	1.1	1.2	0.8	0.5
April	2018.	0.5	0.4	*	*	4.1	*	*
	2019.	0.7	0.5	*	1.4	0.9		*
Maj	2018.	0.49	0.8	*	*	3.2	*	*
	2019.	1	0.2	*	0.2	1.1	0.6	0.8
Jun	2018.	0.7	1	*	1.8	2.1	1.8	*
	2019.	1.2	0.2	*	0.3	0.7		*
Jul	2018.	0.9	1.4	*	0.5	*	*	*
	2019.	1	0.3	*	0.3	1.3	1	0.7
Avgust	2018.	0.89	1.7	*	0.5	*	*	*
	2019.	0.4	0.1	*	0.9	0.4		*
Septembar	2018.	0.76	2	*	0.4	2.9	1.9	*
	2019.	0.6	0.1	*	0.9	0.3	0.4	0.4
Oktobar	2018.	5.6	2.3	*	0.6	2.7	2.9	*
	2019.	0.8	0.1	0.7	1	0.2		0.1
Novembar	2018.	1.1	2.8	*	1.4	2	2.1	*
	2019.	0.5	0.4	0.6	o.6	0.3	0.5	0.80.4
Decembar	2018.	1.6	2.7	*	1.8	2.6	3.1	*
	2019.	0.8	0.6	0.9	0.9	0.4		0.6
Prosek	2018.	1.39	1.67	*	1	2.46	2.35	*
	2019.	0.7	0.4	0.7	0.8	0.7	0.8	0.3

Dani sa prekoračenjima za PM10 tokom 2018. i 2019. godine su prikazani u tabeli br. 18, iz koje se vidi da su tokom 2018. godine beležena prekoračenja samo u stanicama Peći i Prizrena, a da su tokom 2019. godine prekoračenja beležena u svim stanicama, sa izuzetkom stanice u Glogovcu.

Tabela 18: Dani sa prekoračenjima za PM10 za 2018. i 2019. godinu u ZKS1

Meseci	***Godine***	**Glogovac**	**Mitrovica**	**Peć**	**Prizren**	**Elez Han**	**Gnjilane**	**Brezovica**

Januar	2018.	14	17	0	8	10	20	
	2019.	14	17	22	21	13	27	*
Februar	2018.	4	11	0	3	8	13	
	2019.	4	8	12	7	7	20	*
Mart	2018.	3	0	10	1	15	20	
	2019.	0	1	5	0	10	5	*
April	2018.	11	13	0	0	18	25	
	2019.	0	4	0	2	1	0	*
Maj	2018.	0	0	0	0	15	7	
	2019.	0	0	0	0	0	0	*
Jun	2018.	0	0	0	0	18	1	
	2019.	0	0	0	0	0	0	*
Jul	2018.	0	0	0	1	0	0	
	2019.	0	0	0	0	0	0	*
Avgust	2018.	0	0	0	0	10	0	
	2019.	0	0	0	0	0	0	*
Septembar	2018.	3	2	0	0	19	2	
	2019.	0	0	0	0	0	0	*
Oktobar	2018.	12	4	0	0	14	17	
	2019.	3	6	0	4	3	0	*
Novembar	2018.	17	13	0	0	11	20	
	2019.	0	0	10	9	2	7	*
Decembar	2018.	18	15	19	17	10	28	
	2019.	12	12	14	16	6	6	*
Ukupno	2018.	82	75	29	30	148	153	
	2019.	33	48	63	59	42	65	*

Iz procene stanja kvaliteta vazduha za 2018. i 2019. godinu, analizom mesečnih srednjih vrednosti za parametre PM10 i PM2.5, zaključuje se da imamo prekoračenja MDV-a. Norme iznad maksimalno dozvoljenih vrednosti su procenjene kao najviše, posebno tokom sezone jesen-zima, kao i na lokalitetima gde je bilo intenzivnog rada na infrastrukturi. Uzroci povećanog zagađenja tokom zimskih meseci su isti: gust saobraćaj starih vozila, grejanje gorivima kao što su uglje, drvo, pelet, goriva poput naftnih derivata, zagađenje od energetike, industrijski i ekonomski operateri, nedostatak tretmana otpada itd. Učinak međusobnog prekograničnog zagađenja sa zemljama regiona nije isključen.

Trend kvaliteta vazduha od 2013-2019.

Na osnovu podataka koje pruža mreža za praćenje kvaliteta vazduha HMIK-a, od 2013. do 2019. godine, obračunati su godišnji proseci na nacionalnom nivou za SO_2, NO_2, O_3, CO, PM10 i PM2.5. Trend prikazan u grafičkom obliku naglašava rastuće trendove SO_2 i NO_2, a parametri PM10 i PM2.5 i ostali parametri pokazuju trend pada srednjih vrednosti (slika 2-slika 7). Teško je razgovarati o uzrocima ovih trendova, zato što 2013, 2015, 2016. i 2017.

godini nije bilo stalnog merenja svih dotičnih parametara. Godina 2018. se karakteriše zadovoljavajućom pokrivenošću praćenje (preko 75%), a ostale godine nisu pokrile minimalno vremensko pokrivanje veće od 75%.

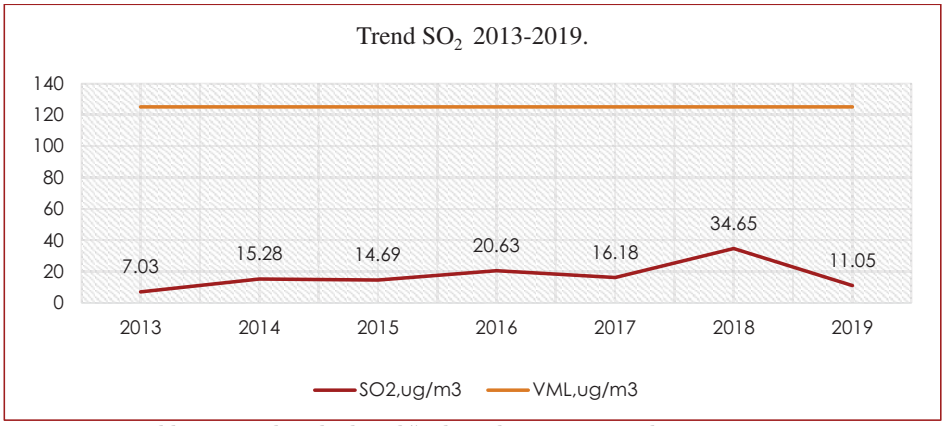

Slika 2. Trend srednjih godišnjih vrednosti SO_2 za godine 2013- 2019.

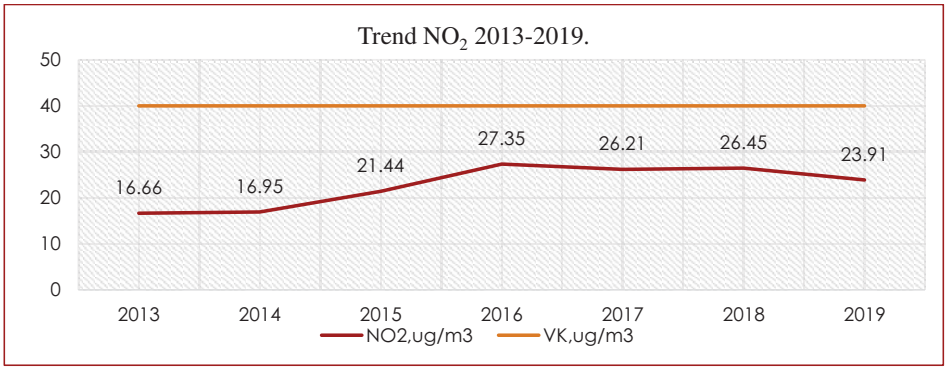

Slika 3. Trend srednjih godišnjih vrednosti NO_2 za godine 2013-2019.

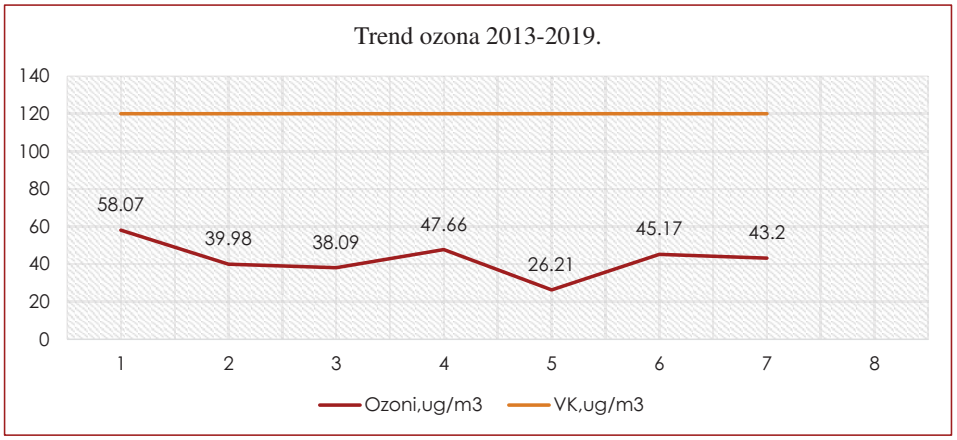

Slika 4. Trend srednjih godišnjih vrednosti O_3 za godine 2013-2019.

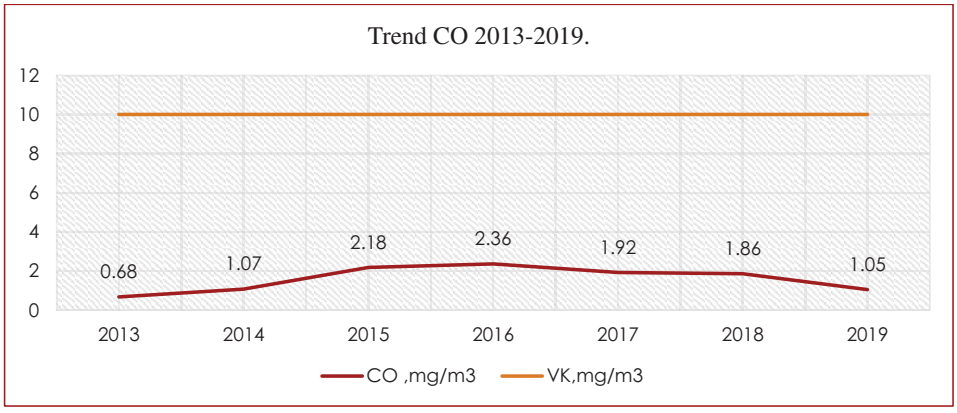

Slika 5. Trend srednjih godišnjih vrednosti CO za godine 2013-2019.

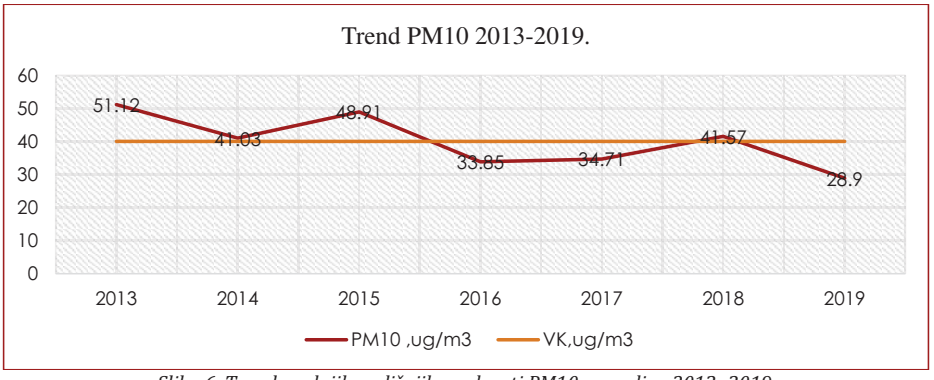

Slika 6. Trend srednjih godišnjih vrednosti PM10 za godine 2013- 2019.

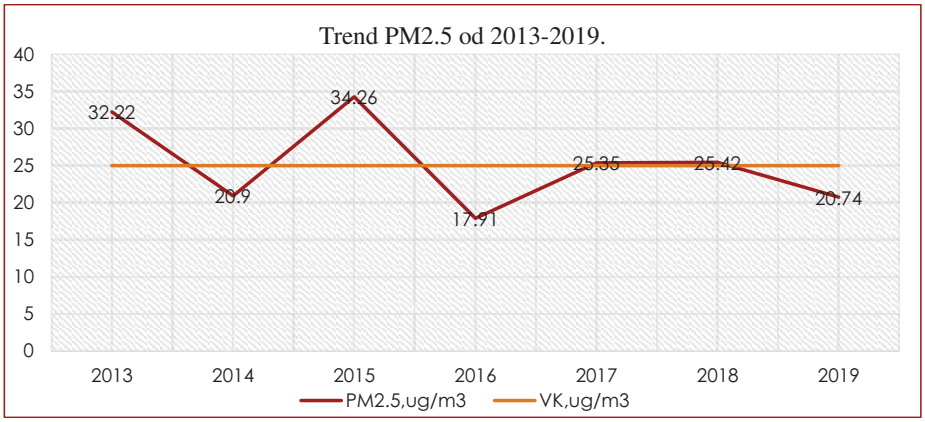

Slika 7. Trend srednjih godišnjih vrednosti PM2.5 za godine 2013-2019.

1.2. Voda

Industrijski razvoj, urbanizacija, intenzivna poljoprivreda su samo neki od faktora koji utiču na zagađenje voda. Uprkos stalnom angažovanju, nekontrolisano iskorišćavanje vodenih resursa i oštećenja rečnih korita, i dalje ostaje jedan od oblika degradacije naših vodenih resursa.

Pritisci na vode dolaze uglavnom kao posledica povećanog obima ispuštenih voda bez adekvatnog fizičkog, hemijskog ili biološkog tretmana. Sve ovo utiče na vodena tela da imamo povećanje vrednosti u fizičkim, hemijskim i mikrobiološkim parametrima. Drugi pritisci od padavina su ispiranje poljoprivrednog zemljišta i drugih zagađujućih površina pri čemu dolazi do povećanja suspendovanih materija, neorganskih materija (đubriva-N, P, K, NH_4^+ itd.) i organskih (PCB, herbicidi itd.). Među najvećim pritiscima na vodena tela su industrijska ispuštanja različitih aktivnosti.

Praćenje kvaliteta površinskih voda

Praćenje rečnih voda na teritoriji Republike Kosovo vrši Hidrometeorološki institut Kosova. Kvalitet ovih reka određuje se na osnovu fizičkih, hemijskih analiza i analiza teških metala. Mreža praćenja ima ukupno 54 lokacija za uzimanje uzoraka (stanica za praćenje). Fizički parametri koji se trenutno prate su 10 fizičkih parametara (merena 11 puta godišnje), 39 hemijskih parametara (merena 11 puta godišnje) i osam teških metala (2 puta godišnje).

U Aneksu 1 i 2 ovog izveštaja, predstavljene su stanice za praćenje reka, parametri koji se prate i frekvencija merenja.

U ovom izveštaju stanje voda smo prikazali putem ovih pokazatelja (parametara): Rastvoreni kiseonik/ mg/l O_2; Biohemijska potrošnja kiseonika - BPK_5 (mg/l O_2); Hemijska potrošnja kiseonika – HPK (mg/l O_2); Ukupni organski ugljenik – C (mg/l); Ukupni fosfor- P mg/l, Ukupne suspendovane materije - USM (mg/L). Vrednosti prikazane na grafikonu su prosečne vrednosti za 2018. i 2019. godinu.

Parametri kao: rastvoreni kiseonik (O2), biohemijski kiseonik potrošen za 5 dana (BPK_5), hemijska potrošnja kiseonika (HPK), pokazuje nivo organskog i bakteriološkog zagađenja vode koja spada u grupu parametara za koje se očekuje da će biti pod pritiscima gore navedenih pojava. Dok prisustvo fosfora (P_{tot}) izaziva eutrofikaciju u vodama.

Sliv Belog Drima – u ovom slivu napravljen je izbor stanica za praćenje za dve reke: reke Beli Drim i reke Erenik, gde se kao povećana srednja godišnja vrednost javlja hemijska potrošnja kiseonika/ mg/l O_2 (HPK) i to u stanicama za praćenje duž rečnih toka isključujući referentne stanice / izvore.

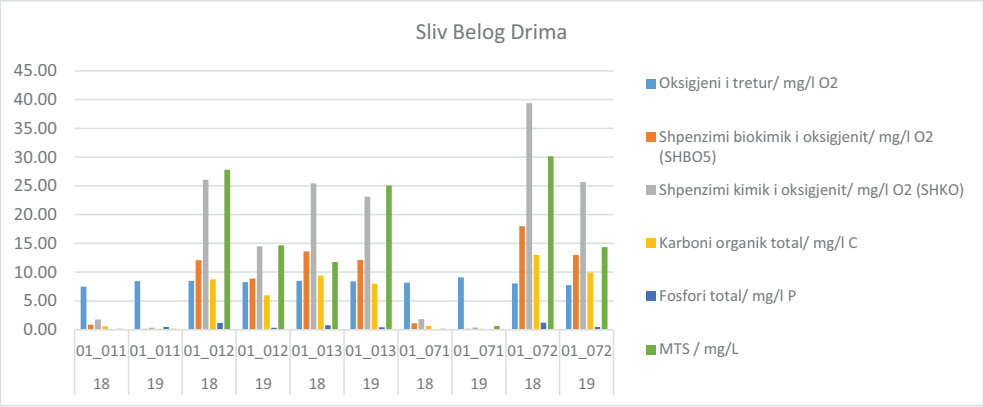

Slika 8: Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta vode u rekama – HMIK 2018-2019 (Sliv Belog Drima)

Sliv Ibra – u ovom slivu napravljen je izbor za ove reke: Ibar, Sitnica, Prištevka, Gračanka i Drenica (slika 9), gde se zapaža da je reka Prištevka/Bresje, skoro sa svim prikazanim parametrima pokazuje povišene vrednosti, jer se samo korito nalazi duž najnaseljenijeg područja i obuhvata i industrijska područja.

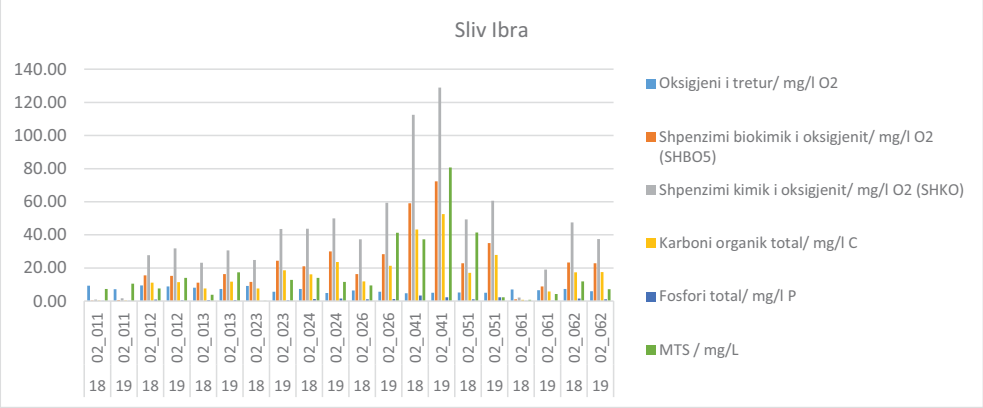

Slika 9: Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta vode u rekama – HMIK 2018-2019 (Sliv Ibra)

Sliv Binačke Morave i Lepenca - na slivu Binačke Morave izabrana je reka Binačka Morava sa ukupno četiri stanice za praćenje (slika 10), gde se u skoro svim stanicama za praćenje beležen porast ovih šest parametara. Dok su na slivu Lepenca odabrane dve reke: Lepenac i Nerodimka.

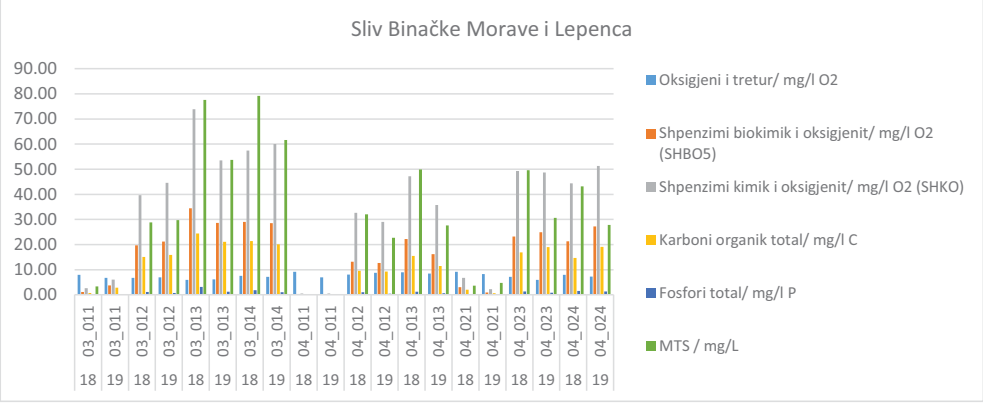

Slika 10: Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta vode u rekama – HMIK 2018-2019 (Sliv Binačke Morave i Lepenca)

Na osnovu ova tri grafikona (teritorijalna rasprostranjenost u svim slivovima) gde prisustvo ukupne količine fosfora/mg/l P iz analiza izvršenih tokom ovog perioda pokazuje da količine fosfora u rečnim vodama neće predstavljati toliko izraženi uticaj na površinske vode, jer se njegove vrednosti prikazane na dijagramima za 2018. godinu nalaze između 0.05 mg/l (Ibar-

Kuštovo) i 3.35 mg/l P (Prištevka/Bresje) dok za 2019. godinu ova vrednost pada na 2.30 mg/l P. Odakle zaključujemo da površinske vode na Kosovu nisu ugrožene eutrofikacijom.

Takođe, i pokazatelj biohemijske potrošnje kiseonika ($BPK5_5$), tokom perioda praćenja za 2018. godinu, izračunate vrednosti su između 0.33 mg O2/l (Lepenac/Prevalac Subain) i 59.03 mg O_2/l u reci Prištevka/Bresje, gde se za 2019. godinu beleži porast 72.30 mg O_2/l. Za obe godine reka Prištevka/Bresje, pokazuje najveću srednju godišnju vrednost.

Iako u prirodnim uslovima čista voda nema nikakve količine $BPK5_5$, ovo zagađenje se opravdava činjenicom da su površinske vode sve više i svugde izložene ispuštanju otpadnih voda, kroz koje se stvaraju optimalni uslovi ua povećanje vrednosti $BPK5_5$.

Trend promene stanja voda za 2018. i 2019. godinu, za relevantne stanice za praćenje za pokazatelje obuhvaćenih u ovoj proceni, prikazan je u tabeli 19.

Tabela 19: Trend kvaliteta rečnih voda 2018-2019

Stanice za praćenje	**Rastvoren kiseonik / mg/l O_2**	**Biohemijska potrošnja kiseonika / mg/l O_2 (BPK_5)**	**Hemijska potrošnja kiseonika / mg/l O_2 (HPK)**	**Ukupni organski ugljenik / mg/l C**	**Ukupni fosfor / mg/l P**	**Ukupne suspendovane materije/ mg/L (USM)**
RV01_011	↑	↓	↓	↓	↑	↔
RV01_012	↓	↓	↓	↓	↓	↓
RV01_013	↓	↓	↓	↓	↓	↑
RV01_071	↑	↓	↓	↓	↓	↑
RV01_072	↓	↓	↓	↓	↓	↓
RV02_011	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV02_012	↓	↓	↑	↑	↓	↑
RV02_013	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV02_023	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV02_024	↓	↑	↑	↑	↑	↓
RV02_026	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV02_041	↑	↑	↑	↑	↓	↑
RV02_051	↓	↑	↑	↑	↑	↓
RV02_061	↓	↑	↑	↑	↑	↑
RV02_062	↓	↓	↓	↑	↓	↓
RV03_011	↓	↑	↑	↑	↓	↓
RV03_012	↑	↑	↑	↑	↓	↑
RV03_013	↑	↓	↓	↓	↓	↓
RV03_014	↓	↓	↑	↓	↓	↓
RV04_011	↓	↓	↓	↓	↓	↔
RV04_012	↑	↓	↓	↓	↓	↓
RV04_013	↓	↓	↓	↓	↓	↓
RV04_021	↓	↓	↓	↓	↓	↑

RV04_023	↓	↑	↓	↓	↓	↓
RV04_024	↓	↑	↑	↑	↓	↓

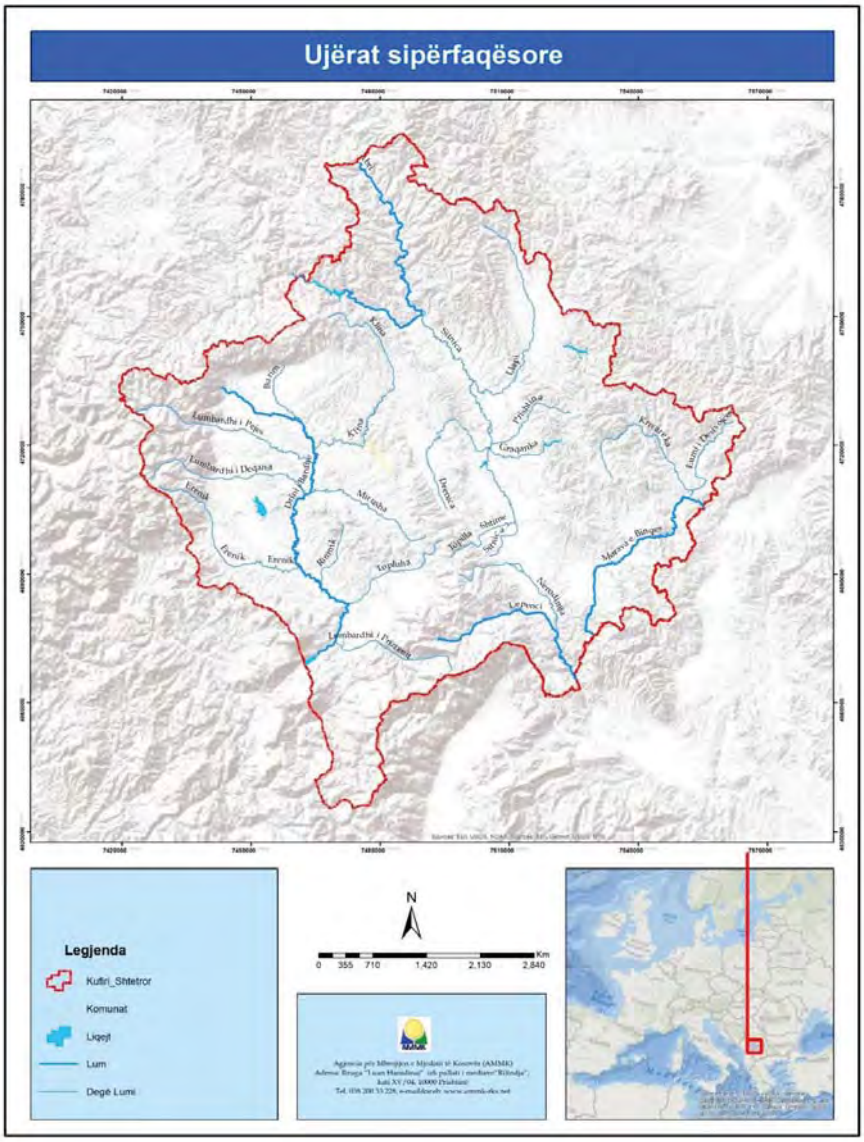

Slika 11: Mreža površinskih voda na Kosovu

Praćenje količine vode

Pored kvaliteta vode, HMIK vrši i praćenje količine vode. Praćenje količine vode vrši se putem hidrometrijske mreže, koja se sastoji od više mernih stanica na rekama gde se vrše merenja za količinu vode. U ovim stanicama mere se Nivo (H) i Protok (Q). U tabeli 20 prikazani su podaci o nivou vode H (m), dok su u tabeli 21 prikazani podaci za protok *Q (*m3/sek*)*, za hidrometrijske stanice za merenja nivoa izvršena 2018. i 2019. godine.

Tabela 20: Srednje godišnje vrednosti nivoa H (cm) prema mernim stanicama 2018 - 2019[4]

Stanica	Sred. (cm)		Max. (cm)		Min. (cm)	
Godina	2018	2019	2018	2019	2018	2019
Đonaj	328	191	632	325	151	143
Kpuz	132	107	446	269	71	64
Đakovica	83	130	351	364	34	79
Dečane	40	37	108	102	28	29
Klisura	80	72	170	150	43	47
Vlašnje	62	78	151	158	34	41
Prizren	53	51	143	134	32	29
Pirane	124	106	406	211	97	86
Miruša	*[5]	52	*	113	*	33
Klina	68	66	211	130	52	50
Berkovo	102	91	187	186	79	71
Leposavić	178	148	448	242	120	119
Vragolija	86	53	250	104	50	38
Nedakovac	166	176	340	215	135	157
Glogovac	*	95	*	197	*	37
Miloševo	170	125	423	207	98	98
Lužane	109	83	441	160	64	69
Lipljan	*	28	*	79	*	12
Končulj	255	217	560	377	186	172
Vitina	36	41	107	96	23	24
Domorovce	50	102	146	170	28	80
Kačanik	*	42	*	76	*	29
Mlike	90	86	145	137	60	61

*Tabela 21: Srednje godišnje vrednosti protoka Q (*m3/sec*) prema mernim stanicama 2018-2019*[6]

Stanica	Sred.(m3/sec)		Max.(m3/se)		Min.(m3/sec)	
Godina	2018	2019	2018	2019	2018	2019
Dečane	1.212	0.846	10.623	9.229	0.383	0.418
Klisura	12.42	9.3	73.807	53.617	2.207	2.77
Drelje	9.975	-	49.751	-	2.77	-
Đonaj	-	34.097	-	209.032	-	9.576
Prizren	3.06	2.863	33.434	28.319	0.73	0.568
Lužane	5.135	1.811	89.829	8.176	0.937	1.12
Kačanik	1.327	1.02	5.822	2.322	0.569	0.598
Mlike	2.558	2.3	7.737	6.762	0.953	0.991

[4] *Hidrometeorološki institut Kosova.*

[5] *Informacija za objašnjenje: Stanice: Miruša, Glogovac, Lipljan, Kačanik su stanice koje su ponovo funkcionalizovane u 2019. godini, zbog toga nema podataka za ove stanice u 2018. godini.*

[6] *Hidrometeorološki institut Kosova.*

1.3. Zemljište

Zemljište je prirodni resurs koji treba zaštititi. Štaviše, stepen ljudske civilizacije se ocenjuje da zavisi od upravljanja i tretmana koji se vrši zemljištu. Iz zemljišta se koriste svih potrebni resursi za čoveka. Ostaje glavni izazov održivo upravljanje zemljištem. Celokupan ekološki sistem zavisi od tretmana koji se vrši zemljištu.

Na Kosovu zemljište se koristi u razne svrhe i u većini slučajeva je korišćena bez prethodnog planiranja. Degradacija zemljišta i njena potrošnja u nepovratnom obliku su jedan od najvećih problema u zemlji. Gubljenje upotrebljivih zemljišnih površina ne samo da utiče na smanjenje površina za proizvodnju hrane, već istovremeno i na gubljenje brojnih staništa i biološke raznolikosti. Kontaminacija tla u mnogim delovima zemlje koji su poznati kao crne ekološke tačke je još jedan oblik gubljenja zemljišta kao rezultat otpada koji nastaje iz industrije, rudnika, transporta, radioaktivnih materija i urbanog otpada.

Upravljanje podacima o degradiranom i istrošenom zemljištu još uvek nisu na potrebnom nivou. Ovaj nedostatak podataka je kao posledica neodržive komunikacije između zajednica, lokalnih i centralnih institucija. Da bismo imali pravilno planiranje korišćenja zemljišta kao za poljoprivredne proizvode, tako i za privredne delatnosti, moramo imati bazu podataka sa tačnim podacima.

Korišćenje zemljišta

Korišćenje zemljišta karakteriše se raznim oblicima i korišćenjem za vitalne interese. Korišćena površina zemljišta, bilo u aspektu infrastrukture ili za poljoprivredno korišćenje odnosi se na ukupnu površinu istrošenog zemljišta, obradivog zemljišta, livada i pašnjaka, višegodišnje useve i bašte koje koriste poljoprivredna gazdinstva, bez obzira na vrstu vlasništva.

Prema inventaru šuma, šume i šumsko zemljište predstavljaju glavnu kategoriju korišćenja zemljišta sa oko 47%, poljoprivredno zemljište sa oko 29%, livade i pašnjaci sa 15%, naseljena mesta sa oko 4.5%, voda i vlažna područja sa oko 0.6%, i ostalo zemljište sa oko 3.9%.

Prema podacima Ankete o poljoprivrednim gazdinstvima, ukupna površina korišćenog poljoprivrednog zemljišta je 416 hiljada ha (2017), od koje najveći deo spada pod livadama i pašnjacima (uključujući zajedničko zemljište), 218.3 hiljada ha ili 52%, dok obradivo zemljište – njive (osim povrća) je 186.9 hiljada ha ili 44.9%.[7] U 2018. godini korišćeno poljoprivredno zemljište je 419 hiljada ha. Od koje su 218.152 ha livade, pašnjaci i 188 hiljada ha obradivo zemljište.

[7] *Zeleni izveštaj, 2018/MPŠRR*

U ovom kontekstu degradacija zemljišta dolazi od seče šuma. Samo u 2018. godini šteta u šumama se procenjuje na 14019 m^3. Namerno spaljivanje šuma na čitavoj teritoriji zemlje procenjuje se na 949 ha, dok je pošumljeno 296 ha. U revitalizaciji šumskog zemljišta imamo mali napredak, s obzirom da je ova sanacija korišćenjem čvrstog otpada je urađena samo na površini od 10 ha. Iz ovog stanja se vidi da u revitalizaciji zemljišta imamo loš trend.[8]

Pokrivenost zemljišta – Prema podacima sa satelitskih snimaka iz 2018. godine, koje je obradila Kosovska agencija za zaštitu životne sredine u okviru projekta implementacije CLC[9] 2018 u zemljama Zapadnog Balkana, podržan od Evropske agencije za životnu sredinu, na Kosovu je identifikovano 30 klasa pokrivenosti zemljišta, od 44 koje ima ukupno nomenklatura CORINE[10].

Ove klase su grupisane u 5 glavnih klasa gde dominiraju šume i polu-prirodna područjima, sa oko 57%, i poljoprivredno zemljište sa oko 38%, dok su veštačke površine zastupljene sa preko 4.6% ukupnog broja. Oko 0.3% pokrivenog zemljišta klasifikuje se na klasi vodenih tela i vlažna područja (močvare) [11]. Ove klase iskorišćenog zemljišta u ha tokom perioda 2000-2018, prikazane su u tabeli 22, dok je na slici 12 prikazana mapa kategorija korišćenja zemljišta za 2018. godinu, po kategorijama CLC-a.

Tabela 22: Korišćenje zemljišta (ha) po kategorijama, 2000, 2006, 2012 i 2018. godina[12]

Tip	ha 2000	ha 2006	ha 2012	ha 2018
Veštačka područja (građevinske zone)	24978.47	32919.39	50597.97	51057.52
Poljoprivredno područje	444320.72	439971.2	416336.95	416168.22
Šume i polu-prirodna područja	618895.06	614290.59	621110.61	620819.78
Vlažna područja	0	985.101	131.348	131.348
Vodena tela	2323.47	2351.43	2340.84	2340.84
Ukupno	1090517.7	1090517.7	1090517.7	1090517.7

[8] *Zeleni izveštaj, 2019/MPŠRR*
[9] *CLC - Corine Land Cover (Mbulushmeria e tokave sipas metodologjisë CORINE)*
[10] *Coordination of information on the environment/Koordinimi i të dhënave në mjedis*
[11] *Implementation of CLC2012 in the West Balkan Countries/EEA 2014*
[12] *Inventar šuma Kosova 2012/AŠK*

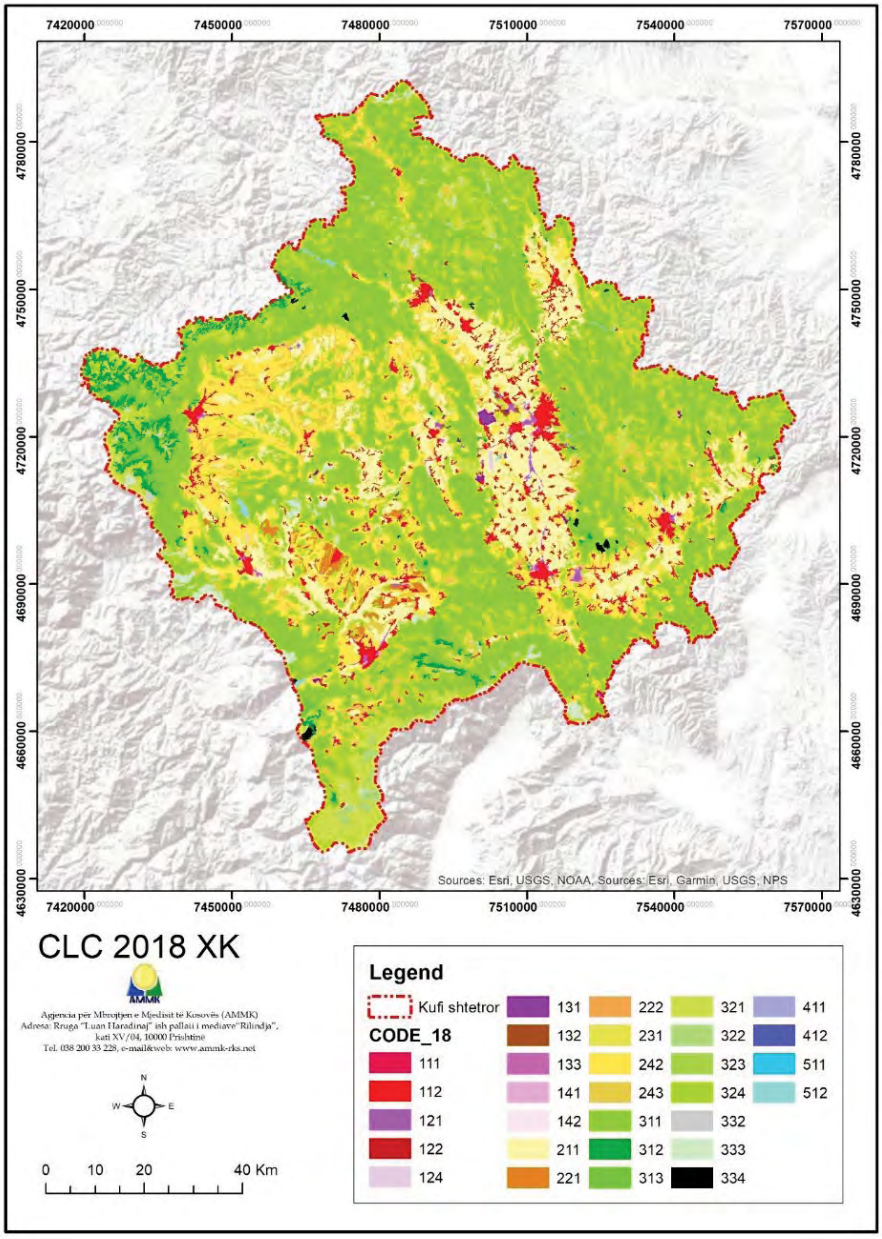

Slika 12: Mapa pokrivenosti zemljišta po kategorijama CLC-a

Praćenje zemljišta

Institucije odgovorne za praćenje zemljišta su: Poljoprivredni institut Kosova i Hidrometeorološki institut Kosova. Obe ove institucije deluju u okviru relevantnih ministarstava. Poljoprivredni institut u Peći, osim nadležnosti za praćenje poljoprivrednih inputa, hrane i zaštite životne sredine, boniteta zemljišta, sprovodi i druge tehničke aktivnosti koje se odnose na analizu zemljišta.[13]

Zakon o uređenju zemljišta (br. 04/L-040, 2012), utvrđuje institucije odgovorne za uređenje zemljišta, kao što su: ministarstvo, opštine, Katastarska agencija Kosova i katastarske kancelarije u opštinama.

Studija o zagađenju poljoprivrednih zemljišta je sprovedena zahvaljujući sredstvima iz EU-a i implementirana je od strane GIZ-a i NIRAS-a. Projekat je realizovan u roku od 2 godine, u periodu 2013-2014. Preko ovog projekta je praćeno 17 kosovskih opština, koji je obuhvatio 214.749 ha. Kao kontaminirani delovi rezultiralo je zemljište u blizini industrijskih mesta.

Na osnovu procena podataka zaključujemo da je degradacija zemljišta, korišćenje bez kriterijuma u pojedinim posebnim sektorima, dolazi kao rezultat nekoliko faktora, kao što su:

- ✓ Nedostatak planiranja za korišćenje zemljišta od strane lokalnih institucija;
- ✓ Nesprovođenje zakona i podzakonskih akata o zemljištu;
- ✓ Zagađivanje zemljišta od industrijskog otpada, rudnika, otpada;
- ✓ Zagađivanje zemljišta od poljoprivrede, korišćenjem preparata protiv biljnih štetočina itd.
- ✓ Degradacija zemljišta od eksploatacije, izgradnje i erozije;
- ✓ Ispuštanje gradskih i industrijskih otpadnih voda;
- ✓ Rasprostranjena naseljena mesta i betoniranje zemljišta;
- ✓ Mnogobrojne ilegalne gradnje i urbani haos;
- ✓ Fragmentacija zemljišta u malim parcelama i gubitak njihove funkcije;
- ✓ Nedostatak komasacije ili uređenja zemljišta u agrotehničkom-geodetskom aspektu i pravno-imovinska pitanja zemljišta, njihova podela i spajanje;
- ✓ Nedostatak informacionog sistema o zemljištu;
- ✓ Nedostatak iskustva u održivom korišćenju zemljišta, od strane opština;
- ✓ Nedostatak kreiranja i sprovođenja održive politike za upravljanje zemljištem.

[13] *www.mbpzhr-ks.net*

1.4. Zaštićene zone i biodiverzitet

Hronologija proglašenja zaštićenih zona

U hronologiji proglašenja zaštićenih zona na Kosovu, mogu se istaći tri vremenska perioda koja su vezana za opšti razvoj na Kosovu.

Period 1950 - 1970, predstavlja početnu fazu zaštite prirode i proglašavanje zaštićenih zona na Kosovu koja započinje proglašavanjem prve zone 1950. godine, koja je bila „Gazimestan". Do početka 70-ih godina, broj zaštićenih zona dostigao je na 19. U ovom periodu pod zaštitom se stavljaju: Gadimska pećina i neki drugi spomenici od botaničkog značaja kao što su: Stablo Platana u Marašu, Stabla u Isniću itd. Period između 1970. i 1988. godine karakteriše proglašavanje značajnog broja prirodnih zona. Razlog ovog uspeha povezan je osnivanjem Kosovskog zavoda za zaštitu prirode 1974. godine od strane Skupštine Kosova. U ovom periodu pod zaštitom su stavljene ukupno 32 prirodne zone od kojih treba izdvojiti: rezervat „Bifurkacija reke Nerodimka", prvi nacionalni park „Šar planina" (1986.), izvor Belog Drima sa pećinom i vodopadom u Radavcu (1983.) kao i nekoliko drugih prirodnih spomenika.

Period posle 2000. godine karakteriše ponovno uspostavljanje institucija Kosova, uključujući Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, odnosno Kosovski institut za zaštitu prirode. U tom periodu preko 170 različitih zona je stavljeno pod zakonskom zaštitom, a još mnogo njih je predloženo za zaštitu. Među zaštićenim zonama treba izdvojiti: Nacionalni park "Prokletije" (2013), NP "Šar" (proširenо), Močvara Henc - Radevo itd. dok većinu predstavljaju prirodni spomenici botaničkog, hidrološkog, geomorfološkog karaktera itd.

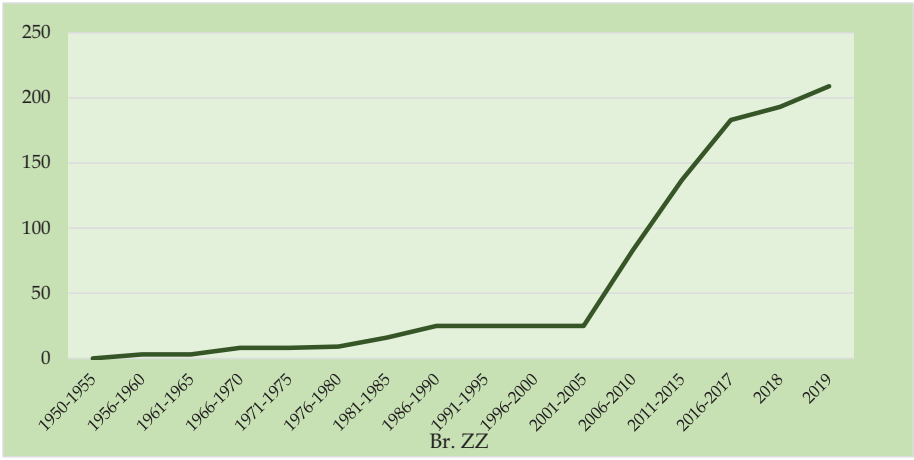

Slika. 13. Broj zaštićenih prirodnih zona 1950 – 2019[14]

[14] *Kosovski institute za zaštitu prirode*

Zaštićene zone prirode

Tokom 2019. godine, 16 novih zaštićenih zona dodato je ukupnom broju zaštićenih zona (15 spomenika prirode i 1 zaštićeni pejzaž) - na teritoriji opština Mitrovica i Obilić: Evropske bukve u Selacu, Pećine Kačandola u Kačandolu, Vodopad Trepčalija u Milenici, Ledena česma u Rahovi, Bukova stabla (Fagus sylvatica) u Bajgori, Hrast Lužnjak (Quercus robur) u Sibovcu, Stablo crnog duda (Morus nigra L.) u Mazgitu, Izvor mineralne vode u Gornjoj Grabovici itd. U istom periodu evidentirane su prirodne vrednosti u opštini Prizren i pripremljene su studije (profesionalna obrazloženja) za vrednosti prirode u opštinama Vitina i Gnjilane, koje su obrađene na odobrenje u odgovarajućim Skupštinama opština.

Ukupan broj zaštićenih zona prirode na Kosovu (2019) je 210 koji obuhvataju površinu od 1251814,1 ha, ili 11,53% površine Kosova. Ova područja uključuju: 19 striktnih prirodnih rezervata ("Rezervat Arnen", "Vrh Ropsa", "Rusenica", "Kamilja", itd.), 2 nacionalna parka ("Šar" i "Prokletije"), 182 prirodnih spomenika („Izvor Belog Drima sa Radavačkom Pećinom“, „Pećina Gadimlja“, „Vodopad Miruše“, „Rugovska Klisura“, „Kanjon Belog Drima i Sveti Most“, „Stablo Platana u Marašu itd.), 1 Prirodni Park (Planina Paštrik i Jezero Vrbnice), 5 zaštićenih pejzaža („Shkugeza“, „Borovi Dečana“ itd.) i 1 posebno zaštićena zona ptica („Močvar Henc-Radevo”). Najveću površinu zaštićenih zona čine nacionalni parkovi: „Prokletije“ i „Šar“, Prirodni park „Planina Paštrik i jezero Vrbnica“, zaštićeni pejzaž „Germija“ i MNRV „Vodopadi Miruše“ itd.

Tabela 23. Zaštićene zone prirode prema kategorijama 2019.

Kat. IUCN-a	**Naziv**	**Br.**	**Površina/ ha**	**Deo u ukup. pov. ZZ**	**Deo ZZ u povr. Kosova**
I	Striktni prirodni rezervati	19	10,882.92	7.7	0.99
II	Nacionalni parkovi	2	115,957	82.2	10.6
III	Prirodni spomenici	182	6,039	4.3	0.56
V	Prirodni park	1	5,934	4.2	0.5
V	Zaštićeni pejzaž	5	2.152	1.5	0.2
V	Posebno zaštićena zona ptica	1	109.5	0.08	0.01
	Ukupno	**210**	**125814.1**[15]	**100**[16]	**11.53 %**

[15] *Objašnjenje: Procenat je dobijen od ukupne površine uključujući površinu zaštićenih zona unutar nacionalnih parkova.*

[16] *Objašnjenje: Procenat je dobijen od ukupne površine uključujući površinu zaštićenih zona unutar nacionalnih parkova.*

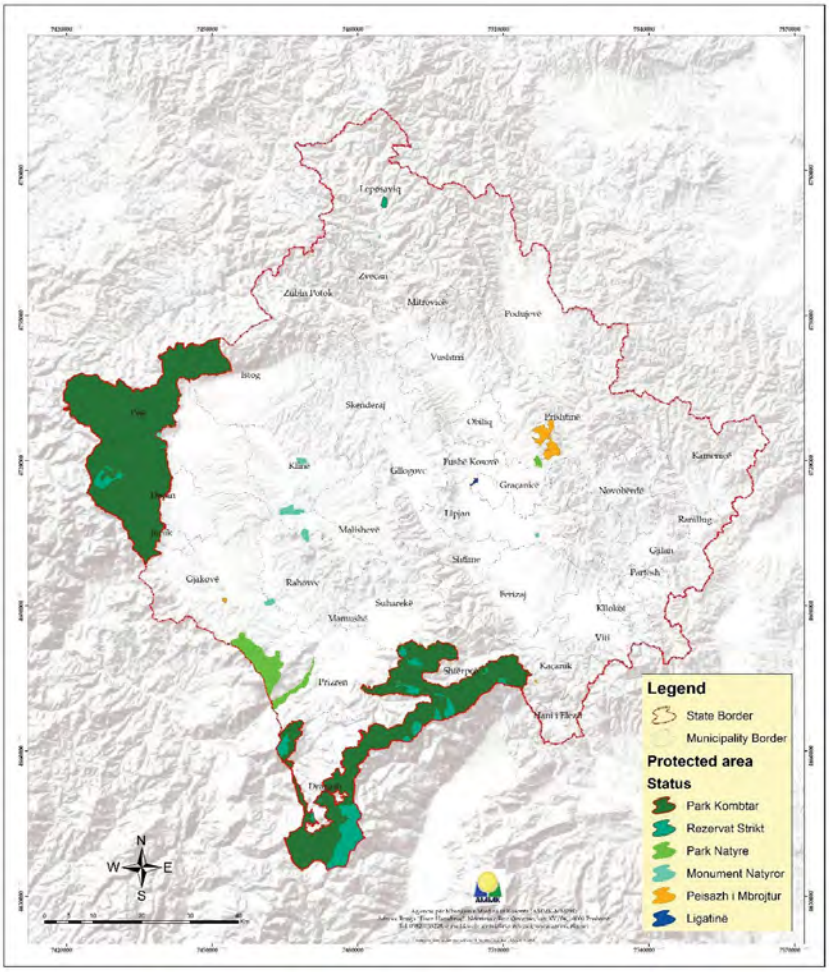

Slika 14: Mapa zaštićenih zona prirode prema kategorijama

Biodiverzitet

Zbog svog geografskog položaja koji ima, naša država je veoma bogata regija po pitanju biodiverziteta. Klima i ekološki uslovi omogućili su obilnu floru i vegetaciju uz prisustvo zeljastih, grmljastih i šumovitih oblika.

S obzirom na značaj biodiverziteta, jasno je da je očuvanje i preduzimanje preventivnih mera veoma važan zadatak koji direktno utiče na njegovu zaštitu.

Flora

Neke biljne vrste su endemske po Balkanu, dakle, nalaze se na balkanskim površinama. U našoj zemlji smatra se da postoji 2600 - 2800 različitih vrsta visokih biljaka, među kojima pored endemskih vrsta ima i stenoendemskih vrsta. Poslednje su vrste koje rastu samo kod nas i nigde drugde i ukupno su sedamnaest (17) vrsta.

Stenoendemijske biljke su rasprostranjene na određenim mestima i uglavnom imaju malo širenje u prostornom aspektu, broj njihovih primerka je mali i bogati su u florističkom aspektu, rastu uglavnom na teritoriji nacionalnih parkova "Šar" i "Prokletija".

Slika 15: Biljne vrste sa međunarodnim standardom u NP "Šar"

Od ukupnog broja biljaka, oko 2000 vaskularnih vrsta identifikovanih u Šar planini, 86 vrsta je proglašeno međunarodno važnim, 26 vrsta je uključeno u Evropsku crvenu listu, dok je prema IUCN kriterijumima 32 vrste su na Crvenoj listi ugroženih biljaka.

U planini Prokletije je identifikovano 797 vrsta vaskularnih biljaka, od kojih se 128 smatra endemskog karaktera. Flora Kosova je predstavljena i sa vrstama koje imaju usko područje i smatraju se retkim i ugroženim biljnim vrstama. Ove negativne posledice rezultat su ilegalne upotrebe i zloupotrebe biljnih vrsta što istovremeno utiče na njihovo smanjivanje.
Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo je dokument o flori koja postoji, ali koja može nestati. Očuvanje florističke raznolikosti i preduzimanje preventivnih mera veoma je važan zadatak koji direktno utiče na globalnu zaštitu životne sredine. Uništavanje flore i faune događa se kao rezultat dejstva antropogenog faktora zbog nepažnje, nezainteresovanosti i neznanja. Kao rezultat toga, danas su u svetu i na Kosovu uništena različita staništa, prilikom čega su nestale biljne i životinjske vrste koje su nauci nepoznate.[17].

[17] *Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo - Priština, 2013.*

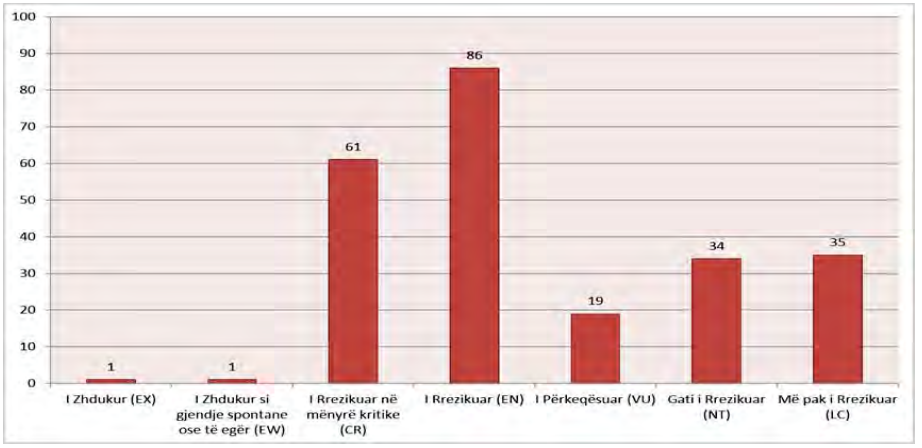

Slika 16: Broj biljnih vrsta prema kategorijama ugroženosti

Na osnovu praćenja koja su obavljena tokom 2018. godine, u zaštićenim zonama prve kategorije gde striktni rezervati a koji se nalaze u okviru Nacionalnih parkova "Šari" i "Prokletije", utvrđeno je relativno dobro stanje biljnih vrsta sa endemskim, stenoendemijskim, lekovitim karakterom, itd.

Takođe treba napomenuti da je upotreba nekih biljnih vrsta bez kriterijuma, sa posebnim naglaskom na one medicinske prirode, kao što je Gentiana (Gentiana lutea) i druge, uticala na oštećenje ne samo vrsta, već i njihovih staništa. Većina tih uticaja dolazi kao rezultat delovanja ljudskog faktora, pa utiče na smanjenje prirodnih vrednosti i biološke raznolikosti u rezervama, prema kojima su proglašeni u prvoj kategoriji zaštite.

Na osnovu dosadašnjih studija ove oblasti predstavljaju veoma važan potencijal u pogledu prirodnih vrednosti i biološke raznolikosti. Međutim, s obzirom da se u nekim delovima situacija promenila, kao rezultat intervencija u njima i uzimajući u obzir činjenicu da je znanje o njihovim opštim vrednostima neophodno, smatramo da je nastavak studije o njima vrlo važno. To bi istovremeno omogućilo tačnu identifikaciju njihovih delova kao centralnih područja koja se ističu posebnim prirodnim vrednostima i biološkom raznolikošću. To će se smatrati dobrom osnovom za precizno definisanje područja koja treba ubuduće štititi, čuvati i zaštititi.

Fotografija: Ispaša ovaca u Striktnom rezervatu "Šutman"

Vegetacija

Kosovo se odlikuje sa vrlo bogatom vegetacijom koja formira karakteristične ekosisteme, koji su takođe staništa mnogih životinjskih vrsta. Najrazvijenije šume nalaze se u nacionalnim parkovima: „Šar planina" i „Prokletije", njihova vegetacija sastoji se od tri vegetativna pojasa: nisko planinski pojas, srednje planinski pojas i visoko planinski pojas.

Ove šumske zajednice predstavljaju veoma važne ekosisteme, koji se kao takvi moraju i očuvati, jer se očuvanjem tih resursa stvaraju uslovi za očuvanje biljnih i životinjskih vrsta. Međutim, u nekim slučajevima su intervencije nastale u šumskoj vegetaciji, kao rezultat razvoja različitih aktivnosti u okruženju, poput izgradnje puteva, ilegalne seče drva, spaljivanja, aktivnosti kamenoloma itd. Zbog toga su ove pojave negativno uticale na prirodne vrednosti i ekosisteme uopšte.

Fotografija: Oštećenja šumske vegetacije unutar zaštićenih zona

Fauna

U okviru redovnih aktivnosti praćenja i inventarisanja biološke raznolikosti u zaštićenim prirodnim zonama, Kosovski institut za zaštitu prirode – KIZP tokom 2019. godine je nastavio da realizuje aktivnost praćenja divlje faune kroz zamke u zaštićenim zonama prirode, sa posebnim naglaskom na dva nacionalna parka, „Šar“ i „Prokletije“. Ova metoda praćenja divlje faune, započeta 2016. godine, generiše informacije o prisustvu različitih vrsta bez uznemiravanja tih istih.

Tokom ove aktivnosti realizovan zajedno sa službenicima dva Nacionalna parka, postavljene su kamere zamke, uglavnom u delovima za koje se veruje da su moguće zone za kretanje najvećeg broja divljih životinja.

Na većini mesta gde su postavljene kamere, fotografisane su i snimljene različite vrste sisara, za koje se ranije smatralo da ne postoje na tim delovima kao što su: mrki medved (Ursus arctos), srna (Capreolus capreolus), divlja koza (Rupicapra rupicapra), Vuk (Canis lupus), lisica (vulpes vulpes), kuna zlatica (martes martes), jazavac (meles meles), divlja svinja (Sus scrofa), zec (Lepus europaeus), divlja mačka (Felis silvestris) itd.

Fotografija: Neke od vrsta faune snimljene kamerom-zamkom tokom 2019. godine

Crvena knjiga Faune

U okviru Kosovskog programa zaštite životne sredine (KPZŽS) koji finansira švedska vlada - SIDA, realizovan je projekat (druga komponenta) inventarisanje biodiverziteta kroz Crvenu faunu. U okviru projekta izrade Crvene knjige faune realizovan je veliki broj aktivnosti kao što su: Priprema radne metodologije za izradu Crvene knjige Faune (prema IUCN kriterijumima), izrada plana rada, priprema projektnih zadataka za stručnjake, pripremu sadržaja Crvene knjige Faune. Realizacija ovog projekta je od velikog značaja za MŽSPP, MPŠRR, UP, VSS, itd., jer će se po prvi put na Kosovu izvršiti inventarisanje faune i na osnovu podataka crvene knjige faune izradiće se politike i strategije za zaštitu i očuvanje faune na Kosovu.

U Crvenu knjigu faune Republike Kosovo obuhvaćeno je ukupno 306 vrsta, koje pripadaju ovim grupama životinja: Gastropoda, Bivalvia, Oligochaeta, Hirudinea, Arachnida (Araneae, Mesostigmata), Malacostraca, Diplopoda, Insectra, Plehecopra, Odonata, Coleoptera, Mecoptera, Diptera, Trichoptera, Lepidoptera), Ciclostomata, Actinopterigii, Amfibija, Reptilia, Aves i Mammalia. Broj posmatranih vrsta mnogo je veći, ali zbog ograničenog prostora procena je urađena samo za ove vrste.

Tokom sprovođenja druge komponente Crvene knjige u okviru Kosovskog programa zaštite životne sredine u aktivnostima istraživanja životinja, pronađena je nova vrsta za nauku, koja pripada grupi Insekta, reda Trichoptera i roda Potamophilak, grupa Juliani, koja je endemska grupa Balkana sa uskim širenjem.

Veliki broj vrsta Ephemeroptera, Coleoptera, Mollusca, Araneae i ostalih, pripada ovoj grupi još neidentifikovanog materijala, a završetak njihovog određivanja može dati značajne rezultate za faunu Republike Kosovo. Najveći broj vrsta uvršten u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo pripada grupama: Insekta (140 vrsta), sisara (39), aves (24), Reptilia (20) i Gastropoda (20), dok su ostale grupe su zastupljene manjim brojem vrsta.

Najveći broj vrsta obuhvaćen u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo pripada kategorijama: Nedovoljno podataka (ukupno 90) i skoro ugroženih (ukupno 80), dok najmanji broj vrsta pripada kategorijama: Ugroženi (24) i Izuzetno ugroženi (25).

Ti podaci odražavaju činjenično stanje u istraživanju raznolikosti životinja na Kosovu, gde i dalje postoje značajni nedostaci za veliki broj vrsta u pogledu podataka o populacijama, broju pojedinaca, njihovom trendu i faktorima koji ih ugrožavaju. To je hitno upozorenje da se započne praćenje takvih vrsta, tako da se vrste koje zbog nedostatka podataka ne mogu oceniti prema kategorijama opasnosti, pravilno procene, pre nego što budu nepovratno ugrožene od antropogenih i drugih opasnosti. Najveći broj pretnji ocenjene vrste pripada sledećim grupama pretnji: upotreba bioloških resursa, modifikacije prirodnih sistema, klimatske promene i loše vreme, ljudska intervencija i uznemiravanja, zagađenje i stambeni i komercijalni razvoj. Sečenje i krčenje šuma, loše upravljanje rekreativnim aktivnostima, eksploatacija površinskih voda (posebno u poljoprivredne svrhe), kućne i gradske otpadne vode,

selidba i promena staništa i turističke i rekreativne zone su najčešći specifični rizici koji ugrožavaju ocenjene vrste.

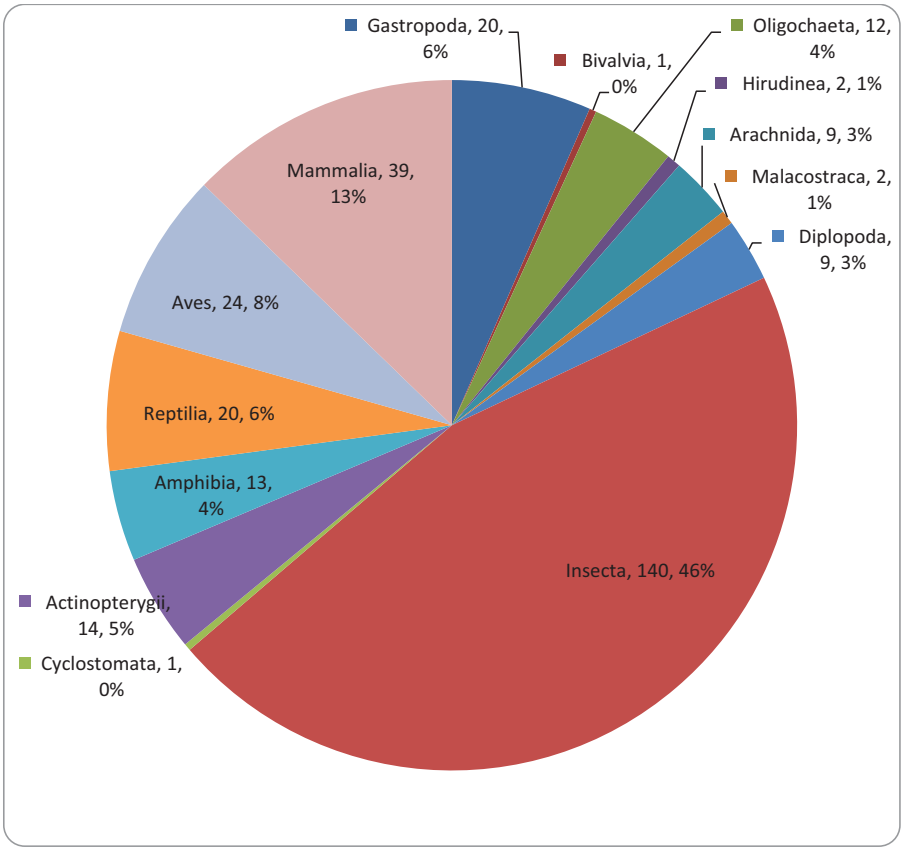

Slika 17. Broj vrsta unutar različitih grupa životinja uključenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo [18]

Slika 17. prikazuje broj i % vrsta unutar različitih grupa životinja uključenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo, dok tabela 24 prikazuje raspoređivanje vrsta uključenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo u šest kategorija prema IUCN-u.

[18] *Crvena knjiga faune Kosova, PZŽSK/MŽSPP 2019. godine*

Tabela 24. Raspoređivanje vrsta uključenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo u šest kategorija prema IUCN-u

Grupe/Kategorije	Izuzetno ugroženi CR	Ugroženi EN	Ranjiv VU	Skoro ugrožen NT	Najmanje uznemirenje LC	Nedovoljni podaci DD	Ukupno
Gastropoda			10	10			**20**
Bivalvia		1					**1**
Oligochaeta		1		2	2	7	**12**
Hirudinea						2	**2**
Arachnida					1	8	**9**
Araneae					1	7	**8**
Mesostigmata						1	**1**
Malacostraca			1			1	**2**
Diplopoda			3			6	**9**
Insecta	20	11	19	42	13	35	**140**
Ephemeroptera		4		4	2	2	**12**
Plecoptera	5	1					**6**
Odonata				4	1	7	**12**
Coleoptera			3	2	4	17	**26**
Mecoptera						1	**1**
Diptera						2	**2**
Trichoptera	15	1	7	20	1	2	**46**
Lepidoptera		5	9	12	5	4	**35**
Cyclostomata				1			**1**
Actinopterygii	1	1	1	4	2	5	**14**
Amphibia		2	1		3	7	**13**
Reptilia			1	8	8	3	**20**
Aves	3	6	4	4		7	**24**
Mammalia	1	2	1	9	17	9	**39**
Ukupno	**25**	**24**	**41**	**80**	**46**	**90**	**306**

1.5. Otpad

Stanje u sektoru otpada

Upravljanje otpadom u Republici Kosovo reguliše se **Zakonom br. 64/L-060** o otpadu i drugim podzakonskim aktima. Uz pravilno sprovođenje zakonske osnove, kao i praćenjem trendova u oblasti upravljanja otpadom od strane aktera koji su uključeni u ovu oblast, stanje životne sredine na Kosovu će se nastaviti poboljšavati i unapređivati.

Počevši od proizvodnje do konačnog tretmana otpada, koji do sada dominira njihovo klasično odlaganje na sanitarne deponije, stanje upravljanja otpadom na Kosovu nije dobro.

Sistem upravljanja otpadom na Kosovu ne pruža potpune podatke o generisanju, sakupljanju, tretiranju i eliminisanju otpada. Na osnovu podataka proizlazi da se generisanje komunalnog, bolničkog i industrijskog otpada iz godine u godinu beleži povećanje.

Stanje sanitarnih deponija na Kosovu i dalje nastavlja da bude teška kao posljedica mnogih faktora, sa posebnim naglaskom na nepravilno upravljanje deponijama. Što se tiče industrijskih deponija nasleđenih iz rudarskih i industrijskih aktivnosti, ali i onih aktivnih, njihovo stanje nije u potpunosti poznato, stoga se traži da se u budućnosti napravi procena životne sredine ove kategorije deponija.

Fotografija: Sanitarna deponija Priština (Miraš)

Generisanje komunalnih otpada

Na lokalnom nivou nije realizirana analiza kompozicije otpada koja bi nam pružila podatke o količinama generisanih otpada, u različitim opštinama, sa diferenciranim podacima iz ruralnih ili urbanih područja.

Ukupna količina generisanih otpada može se izračunati samo na osnovu prosečnog generisanja po glavi stanovnika.

Na osnovu izveštaja o upravljanju komunalnih otpadu za 2018. i 2019. godinu, podaci o sakupljenoj količini otpada, i imajući u obzirom broj usluženih domaćinstava možemo izračunati stopu generisanja otpada po glavi stanovnika (kg/dan), što na nivou zemlje rezultira 0,78 kg/stanovnika/dana za 2018. godinu, respektivno 0,73 kg/stanovnika/dana za 2019. godinu.

Uzimajući u obzir broj od 1.779.521 stanovnika u zemlji (popis stanovništva iz 2011. godine) i godišnju količinu komunalnih otpada po glavi stanovnika, što je približno 0,78 kg/stanovnika/dana za 2018. godinu i 0,73 kg/stanovnika/dana za 2019. godinu, ukupna količina generisanog otpada proizlazi približno 506.629 tona/godišnje/ 2018, respektivno 476.479,40 tona/godišnje/2019.

Tabela 25: Generisanje komunalnih otpada[19], 2018. i 2019. godine

Region	2018.		2019.	
	kg/b/godina	*kg/b/dana*	*kg/b/ godina*	*kg/b/ dana*
REGION PRIŠTINE	232.95	0.64	247.00	0.68
REGION MITROVICE	338.34	0.93	274.38	0.75
REGION PEĆI	376.74	1.03	383.13	1.05
REGION PRIZRENA	289.11	0.79	226.62	0.62
REGION UROŠEVCA	274.62	0.75	285.51	0.78
REGION GNJILANA	297.28	0.81	344.45	0.94
REGION ĐAKOVICE	327.18	0.9	230.13	0.63
KOSOVO	**284.73**	**0.78**	**266.24**	**0.73**

[19] ***Pojašnjenje**: Izveštaj je generisan iz izveštavanja o 33 opštine za 2018. godinu (ne uključuju se opštine: Štrpce, Klokot, Leposavić, Zubin Potok i Severna Mitrovica), respektivno iz izveštavanja 36 opština za 2019. godinu (ne uključuju se opštine Leposavić i Severna Mitrovica)*

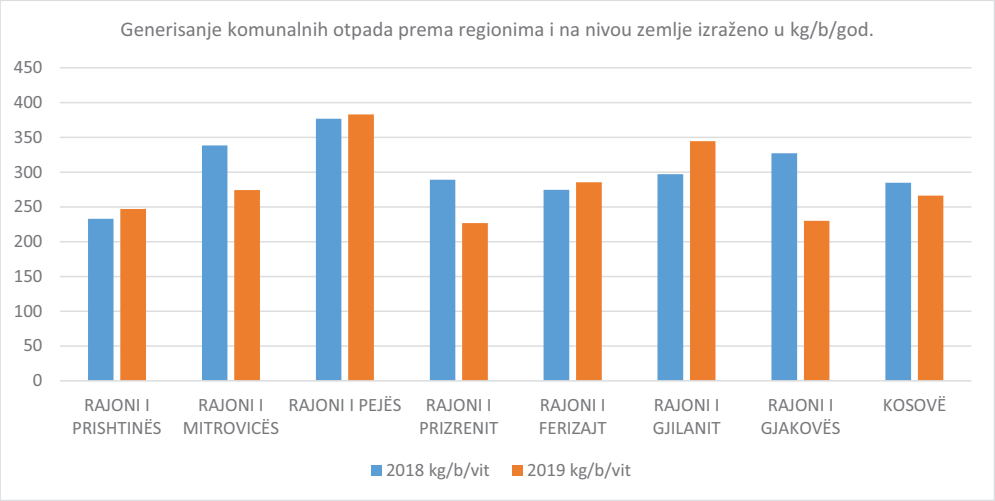

Slika 18. Generisanje otpada, 2018. i 2019.

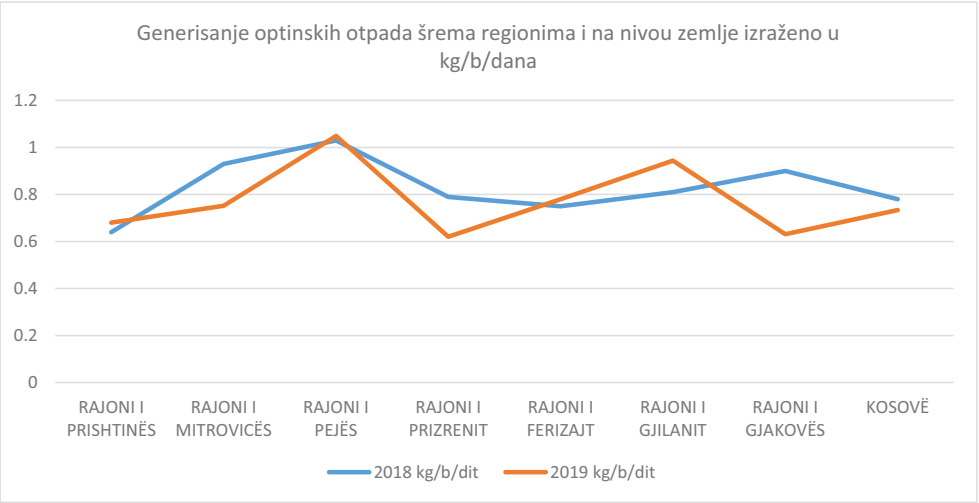

Slika 19. Generisanje otpada, 2018. i 2019.

Pokrivanje uslugom sakupljanja otpada

Ukupna pokrivenost uslugom sakupljanja otpada do kraja 2018. godine na nivou zemlje iznosi 75,6%, dok u 2019. godini imamo povećanje pokrivenosti uslugama za 2,10% u poređenju sa prethodnom godinom, dakle ukupna pokrivenost uslugama na nivou zemlje u 2019. godini dostiže na 77,70%.

Neke opštine kao što Priština, Kosovo Polje, Prizren itd. figurišu sa 100% pokrivenosti. To je zato što je broj domaćinstava koja primaju uslugu (fakturišu) mnogo veći od postojećeg broja porodica prema popisu ASK-a (2011), jer su opštine preuzele na sebe naplaćivanje od operatora, i počele sa proširenom listom klijenata, filtrirajući ih kroz podatke o porezu na imovinu, ili čak počevši od činjenice da u nekim opštinama npr. Kosovo Polje, zbog porasta broja stanovništva u poslednjoj deceniji, popis ASK-a iz 2011. godine ne odražava stvarno stanje, odnosno broj domaćinstava je mnogo veći nego u popisu stanovništva iz 2011. godine.

Takođe bi trebalo da bude razjašnjeno da u nekim opštinama deluju privatne kompanije koje su licencirane za sakupljanje otpada, ali koje nisu ugovorene na osnovu postupaka javnih nabavki i, shodno tome, podaci (fakturisanja) koji potiču iz ovih kompanija nisu korišćene za proračun, takođe, zbog nemogućnosti verifikacije, podaci koje su pružile neke opštine nisu uključeni u proračun, što je uticalo na rezultate što se tiče pokrivenosti u nekim regionima.

Tabela 26. *Pokrivenost uslugom sakupljanja otpada prema regionima i na nivou zemlje u 2018. i 2019. godini*

Region		Stepen pokrivenosti sa uslugom za domaćinstva (2018.)	Stepen pokrivenosti sa uslugom za domaćinstva (2019.)	Povećanje ili smanjenje stope pokrivenosti 2018-2019. (poena %)
R1	Region Prištine	80.40%	85.20%	4.70%
R2	Region Mitrovice	82.70%	77.50%	-5.20%
R3	Region Peći	78.10%	85.10%	7.00%
R4	Region Prizrena	83.30%	95.20%	11.90%
R5	Region Uroševca	58.30%	63.20%	4.90%
R6	Region Gnjilana	60.70%	55.40%	-5.30%
R7	Region Đakovice	60.20%	72.50%	12.30%
	Kosovo	**75.60%**	**77.70%**	**2.10%**

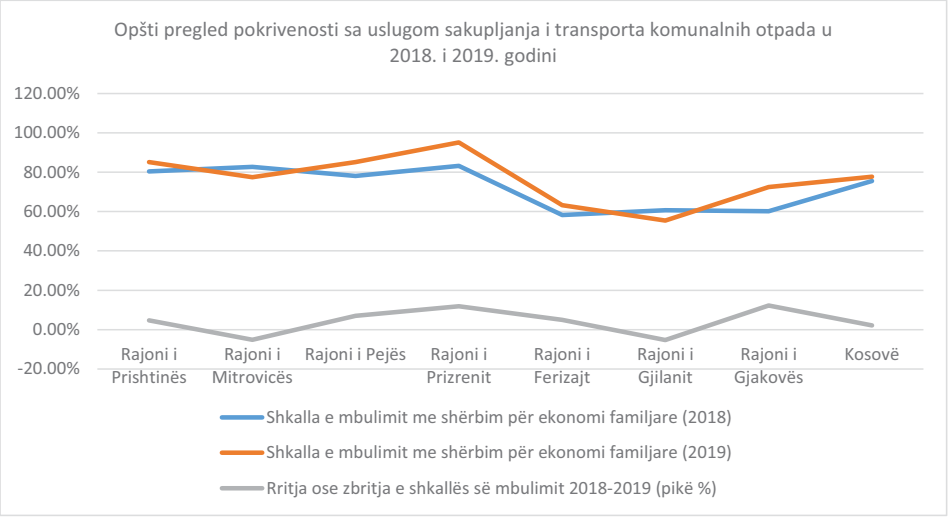

Slika 20. Pokrivenost uslugom sakupljanja komunalnih otpada 2018. i 2019. godine

Ilegalne deponije

Na osnovu izveštavanja opština, koje se zasniva na istraživanje na terenu, u martu 2019. godine vezano za 2018. godinu na nivou zemlje identifikovano je 2529, respektivno od istraživanja na terenu u junu 2020. godine vezano za 2019. godinu 1489 ilegalnih deponija. Ovo ukazuje na smanjenje za 757 manje ilegalnih deponija u poređenju na prethodno istraživanje. Kao što se može videti u sledećoj tabeli, region sa najviše ilegalnih deponija u oba istraživanja je region Priština, dok je sa najmanje deponija je rezultirao region Đakovica.

Ilegalne deponije koje su identifikovane, klasifikovane su prema veličini i vrsti otpada, odnosno kao: velike, srednje i male deponija, na osnovu procenjenog obima.

Prema frakciji otpada, ilegalne deponije su klasifikovane kao: (a) deponije otpada domaćinstva; (b) deponije otpada za izgradnju i rušenje; (c) deponije opasnog industrijskog otpada; (d) deponije za obiman otpad; i (e) ostale (mešovite) deponije.

Tabela 27*: Distribucija ilegalnih deponija prema regionima*

Br.	Regioni	Ilegalne deponije ukupno 2018.	Ilegalne deponije ukupno 2019.	Dodavanje-eliminisanje ilegalnih deponija 2018-2019.
R1	REGION PRIŠTINE	582	313	-269
R2	REGION MITROVICE	221	222	1

R3	REGION PEĆI	342	141	-201
R4	REGION PRIZRENA	448	298	-150
R5	REGION UROŠEVCA	158	127	-31
R6	REGION GNJILANA	377	325	-52
R7	REGION ĐAKOVICE	118	63	-55
KOSOVO		2246	1489	-757

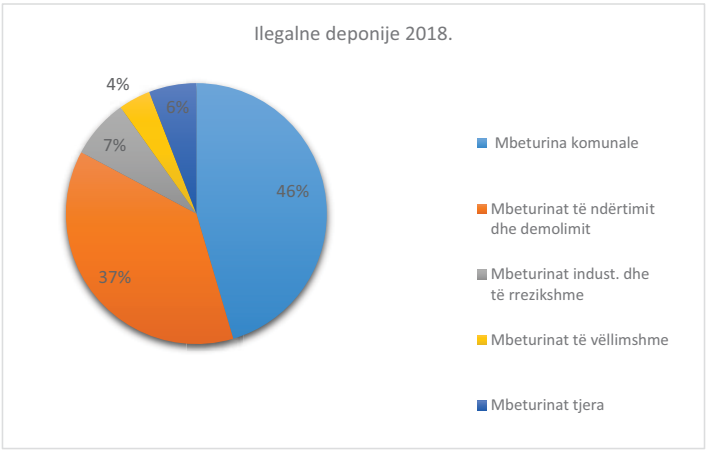

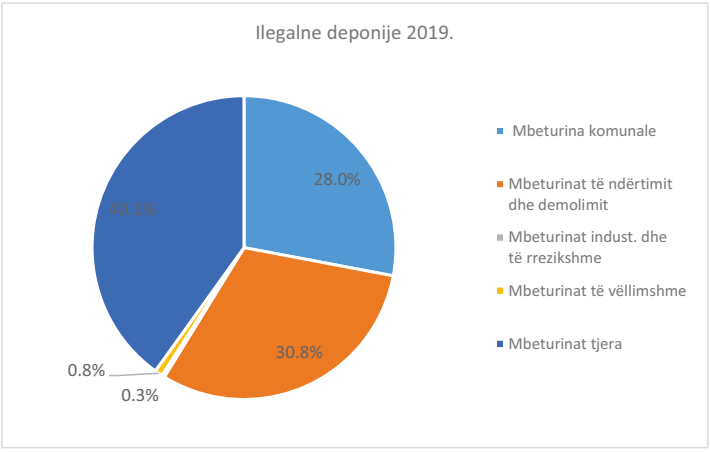

Slika 21 i 22. Ilegalne deponije prema podeli 2018 – 2019.

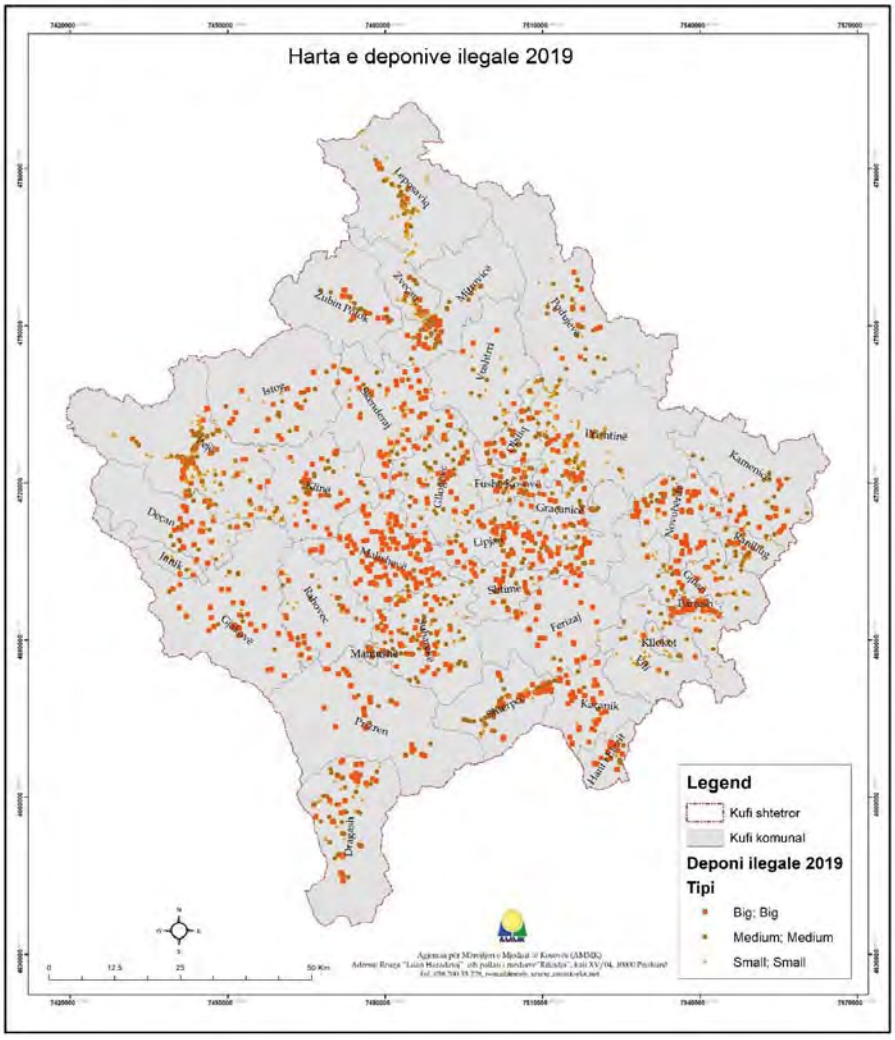

Slika 23: Mapa ilegalnih deponija na Kosovu za 2019. godinu

Usklađenost sa zakonskim i planskim okvirom za upravljanje otpadom

Zakonski okvir, uključujući zakon o otpadu i drugi podzakonski akti, definišu dužnosti i odgovornosti opština za upravljanje otpadom unutar njihove teritorije. Takođe, planski dokumenti na centralnom nivou pružaju razvojni okvir za lokalni i regionalni nivo i preduzimaju mere za realizaciju postavljenih ciljeva.

Neke od ovih dužnosti imaju suštinski značaj, kako bi se omogućilo opštinama da sprovode zakon i planove u oblasti upravljanja otpadom, kao što su:

- ✓ Izrada i usvajanje Komunalnog plana za upravljanja otpadom (KPUO),
- ✓ Izrada i usvajanje Uredbe o upravljanju otpadom,
- ✓ Zapošljavanje službenika za upravljanje otpadom sa stalnim zaposlenjem, čiji opis posla osigurava da su najmanje 50% odgovornosti u upravljanju otpadom;
- ✓ Zapošljavanje inspektora za zaštitu životne sredine, čiji opis posla osigurava odgovornost u oblasti upravljanja otpadom;
- ✓ Ugovaranje licenciranih operatora za sakupljanje i transport komunalnog otpada, sprovođenjem postupaka nabavke,
- ✓ Ugovaranje licenciranih operatora za sakupljanje i transport građevinskog otpada i rušenje građevinskih objekata, sprovođenjem postupaka nabavke,
- ✓ Određivanje tarife za usluge prolaskom tarifnog postupka za sakupljanje, transport i deponovanje komunalnog otpada, izračunavanjem troškova usluge, profiliranjem klijenata i određivanjem tarifa za usluge, kao i,
- ✓ Određivanje centra za sakupljanje, obradu i deponovanje građevinskog otpada i rušenje građevinskih objekata.

Opštine su izvestile o ovim procesima i njihovom sprovođenju (sa rokom do marta 2019. godine, respektivno do aprila 2020. godine), u upitniku sa zahtevima za relevantnu dokumentaciju za verifikaciju. Na osnovu ovih izveštaja i kasnije i verifikaciju ovih podataka imamo opšti pregled za realizaciju procesa u skladu sa zakonskim i planerskim okvirom za upravljanje otpadom.

Na nivou Kosova, prosek realizacije procesa u 2018. godini je 57,58%, dok u 2019. godini imamo mali porast i prosek realizacije procesa dostiže 59,03%.

Proces koji opštine nisu realizirale, je proces 6, u nemogućnosti da ugovorne kompanije koje imaju licencu za prikupljanje, sakupljanje i transport otpada od izgradnje i rušenje građevinskih objekata, nisu dozvoljene, jer do danas nijedna kompanija nije licencirana. Međutim, neke opštine su preduzele korake u upravljanju ovom kategorijom otpada, ugovarajući javne kompanije koje posluju na teritoriji opština, ili čak privatne građevinske kompanije ili druge oblike.

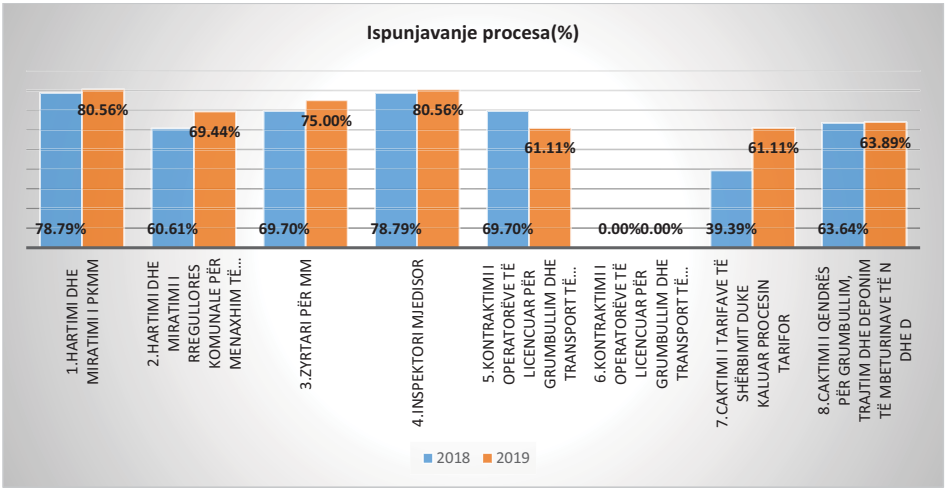

Slika 24. Nivo ispunjavanja potrebnih procesa na nivou zemlje izraženo u%

Odlaganje komunalnog otpada na sanitarnim deponijama

Količina komunalnog otpada koja se generiše i odlaže na sanitarnim deponijama na Kosovu povećava se kao što je prikazano na sledećoj slici. Najveća količina otpada se deponuje na sanitarnu deponiju u Mirašu (Priština), dok je najmanja na sanitarnoj deponiji u Dragašu.

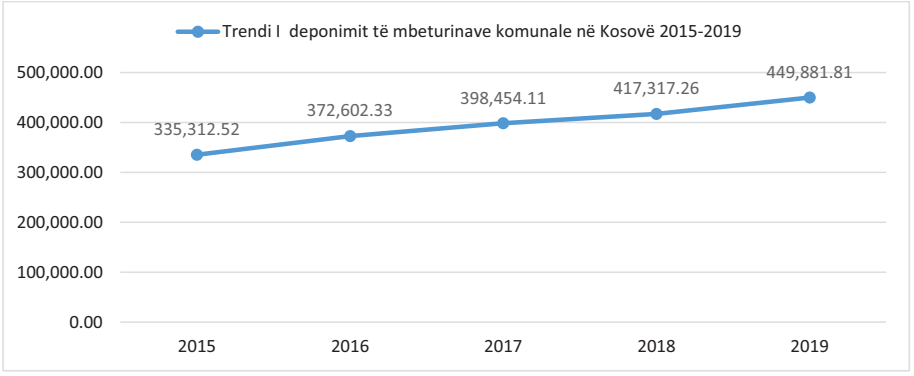

Slika 25. Trend odlaganja komunalnih otpada na Kosovu, 2015-2019.

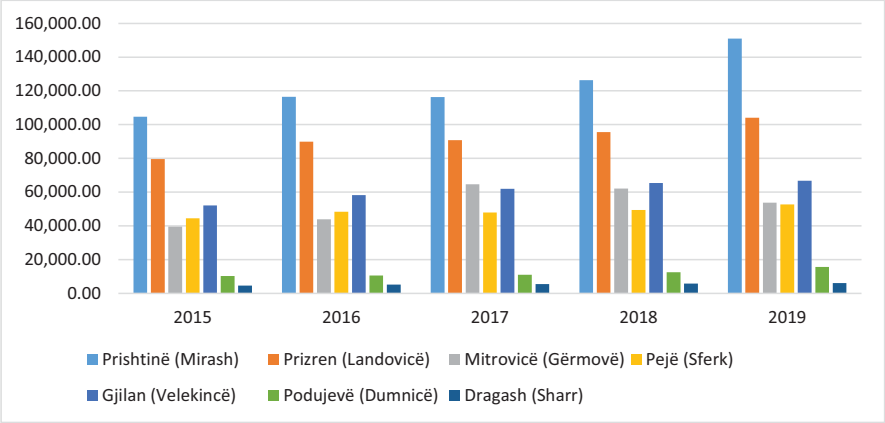

Slika 26: Odlaganje komunalnog otpada na sanitarnim deponijama na Kosovu, 2015-2019

Na sanitarnim deponijama kojima upravlja KUDK: Miraš (Priština), Dumnica (Podujevo), Velekince (Gnjilane) i Landovica (Prizren) deponovanje otpada u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu zabeležilo je povećanje za 37437,15 tona, odnosno 12,5 % povećanja.

Dok, na regionalnoj sanitarnoj deponiji u Mitrovici (Grmovo) 2019. godine deponovano je 8379.60 tona, odnosno 15,6% manje otpada nego u 2018. godini, dok je na sanitarnoj deponiji u Peći 2019. godine deponovano 3237,00 tona, odnosno 6,5% više otpada u poređenju sa 2017. godinom.

Deponija Dragaša i ona u Podujevu su karakteristične jer se tamo deponuju samo generisani otpad samo u ove opštine, a na obe ove deponije imamo neznatno povećanje količine deponovanog otpada u 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu.

Bolnički otpad

Spektar bolničkog otpada proizveden u bolničkim centrima na Kosovu podvrgava se prerađivanju postupkom sterilizacije putem sterilizatora koji se nalaze u okviru 8 bolničkih centara.

Iz podataka prikupljenih kroz izveštaje, primećujemo da iz godine u godinu imamo povećanje ovih otpada koji je podvrgnu prerađivanju u ovim centrima. **Slika 7.**

Najveća količina ovog otpada i tokom 2019. godine, kao i prethodnih godina, prerađena je u postrojenju koje operira u GCUK, praćeno onim u Prizrenu, dok je najmanja količina prerađena u postrojenju koje se nalazi u Vučitrnu.

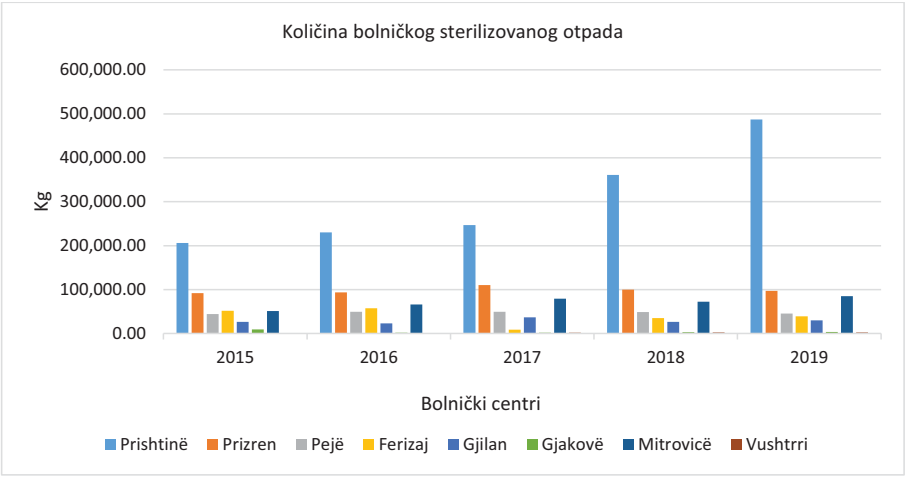

Slika 27: Količina bolničkog otpada prerađenog putem sterilizacije tokom 2015-2019. godine

Anketa o prerađenom otpadu[20]

U ovoj anketi su uključeni biznisi koji se bave prerađivanjem otpada. Na osnovu ankete prerađenog otpada 2018. godine realizirane od strane ASK-a obezbeđeni su podaci o vrstama prerađenog otpada i načinu prerađivanja. Na sledećoj slici vidimo da najveći procenat prerađenog otpada pripada metalnom otpadu, a zatim plastičnom otpadu. Oblici prerađivanja su bili deponovanje, sterilizacija, recikliranje, odnosno odvajanje i klasifikacija.

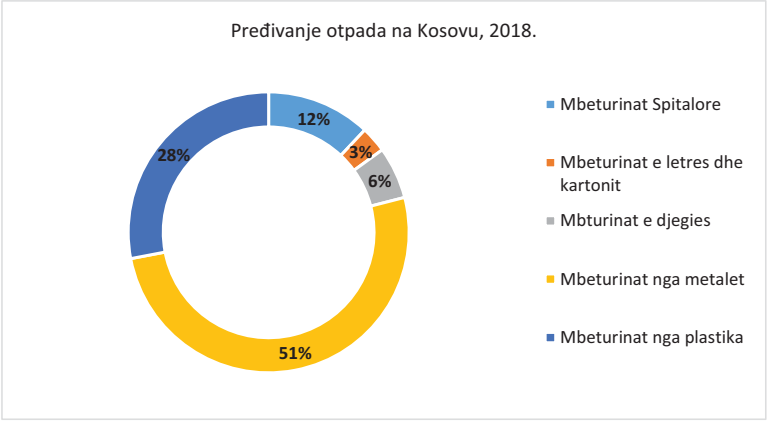

Slika 28: Prerađivanje otpada na Kosovu

[20] *ASK, Anketa prerađenog otpada, 2018.*

Industrijski otpad[21]

Rezultati iz ankete industrijskog otpada 2018. godine, pokazuju da je ukupna količina generisanog industrijskog otpada bila 2554.308 tona, dok je količina otpada poslata na drugo mesto 945.318 tona, deponovani otpad 1.567.872 tona, reciklirani otpad 40.585 tona, spaljeni otpad 1.030 tona i ukupno prerađeni otpad 2.554.308 tona. Dok je najveća količina otpada generisanog prema sektorima bila je iz sektora D sa 1. 358.598 tona (Snabdevanje električnom energijom, parnim gasom i klimatizacijom, vodosnabdevanje, kanalizacija, upravljanje otpadom i aktivnosti revitalizacija zemljišta, drugi sektor od generisanja otpada bio je sektor B (Rudarstvo i kamenolomi) sa 448.754 tona.

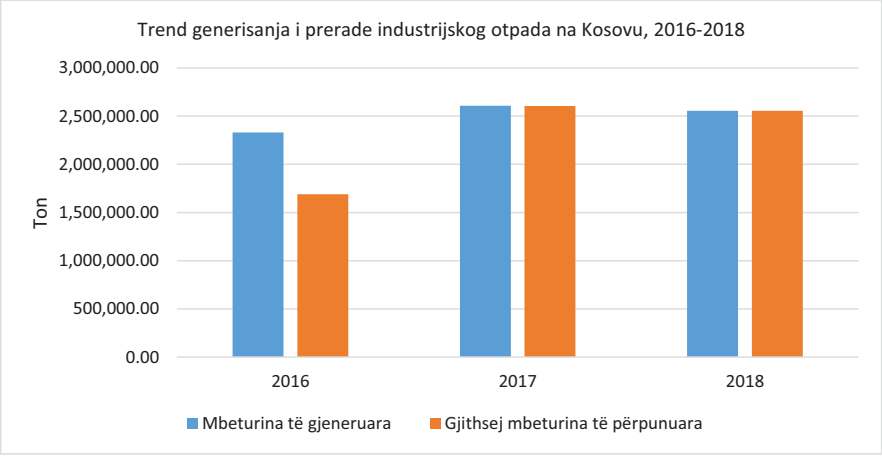

Slika 29: Trend generisanja i prerade industrijskog otpada na Kosovu 2016- 2018

Uvoz i izvoz plastičnih vreći i kesa

Opšte je poznata činjenica da plastične vreće i kese doprinose mnogo količini generisanog otpada, posebno komunalnog otpada, ali i količini generisanog od ekonomskih i industrijskih aktivnosti. Na osnovu podataka primljenih od Carine Kosova, količina plastičnih vreća i kesa uvezenih u 2018. godini iznosi **1.094.622,34** kg, odnosno **1.572.260,14 kg** u 2019. godini dok je izvezena količina 76.239,31 kg, respektivno 216.935,70 u 2019. godini.

[21] *ASK, Anketa industrijskog otpada, 2018*

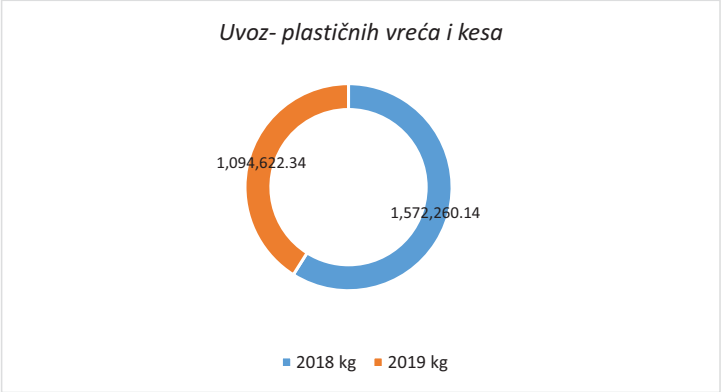

Slika 30. Količina plastičnih vreći i kesi uvezenih u 2018. i 2019. godine

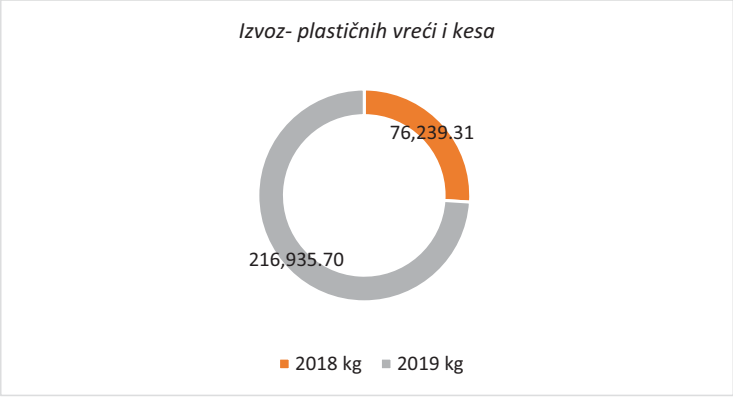

Slika 31: Količina plastičnih vreći i kesa izvezenih u 2018. i 2019. godini

Izvoz otpada

Bez sumnje, izvoz bilo koje količine otpada utiče na smanjenje količine otpada koji se obično deponuje na sanitarnu deponiju, a deo ostaje na nekontrolisanim lokacijama. Na osnovu podataka koje je dostavila carina Kosova, sledeća tabela prikazuje situaciju sa izvozom otpada sa Kosova u različite zemlje. Izvoz obično prave neke kompanije koje su organizovane u obliku biznisa i bave se prikupljanjem i klasifikacijom otpada, ali izvozu doprinose i grupe pojedinaca koji posluju van sistema.

Tabela 28. Izvoz različitih frakcija otpada

Godina	**Frakcije otpada izvezene u 2018. i 2019. godini**	**Neto Kg**
Izvoz 2018	Plastični otpad	1,969,400.00
	Novine i časopisi, telefonski imenik, brošure i štampani reklamni materijali koji su stari i neprodati	110.00
	Ostali otpadni papir ili karton izrađeni uglavnom od mehaničkog testa	14,353,010.00
	Ostali otpad od papira ili kartona, ne izabrano	4,308,261.00
	Ostali otpad od papira ili kartona, izabrano	1,611,860.00
	Ostali ostaci i drugi otpaci gvožđa	104,967,449.00
Ukupno		**127,210,090.00**
Izvoz 2019	Plastični otpad	1,393,788.00
	Ostali otpadni papir ili karton izrađeni uglavnom od mehaničkog testa	13,949,269.00
	Ostali otpad od papira ili kartona, ne izabrano	2,829,110.00
	Ostali otpad od papira ili kartona, izabrano	3,256,220.00
	Ostali ostaci i drugi otpaci gvožđa	93,042,020.00
Ukupno		**114,470,407.00**

1.6. Stanje u ugroženim životnim sredinama

U okviru ovog poglavlja biće predstavljeni podaci za ona područja odnosno za one operatere koji svoje podatke redovno izveštavaju u AZSK putem mesečnih i godišnjih izveštaja. Od ukupnog broja operatera zagađivača koji su dobili integrisane dozvole MŽSPP ukupno je 8, samo dva izveštavaju o stanju životne sredine u lokalitetu gde operiraju (Feronikel i Sharrcem).

1.6.1. Područje delovanja ekonomskog operatera KEK i uticaj na životnu sredinu

KEK a.d. osnovano je radi obavljanja delatnosti vađenja uglja i proizvodnje električne energije. KEK je osnovan na osnovu Zakona br. 2008/03-L-087- o javnim preduzećima. KEK a.d. je glavno preduzeće za proizvodnju električne energije (proizvodi oko 97% ukupne količine električne energije) na Kosovu, a titular KEK-a je Vlada Republike Kosovo. Funkcije korporacije su regulisane kroz politike koje je usvojila Regulatorni ured za energiju Republike Kosovo.

Organizaciona struktura KEK-a sastoji se od sledećih jedinica: Rudarstvo uglja i proizvodnja električne energije i funkcioniše kroz svoje divizije u sastavu od:

- ✓ Divizija za proizvodnju uglja (DPU),
- ✓ Divizija TE " Kosovo A "
- ✓ Divizija TE "Kosovo B"
- ✓ Divizija za korporativne usluge, u čijoj je sastavu i Odeljenje za životnu sredinu,
- ✓ Ostale jedinice za podršku [22]

KEK tokom eksploatacije uglja u površinskim rudnicima i sagorevanja u elektranama nakon ovog procesa ostavlja mnogo štete po životnu sredinu u mnogim sektorima kao što su;

- ✓ Zagađenje vazduha kao rezultat emisija iz TE.
- ✓ Zagađivanje vode iz ispuštanja emisija zagađenja iz tehnoloških procesa,
- ✓ Degradacija zemljišta kao rezultat vađenja uglja iz površinskih kopova

Sa druge strane, proces samo-sagorevanja uglja na površini kopanja, takođe je sam po sebi problem koji izbacuje emisije zagađujućih materija tokom cele godine. Uticaji na stabilnost terena od strmih padina i deformacija površina (klizište), Plavo jezero gde se vrši hidraulički ispad (prenos pepela), buka rudarske opreme i aktivnosti transportnih traka, itd., ekološki su problemi što dodatno pogoršava situaciju životne sredine na ovom lokalitetu.

[22] *Izveštaj o životnoj sredini u KEK za 2018. godinu, Odeljenje za životnu sredinu*

Tokom 2018. i 2019. godine je u KEK-u generisan otpad u obliku ulja koje sadrže PCB (polihlorovani bifenoli), druga otpadna ulja-17800 l (2018), radioaktivni otpad, azbest, metalni otpad i drugi otpad. U KEK-u se nalazi ukupno 31 transformatora, koji bi trebalo da sadrže PCB ulje. Na oblasti Odeljenja za hemijsku separaciju (OHS) postoji poseban bunker za privremeno skladištenje radioaktivnih materijala sa izotopima Co-60 i pod upravom je Kosovske agencije za zaštitu od zračenja i nuklearne bezbednosti (KAZZNB).[23]

Neki podaci o napretku proizvodnje električne energije tokom 2018. i 2019. godine

- Godišnja proizvodnja električne energije iz TE Kosovo A za 2018. i 2019. godinu je bila: 2.240.648/2.366.472 MWh.
- Godišnja proizvodnja električne energije iz TE Kosovo B za 2018. i 2019. godinu je bila: 3.359.902/3.670.103 MWh (U dve TE A i B imamo najveću proizvodnju električne energije u 2019. godini).
- Ukupna proizvodnja električne energije u TE A i B za 2019. godinu je 6.036.574 MWh, što znači 436.024 MWh veća u odnosu na 2018. godinu 8.
- Ukupno korišćenje lignita za 2018. i 2019. godinu od strane elektrana KEK-a: oko 7.576.255/8.347.956 t. Ovo korišćenje je bilo veće u 2019. godini za 771.701 t u odnosu na 2018. godinu.
- Tokom 2018. godine, TE Kosovo A je u proseku potrošila oko 1,471 t/MWh, a u 2019. godini je taj prosek 1,52 t/MWh. TE Kosovo B je u 2018. godini u proseku potrošila oko 1,27 t/MWh, a u 2019. je bilo 1,25 t/MWh.
- Ukupna količina pepela proizvedenog tokom 2018. i 2019. za obe TE je bila oko 1.149.284 i 1.238.853,2 t. U 2019. godini smo imali 89.569,2 t više pepela nego u 2018. Pepeo se, putem hidrauličkog sistema, prenosi iz termoelektrana do rudnika Miraš.
- Potrošnja vode u TEA i TEB za 2018. i 2019. je bila: 15.120.520 i 16.323.220 m^3, što znači da je u 2019. godini bila veća za 1.202.700 m^3.
- Količine potrošene nafte i mazuta za 2018. godinu: nafta u TE Kosovo A je 2.387,810 litara, a mazuta u TE Kosovo B je 4.231 tona. U 2019. godini je u TE Kosovo A bilo 2.132,6 litara nafte, a u TE B 3.134,52 tone mazuta.

Procena emisija u vazduh u TE Kosovo A i TE Kosovo B u 2018. i 2019. godini

[23] *Izveštaj o stanju životne sredine u KEK-u za 2019. godinu*

TE Kosovo A i TE Kosovo B su dve termoelektrane za koje se procenjuje da su među najvećim zagađivačima na Kosovu. Termoelektrane su izgrađene na dva mesta u opštini Obilić.

KEK je javna kompanija na Kosovu koje poseduje i upravlja imovinom za proizvodnju električne energije i iskopavanje lignita.
Prema Direktivi 2001/80 / EZ, kao i AU br. /2007 o pravilima i standardima emisija u vazduhu iz stacioniranih izvora zagađenja sa velikim sagorevanjem, su sledeći:

- ✓ ***SO_2***.....*400 mg/Nm^3*
- ✓ ***NOx***.....*500 mg/Nm^3*
- ✓ ***Prašina***..... *50 mg/Nm^3*

Parametri SO_2, NOx se, u TE-A, obračunavaju (izuzev za emisiju prašine koja se meri), a u TE-B je instaliran On-line sistem (SAKME) merenja, ali trenutno se parametri zagađenja obračunavaju zbog neispravnosti SAKME-a).
U nastavku su grafički predstavljene emisije prašine, SO_2 i NOx za 2018. godinu.

Emisija prašine – Za emisiju prašine iz TE-A, podaci pokazuju da nije bilo prekoračenja tokom perioda od januara do decembra, a vrednosti prašine u TE-B su vrlo visoke (slika 32).

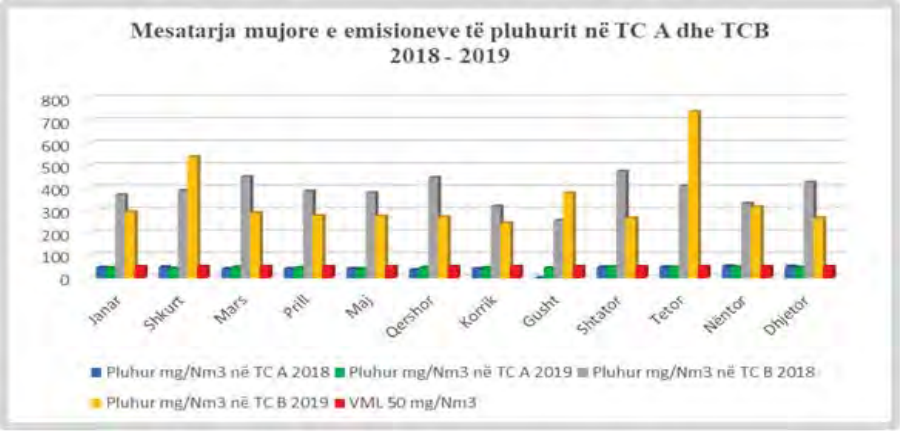

Slika 32. Emisije prašine u mg/Nm^3 tokom perioda od januara do decembra 2018. i 2019. godine

Emisije SO_2 - Tokom perioda od januara do decembra, u TE A, vrednosti emisije SO_2 u vazduh su prekoračile dozvoljene vrednosti prema standardima, a u TE B imamo prekoračene dozvoljene vrednosti tokom gotovo čitave i 2018. i 2019. godina (slika 33).

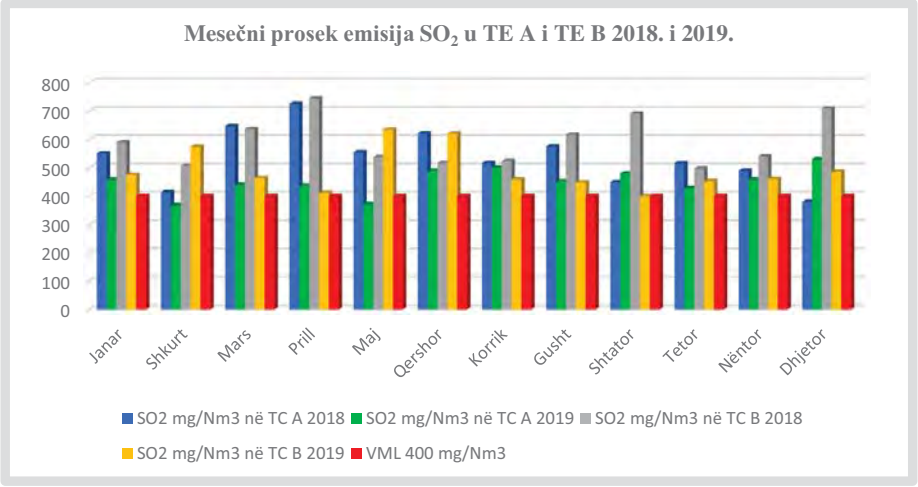

Slika 33. Emisije SO_2 u mg/Nm³ tokom perioda od januara do decembra 2018. i 2019. godine

Emisije NOx – Za emisije NOx u TE-A i TE-B, podaci pokazuju da imamo prekoračenja dozvoljenih vrednosti takoreći tokom čitave 2018. i 2019. godine (slika 34).

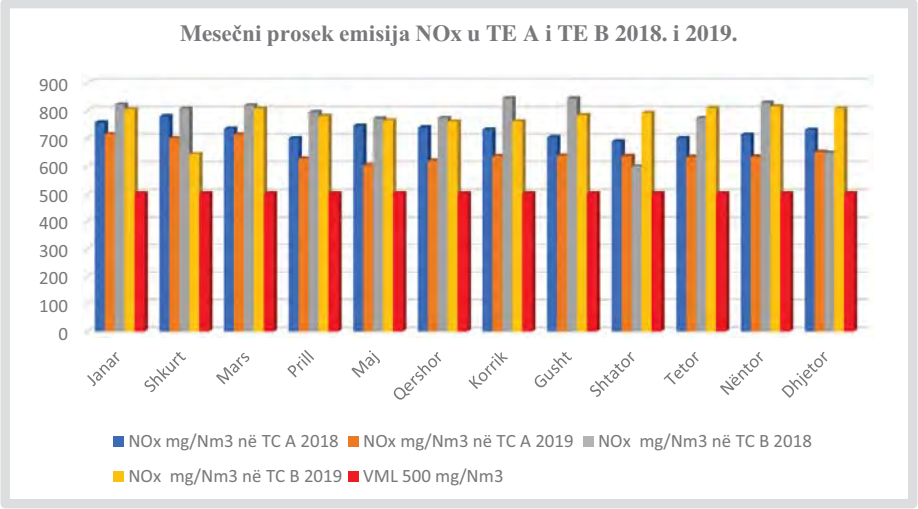

Slika 34. Emisije NOx u mg/Nm³ tokom perioda od januara do decembra 2018. i 2019. godine

1.6.2. Oblast delovanja ekonomskog operatera Feronikel i uticaj na životnu sredinu

Feronikel je, od 2007. godine, pokrenuo proizvodnju kao privatni operater. Feronikel je, 2014. godine, od MŽSPP-a dobio integrisanu dozvolu. Sertifikovan je i standardom za upravljanje zaštitom životne sredine ISO 14001:2015 i Standardom za kontrolu kvaliteta ISO 9001:2015.

Feronikel proizvodi jedinstvenu armaturu-feronikel (Fe-Ni). Metalurgija se snabdeva iz lokalnih rudnika (Glavica i Čikatovo), kao i rude uvezene iz različitih zemalja sveta. Feronikel proizvodi leguru Fe-Ni koja uglavnom sadrži 25% Ni i 75% Fe.

Tokom tehnološkog procesa se koriste sirovine, pomoćna sredstva i goriva, koja se potom ispuštaju emisije zagađujućih materija u vazduh.

Pored emisije u vazduh, imamo i ispuštanje zagađujućih emisija, posebno sa deponije šljake. U hemijskom smislu, šljaka se sadrži od: SiO_2, Fe, MgO, CaO, Cr_2O_3, Al_2O_3, Ni. Ostali ostaci koji su nastali od strane Feronikla su: korišćeno ulje 1500l, korišćene trake i gume 8 t itd.[24]

Uopšteno, nivo upravljanja zaštitom životne sredine u Feronikelu i dalje zahteva neophodna poboljšanja, procenjujući da emisije koje u tehnološkom procesu ispuštaju, kako u vodi, tako i u vazduhu, od strane ovog operatera, su zagađivači teškim metalima. Sadržaj teških metala u početnoj rudi, kao što su Fe, Ni, Co, Cd, Cr, As, Pb itd. i metalurški procesi koji prate čitav proces karakterišu Ferronikl kao zagađivača kategorije A (prema kriterijima za PUŽS – EBRD-a i SB-a).

Sirovine, goriva i pomoćna sredstva korišćena u Feronikelu tokom 2018. godine i nastali otpad:

2018.

Rude 460.693; lignita 65.247; kamenog uglja 908; koksa 0; krečnjaka 13.676; tečnog kiseonika 341; gasovitog kiseonika 4.784; električne energije 219.511 MWh; mazuta 3.526; petrol koksa 17.086; tehnološke vode 1.388.474 m^3 itd.

Tokom 2018. godine je na deponiji šljake u Suki generisano i deponovano 297.214 t šljake.

2019.

Rude 768.083; lignita 114.723; kamenog uglja 995; koksa 0; krečnjaka 23.570; tečnog kiseonika 819; gasovitog kiseonika 7.239; električne energije 371.088 MWh; mazuta 5.214; petrol koksa 29.541; tehnološke vode 1551320 m^3 itd.

Tokom 2018. godine je na deponiji šljake u Suki i Duškaj generisano i deponovano 491.890 t šljake.

Procena emisija u vazduhu u Feronikelu 2018. i 2019. godini

[24] *Godišnji izveštaj o stanju životne sredine u Feroniklu za 2018.godinu*

Feronikel tokom proizvodnog procesa oslobađa emisije zagađujućih materija u vazduhu. Emisije u vazduh dolaze uglavnom iz rotacionih peći, električnih peći, konvertora i toplana.

Tabela 29: Granične vrednosti emisije (GVE) prema AU 06/2007 i „Integrisane ekološke dozvole" za Feronikel

Zagađujuće materije	Vrednost (mg/Nm^3)
Prašina	30
CO	1000
SO_2	600
NOx (NO_2)	350

U nastavku su grafički predstavljene emisije prašine, SO_2 i NOx, merene u Feronikelu, odnosno u:

- ✓ dimnjacima rotacionih peći;
- ✓ dimnjacima konvertora;
- ✓ električnim pećima br. 1 nakon struganja;

Tokom period od aprila do jula 2018. godine nije bilo praćenja, zato što je fabrika bila van proizvodnog procesa. Merenja emisija u Feronikelu je obavila licencirana laboratorija „Teknolab" iz Skoplja (Severna Makedonija).

Dimnjaci rotacionih peći

Prosečne mesečne vrednosti emisije prašine u rotacionoj peći - Prosečne mesečne vrednosti prašine tokom 2018. i 2019. godine nisu prekoračile dozvoljene granične vrednosti (slika 35).

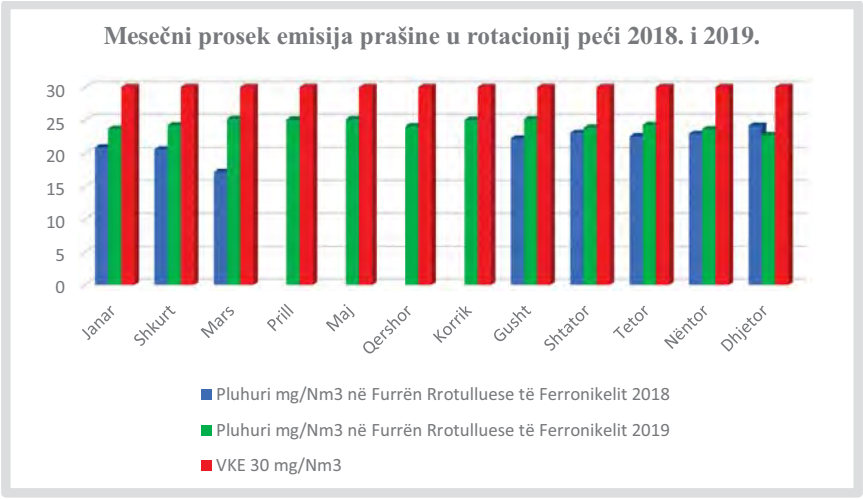

Slika 35. Srednje mesečne vrednosti emisije prašine u rotacionoj peći od januara do decembra 2018. i 2019.

Prosečne mesečne vrednosti emisije u Rotacionoj peći - prosečne mesečne vrednosti CO prema procenama podataka pokazuju da nema prekoračenja dozvoljenih graničnih vrednosti tokom 2018/2019. godine (sl. 36).

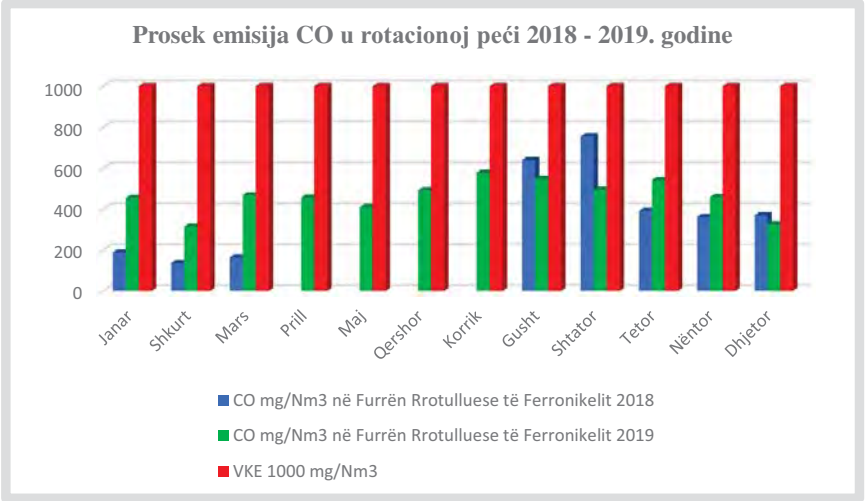

Slika 36. Srednje mesečne vrednosti emisija CO u Rotacionoj peći januar – decembar, 2018/2019. godine

Srednje mesečne vrednosti emisije SO_2 u rotacionoj peći- prosečne mesečne vrednosti SO_2 za 2018-2019. godinu nisu prekoračile dozvoljene granične vrednosti, (sl. 37).

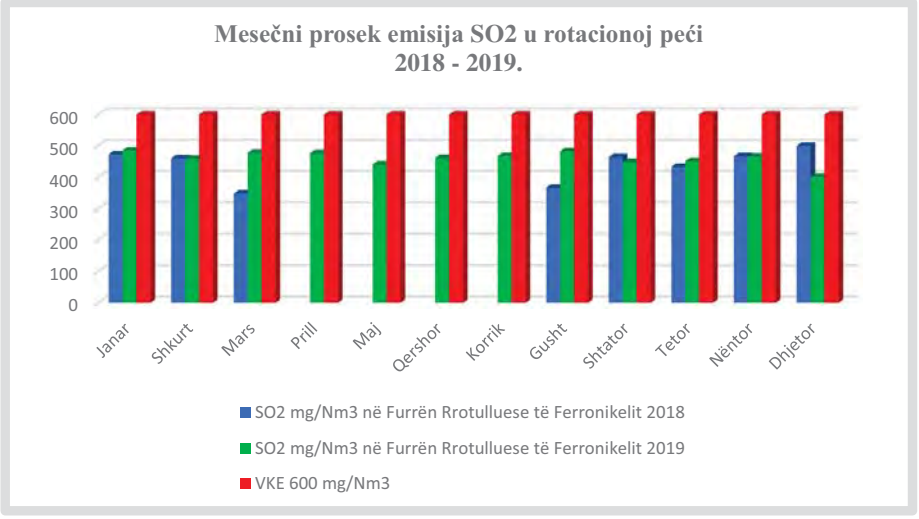

Slika 37: Srednje mesečne vrednosti emisije SO2 u Rotacionim pećima januar - decembar 2018/2019. godine

Srednje mesečne vrednosti emisije NO_2 u Rotacionoj peći- Prosečne mesečne vrednosti NO_2 pokazuju da nema prekoračenja dozvoljenih graničnih vrednosti za 2018/2019. godinu, pogledajte sl. 38.

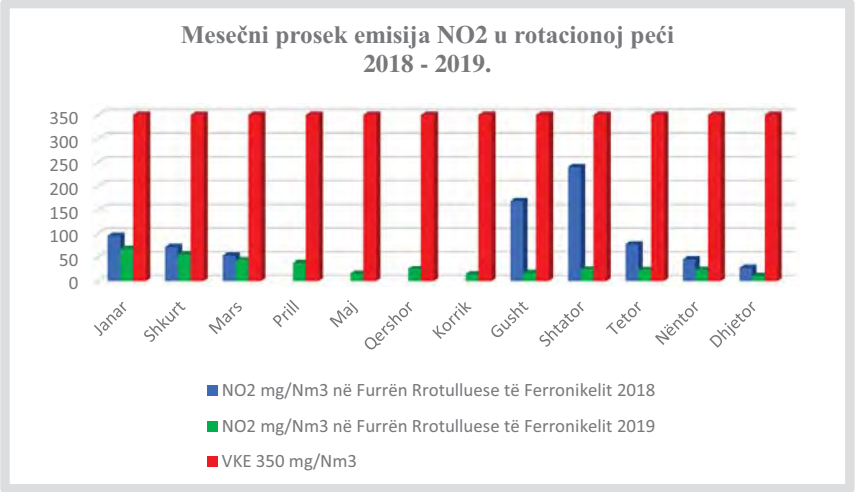

Slika 38: Srednje mesečne vrednosti emisije NO2 u Rotacionoj peći januar - decembar 2018/2019.godine

Dimnjak konvertora

Srednje mesečne emisije Prašine u Konertoru- Prosečne mesečne emisije prašine u Konvertoru ne prekoračuju dozvoljene granične vrednosti tokom 2018/2019. godine, (sl. 39).

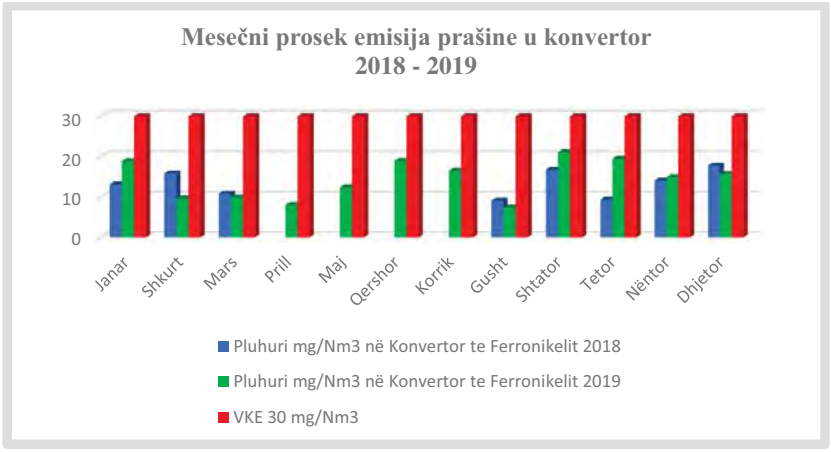

Slika 39: Srednje mesečne vrednosti emisije prašine u Konvertoru, januar - decembar 2018/2019. godine

Srednje mesečne vrednosti emisije CO u Konvertoru- mesečne vrednosti CO prema podacima pokazuju da tokom 2018/2019. godine, nije bilo prekoračenja dozvoljenih graničnih vrednosti, (sl.40).

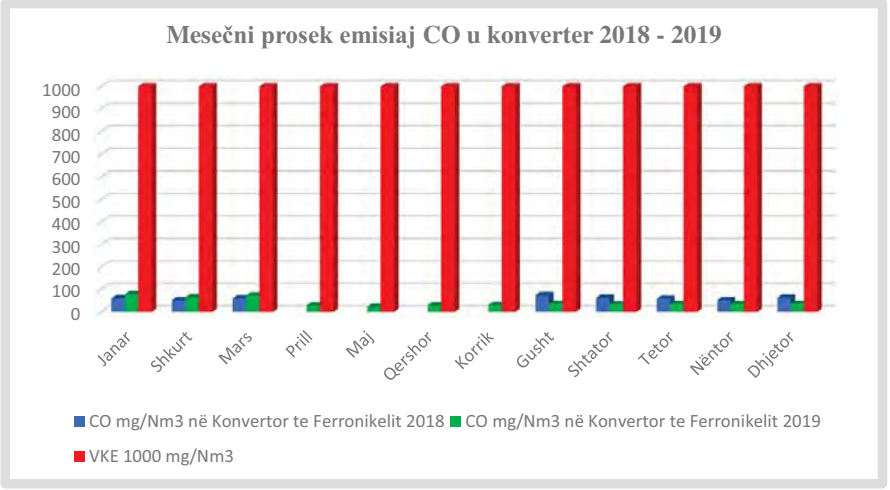

Slika 40: Srednje mesečne vrednosti emisije CO u Konvertoru januar - decembar 2018/2019. godine.

Srednje mesečne vrednosti emisije SO_2 u konvertoru- Prosečne mesečne vredniosti SO_2 u konvertoru tokom 2018/2019. godine, podaci pokazuju da nije bilo prekoračenja dozvoljenih graničnih vrednosti , (sl. 41).

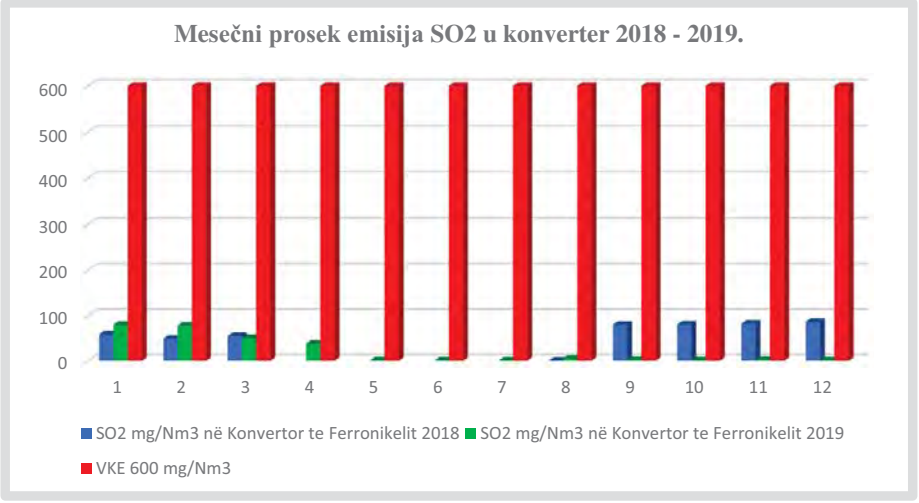

Slika 41: Srednje mesečne vrednosti emisije SO2 u Konvertoru januar - decembar 2018/2019. godine.

Srednje mesečne vrednosti emisije NO_2 u Konvertoru- Prosečne mesečne vrednosti NO_2 u konvertoru pokazuju da tokom 2018/2019. godine nije bilo prekoračenja dozvoljenih graničnih vrednosti, (sl. 42).

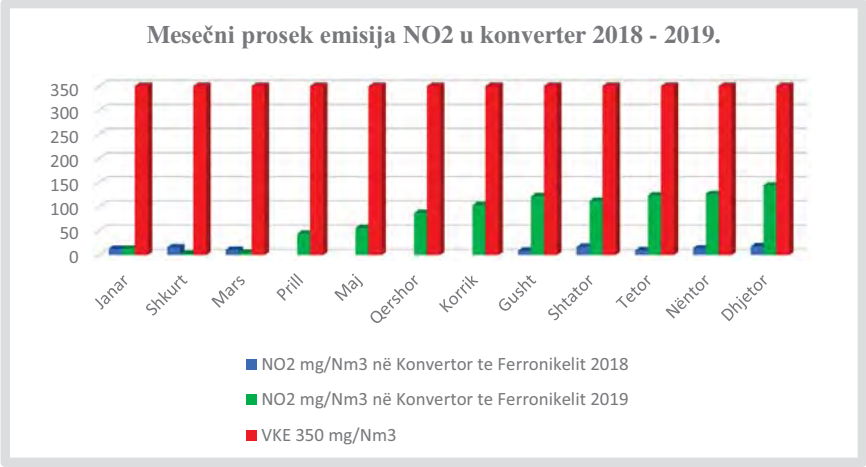

Slika 42: Srednje mesečne vrednosti emisije NO2 u Konvertoru januar - decembar 2018/2019. godine

Električna peć br. 1 iza skrubera

Prosečne mesečne vrednosti emisije prašine u Električnoj peći br. 1 iza skrubera- Prosečne vrednosti prašine u Električnoj peći br. 1 iza Skrubera, da u 2018. godini nije bilo prekoračenja dozvoljenih vrednosti. Za 2019. godinu samo u septembru imali smo prekoračenje dozvoljenih vrednosti, (sl.43).

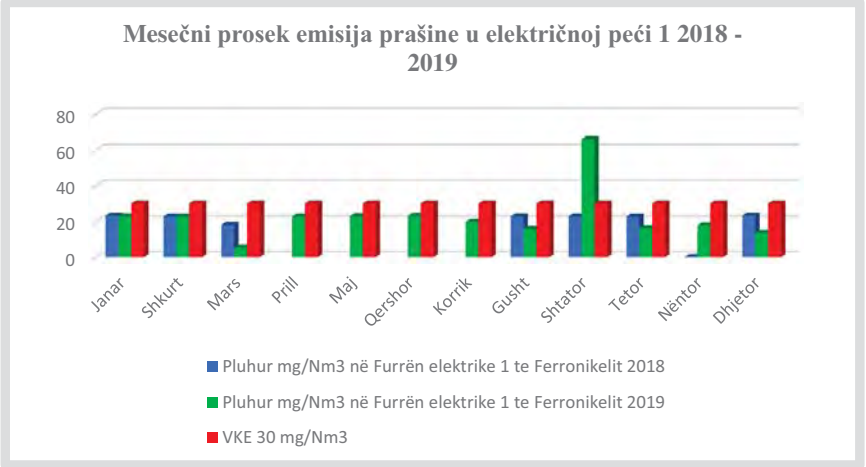

Slika 43. Srednje mesečne vrednosti emisije Prašine u Električnoj peći br. 1 iza skrubera januar - decembar 2018/2019. godine

1.6.3. Područje ekonomskog operatera SharCemi i uticaj na životnu sredinu

Sharrcem radi pod uslovima Integrisane dozvole (IPPC) od 2014. godine. Kompanija od 2013. godine radi prema sistemu kontinuiranog praćenja emisija (CEMS). Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda je u punoj funkciji od marta 2016. godine. Ovo postrojenje je tokom 2018/2019. godine tretiralo 80760 m^3/vode. U novembru 2017. godine, Sharrcem prilagođuje i razvija sistem upravljanja životnom sredinom po najnovijem standardu iso 14001:2015. Ovaj standard je sertifikovan u novembru 2019. godine.

Emisije u vazduh poput prašine, sumpornih oksida (SOx) i azotnih oksida (NOx), su mnogo niže od dozvoljenih granica utvrđenih u propisima i standardima Kosova i EU-a.
Rehabilitacija rudnika Dimce započela je 2015. godine tehničkom rehabilitacijom dopunjavanjem etaža E-480 sa, tokom 2016. godine plan rehabilitacije nastavljen je sprovođenjem u drugoj etaži E-470 a u 2018. godini, izvršena je i tehnička rehabilitacija treće etaže E-460.

Plan rehabilitacije rudnika mergele nastavljen je i u 2019. godini na trećoj etaži E-450 kao tehnička rehabilitacija i sadnja 300 sadnica.
U okviru plani i programa tokom 2018/2019. godine uključene su aktivnosti potpunog zatvaranja klinkera i ugradnja novog filtera u prijemnom levku pražnjenja klinkera u skladišti klinkera i smanjenje buke ventilatora peći. Ovo pitanje zatvoreno je 2019. godine prema Akcionom planu Sharcema. [25]

Otpad se, u zavisnosti od vrste, transportuje i odvozi od strane licenciranih podugovorača i ovlašćenih od strane operatera. U zavisnosti od vrste otpada, ograđen je i skladišten u posebnim prostorima da ne bi došlo do izlivanja u vodu i zemlju. Ovi podugovarači pružaju usluge sakupljanja i transporta otpada.[26]

Glavni pokazatelji za 2018-2019. godinu

Proizvodnja klinkera: 882,231 t/godišnje: Proizvodnja cementa: 1453106 t/godišnje

[25] *Godišnji izveštaj o životnoj sredini, Sharrcem, 2019. godine*
[26] *Godišnji izveštaj o životnoj sredini, Sharrcem, 2018. godine*

Procena emisija u vazduhu iz Sharrcema 2018-2019

U nastavku su grafički prikazane emisije prašine, SO_2 i NOx u Sharrcem-u.

Emisije prašine – Za emisije prašine prikazani su podaci iz mlina sirovine za 2018/2019. godinu, i prema procenama vrednosti su vrlo niske u odnosu na graničnu vrednost emisija (GVE). (sl. 44).

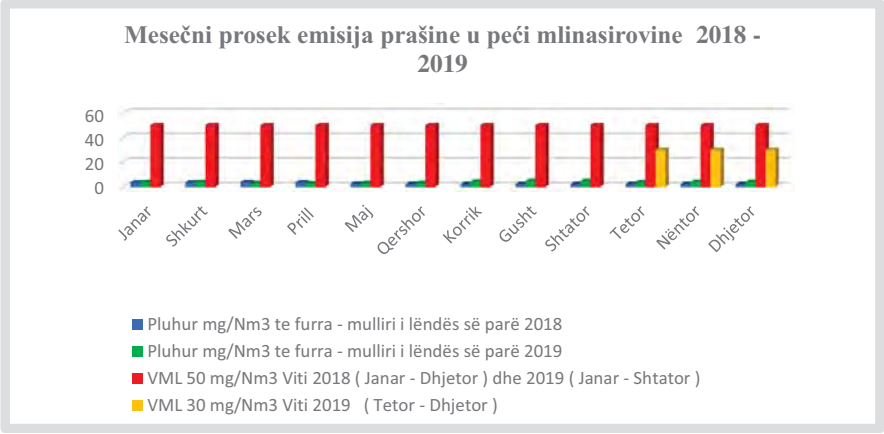

Sika 44. Srednja mesečna vrednost emisija prašine u peći – mlinu sirovine, 2018/2019. godine

Vrednosti emisija prašine kod hladnjaka klinkera vrednost emisija prašine za 2018/2019. godinu je vrlo niska u odnosu na dozvoljenu vrednost po traženim standardima. (sl. 45).

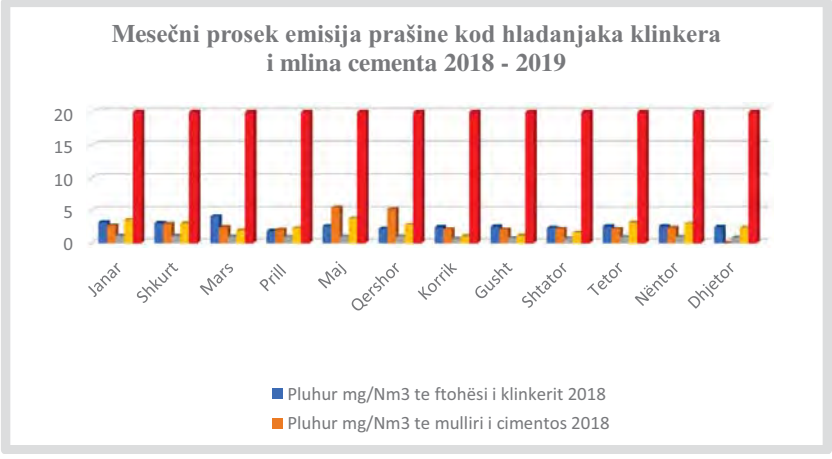

Slika 45. Vrednosti emisija prašine kod hladnjaka klinkeralera i kod mlina cementa, 2018/2019. godine

Emisije SO_2-Za emisije SO_2 prikazani su podaci merenja u peći (mlinu sirovine).

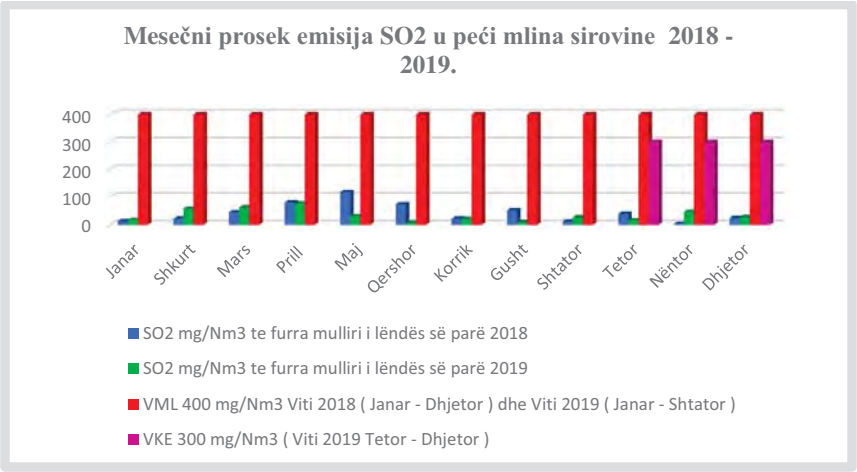

Slika 46. Srednja mesečna vrednost emisija SO_2, 2018/2019. godine

Emisije SO_2 koje se emituju tokom procesa proizvodnje u Sharrcemu, podaci pokazuju da su vrednosti vrlo niske i po traženim standardima. (sl.49.)

Emisije NOx- Za emisije NO_x prikazani su podaci merenja emisija kod peći (mmlina sirovine).

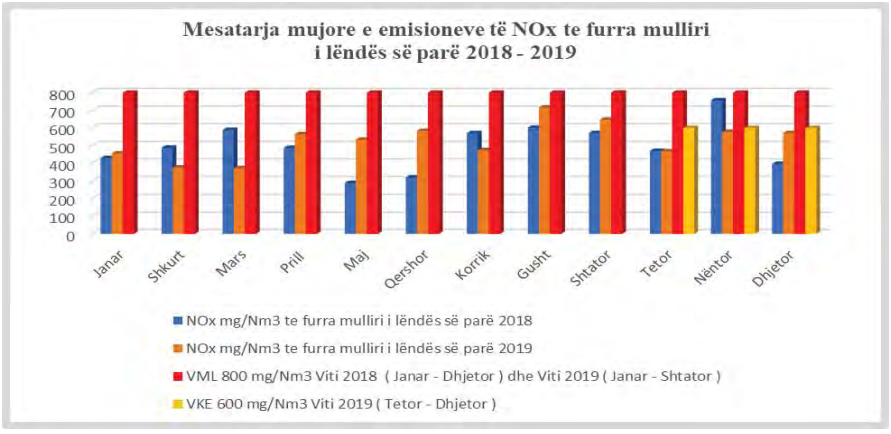

Slika 47. Srednja mesečna vrednost emisija NOx, 2018/2019.godine

Emisije NOx Sharrcema emitovane u vazduh nisu prekoračile dozvoljene vrednosti po traženim standardima, tokom celog procesa proizvodnje 2018/2019. godine (sl. 47).

1.7. Javno zdravlje

Zagađenje životne sredine sa posebnim naglaskom na zagađenje vazduha i vode su faktori koji direktno utiču na zdravlje ljudi. Izloženost zagađivačima vazduha i vode smatra se uzrokom mnogih bolesti i prevremene smrti. Zagađenje vazduha, iako vizuelno možda nije vidljivo, može biti smrtonosno zbog sadržaja toksičnosti. Generalno, procenjeno je da je vazduh u urbanim područjima, posebno u Prištini, Obiliću, višestruko zagađeniji od dozvoljenih normi.
Jedan od najvećih zagađivača na Kosovu su energetska industrija, metalurška industrija, rudnici, mineralna, industrijska i urbana odlaganja, ilegalne deponije otpada, transport, poljoprivreda itd.
Emisija zagađujućih materija u vazduh i vodu ne samo da izaziva mnoge probleme u životnoj sredini, već u slučaju kontakta sa ljudima uzrokuje mnoge zdravstvene probleme. Takvi zagađivači ostavljaju posledice na zdravlje izazivajući bolesti kardiovaskularnog sistema, smanjenje funkcionalnog kapaciteta pluća praćeno infekcijama i pogoršanjem astme, dijarejom, rakom pluća, genetskim oštećenjima praćenim ćelijskim nenormalitetima, mutacijom i drugim poremećajima ćelija.
Tokom XXI. veka, potreba za identifikovanjem faktora koji izazivaju hronične bolesti značajno se povećala, kao što su: dijabetes, neurološki razvoj dece, bolesti povezane sa stresom itd. Sve ove bolesti imaju povezanost sa sredinom u kojoj živimo i kako je čuvamo i upravljamo njome. Prema izveštajima Svetske zdravstvene organizacije, više od dva miliona prevremenih smrti svake godine može se pripisati zagađenju vazduha kao posledica sagorevanja i oslobađanja različitih gasova, druge smrti usled zagađene vode, zemlje i drugih zagađenja. Stoga, ljudski faktor ima presudnu ulogu u svim tim procesima koji svojim aktivnostima mogu uticati na smanjenje tih zagađivača, koje izazivanu posledice za zdravlje ljudi.
Nacionalni institut za javno zdravlje (NIJZ) prati stanje u javnom zdravlju a naročito prati bolesti izazvanih epidemijama i pandemijama, povredama na radu, u saobraćaju ili na drugde, zaštitne mere, promovisanje i podsticanje zdravog ponašanja prema životu i životnoj sredini.
NIJZ je kao institucija za praćenje i sprečavanje ekoloških bolesti razvio sistem zdravstvenih informacija za javnost tokom godina sa podacima o ekološkim bolestima koji se pojavljuju zbog mnogih faktora: ekoloških, socijalno-ekonomskih, neinformisanja, klimatskih promena.

U tabeli br.29 prikazan je trend ekoloških bolesti za 2018-2019. godinu. U poređenju sa spiskom bolesti 2018. godine, u 2019. godini na listu je dodato 10 ekoloških bolesti. U 2019. godini najveći broj ekoloških boleti je; Bolesti slične gripu (ILI), Grip A, Akutna dijareja, Varičela, meningealni sindrom, Leishmaniasis, Intoxicatio alimentaris, Adenovirusis, Sallmonelosis, Šigeloza, Rotavirus, Leptospirosis, Patogeni E coli , Groznica Q, Gastroenteritis, IST, Parazitoze, Status post ictus ixodes, Status post morsum coni i Status post morsum viperi. Dok su druge ekološke bolesti bile veće tokom 2018. godine.

Tabela 29: Ekološke bolesti 2018. i 2019. godine

Bolesti	2018.		2019.	
	Slučajevi	Preko 100000 stanovnika	Slučajevi	Preko 100000 stanovnika
ITPR-Pneumonia/ARI	12607	689.95	12284	672.27
SARI (Teški oblik pneumonije)	72	3.94	63	3.45
Bolesti slične gripu (ILI)	75643	4139.76	79952	4375.58
Grip A	0	0	386	21.1
Grip A pdm09	0	0	71	3.9
Akutna dijareja	75492	4131.50	87635	4796.05
Varičela	7327	400.99	12600	689.57
Sindrom krvave dijareje	36	1.97	35	1.92
Meningealni sindrom	124	6.79	195	10.67
EHKK	1	0.05	1	0.5
EHSV	4	0.22	3	0.16
West Nile virus	14	0.77	0	0
Bolesti vesti	3	0.1	0	0
Leishmaniasis	0	0	6	0.30
Malarija	3	0.16	3	0.16
Legionellosis	0	0	1	0.05
Sindrom sa egzantematskom groznicom	83	4.54	0	0
Pertussis	22	1.20	17	0.93
Tifoidna groznica	0	0	1	0.10
Epidemijski parotitis	92	5.03	63	3.45
TBC	700	38.31	-	-
Intoxicatio alimentaris	1896	103.76	2394	131.02
Akutna žutica A	77	4.21	44	2.68
Žutica B	80	4.38	36	1.97
Žutica C	11	0.60	11	0.60
Typhus abdominalis	2	0.11	0	0
Adenovirosis	11	0.60	35	1.92
Sallmonelosis	99	5.42	134	7.33
Šigeloza	0	0	32	1.75
Rota virus	191	10.45	271	14.83
Tularemija	19	1.04	12	0.66
Lymphadenitis	0	0	0	
Leptospirosis	2	0.11	4	0.22
Morbil	195	10,67	16	0.87
Patogenski E.coli	18	0,99	22	1.20
Bruceloza	28	1.53	13	0.71
Echinoccocosis	2	0.11	0	0.00
Toxoplasmosis	9	0.49	8	0.44

Groznica	0	0	1	0.05
Giardia sis	3	0.1	0	0.00
Yersinia enterocolitica	1	0.05	0	0.00
Gastroenterokolitet	0	0	379	20.74
Lymphadenitis ac.coli	102	5.58	49	2.68
Campylobacter	0	0	0	0
IST	1155	63,21	1321	67.10
Parazitoze	0	0	141	7.72
Giardiasis	3	0.16	0	0.00
Status post ictus ixodes	0	00	109	6.00
Status post morsum cani	0	0	3	0.16
Status post morsum viperi	0	0	19	1.04
Ostale zarazne bolesti	643	35.19	503	27.53
Ukupno	176767	9674.04	198882	10884.34

Ekološke bolesti pojavljuju se kao rezultat loše higijene, socijalno-ekonomskih uslova, snabdevanja pijaćom vodom iz nekontrolisanih izvora - bunara, dugog prekida u vodosnabdevanju, otpadnih voda, nedostatka kanalizacije, odlaganja otpada u blizini izvora vode i drugih zagađivača.

Verovatnoća pojave mnogih bolesti je veća tokom letnje sezone, jer su u ovom periodu temperature veće, stvarajući povoljnije uslove za širenje virusa i bakterija. Istovremeno, uslovi sanitarije u nekim delovima Kosova su na nižim nivoima zbog nedostatka vode i suše.

Kvalitet pijaće vode

Kvalitet vode za piće se odnosi na mikrobiološke i fizičko-hemijske karakteristike. Kvalitet vode za piće je važan pokazatelj za dobrobit i zdravlje stanovništva. Kosovo ima dobro zakonodavstvo za zaštitu pijaće vode. Administrativno uputstvo br. 16/2012, Administrativno uputstvo br. 15/2017 su važne smernice za zaštitu pijaće vode i koje su u skladu sa EU standardima za pitku vodu

RKV-i imaju obavezu da snabdevaju kvalitetnu vodu svojim potrošačima, takođe imaju obavezu da sprovedu praćenje/testiranje kvaliteta vode. Sa druge strane NIJZK, je Institucija koja ima zakonsku odgovornost za kontrolu i nadgledanje vode za piće, na celoj teritoriji zemlje. NIJZK obezbeđuje da voda koja e distribuira od strane RKV-a je u skladu sa vrednostima prema lokalnom standardu za mikrobiološke i fizičko-hemijske parametre. U ovom izveštaju procena kvaliteta je izvršena na osnovu podataka koje je izvestio CV RAUV-a.

Na osnovu rezultata koje je sproveo Centar za vodu Nacionalnog instituta za javno zdravlje (NIJZK) u skladu sa odgovornostima koje ima, opšti kvalitet vode za piće na Kosovu koja se pruža potrošačima u zonama usluga sedam RKV-a rezultira da je tokom 2018/2019. godine bio u skladu sa standardima vode za piće. Tokom 2018.

godine, iz slavina potrošača uzeto je 8.598 uzoraka vode u svrhu ispitivanja kvaliteta vode u fizičko-hemijskom i mikrobiološkom smislu, gde je 99,4% uzoraka bilo u skladu sa traženim standardima. Dok je u 2019. godini iz slavina uzeto 9.229 uzoraka vode u svrhu ispitivanja kvaliteta vode u fizičko-hemijskom i mikrobiološkom smislu (slika.48). Od ukupnih uzoraka uzetih za testiranje, 98,8% njih je bilo u skladu sa domaćim standardima kvaliteta vode. Pozivajući se na ove statistike, procenjuje se da je kvalitet vode koju isporučuju RKV-i na veoma dobrom nivou.

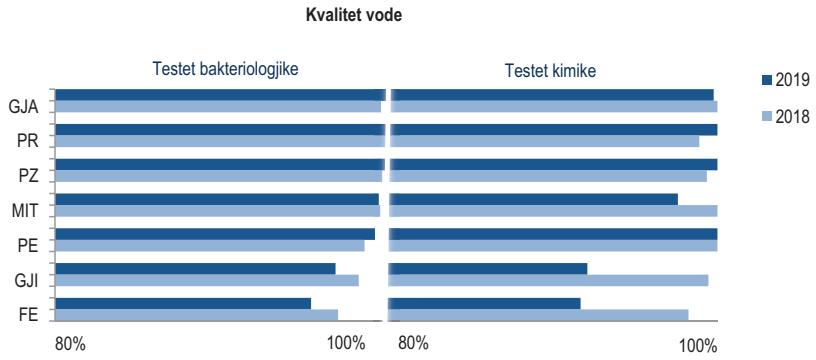

Slika 48. Kompatibilnost testova pitke vode prema domaćim standardima za bakterološke i hemijske parametre (RKV-i, 2018/2019. godine)

Kao što se može videti iz tabele 30, tokom 2018. godine najveća kompatibilnost u pogledu vrednosti mikrobioloških parametara bila je u RKV Priština 100%, dok je najmanja kompatibilnost bila u RKV Bifurkacionija 97,1%. U 2019. godini, stanje najveće kompatibilnosti za mikrobiološke parametre bilo je u RKV Priština, Hidroregjioni Jugor, Gjakova sa 100%, dok je najniže bilo u RKV Bifurkacioni sa 95.5%, 1.6% niže u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 30: Stopa(%) bakterioloških i fizičko-hemijskih testova u skladu sa standardima kvaliteta vode po RKV-ima-2018/2019. godine

Kompanije	Godina	RKV Prishtina	RKV Hidroregjioni Jugor	RKV-Hidrodrini	RKV Mitrovica	RKV Gjakova	RKV Bifurkacioni	RKV Hidromorava	Prosek sektora
Mikrobiološke	2018	100%	99.7%	98.7%	99.6%	99.7%	97.1%	98.3%	99.3%
	2019	100.0%	100.0%	99.3%	99.5%	100.0%	95.5%	96.9%	**99.2%**
Fizikčko-Hemijske	2018	98.9%	99.4%	100%	100%	100%	98.2%	99.4%	99.5%
	2019	99.8%	100.0%	100.0%	97.6%	100.0%	91.7%	92.1%	**97.9%**
	2018	99.7%	99.6%	99.1%	99.7%	99.8%	97.4%	98.8%	99.4%

Prosek po RKV-ima	**2019**	**99.9%**	**100.0%**	**99.5%**	**99.1%**	**100.0%**	**94.5%**	**94.9%**	**98.8%**

RKV Hidormorava i Bifurkacioni, imaju snabdevanje slabijeg kvaliteta pijaće vode kako u bakteriološkom tako i u fizičko-hemijskom pogledu zbog nedostatka redovnog snabdevanja pitkom vodom.

Pokrivenost uslugom vodosnabdevanja tokom ovih godina prema RAUV-u dostiže stopu od 75%, dok pokrivenost uslugama otpadnih voda dostiže stopu od 65% RKV Priština, Đakova i Hidrodrini postigli su visoku pokrivenost stanovništva uslugama u svojim odgovarajućim uslužnim područjima.

U okviru daljeg angažovanja na poboljšanju aspekta sigurnosti kvaliteta vode, obezbeđene potrošačima i stanovništvu, NIJZK angažuje se na napredovanju, odnosno ažuriranju AU 16/2012, u duhu najnovijih zahteva Evropske direktive i preporuka SZO-a.

1.8. Korišćenje prirodnih resursa

Korišćenje vode za piće i domaćinstvo

Što se tiče korišćenja vode za piće i domaćinstvo, postoje sedam regionalnih kompanija vodovoda (RKV) licencirane od strane Regulatornog autoriteta za usluge vode (RAUV) koje pružaju ove usluge i 30 opština koje imaju koristi od usluga ovih kompanija. Ukupna proizvodnja vode koju su regionalne kompanije distribuirale u 2018. godini iznosila je 153,7 miliona m3. Više od polovine ove vode uzima se iz površinskih izvora, a manje iz izvora podzemnih voda (tab. 31)

Tabela 31. Izvori vodosnabdevanja, dnevna i godišnja količina (m3)

Br.	Mesto uzimanja vode	Količina korišćene vode u (m^3/dnevno)	Količina korišćene vode u (m^3/godišnje)	Vrednost izražena u procentima %
1	Prirodni izvor	111,295	40,622,816	26%
2	Rezervoar	-	-	-
3	Reka	21,007	7,667,697	5%
4	Jezero	246,030	89,800,920	58%
5	Bunar	43,575	15,904,983	10%
UKUPNO			**153,748,772m^3**	

Od ukupne količine vode koju proizvode RKV-i, 66,2 miliona m^3 vode fakturisano je potrošačima, dok je ostala količina od 87,5 miliona m^3 vode je voda koja nije fakturisana (uključujući tehničke i administrativne gubitke)

Korišćenje vode za industrijske potrebe

Druga kategorija i istovremeno najveći korisnik vodenih resursa je upotreba za industrijske potrebe. Najveći potrošači su velika industrijska preduzeća KEK-u, New Co FERRONIKEL, Sharrcem, itd. Većina njih se snabdeva vodom iz površinskih akumulacijskih jezera (tabela 33).

Tabela 32. Potrošnja vode za 2018-2019. godinu od strane velikih industrijskih preduzeća

Korisnici	Potrošena količina m3/ 2018. godine	Potrošena količina m3/ 2019. godine
KEK	15120520	16323220
New Co FERRONIKEL	1388474	1551320
SHARRCEM	137968	103302

Korišćenje vode za hidroenergetiku

Poznato je da naša zemlja ima puni kapacitet za proizvodnju energije. Posle KEK-a, koji je glavni izvor proizvodnje i snabdevanja električnom energijom, drugi jednako važan izvor su hidroelektrane. Njihova izgradnja, životni vek i rad važan su element u korišćenju vodenih resursa.

Razvoj programa za povećanje kapaciteta proizvodnje energije iz hidroelektrana deo je energetske politike kosovske energetske strategije. Trenutni instalirani kapaciteti hidroelektrana na Kosovu su 97,74 MW, a operativni 160,51 (tabela 33).

Tabela 33. Operativni i instalirani kapaciteti hodroelektrana[27]

Naziv hidroelektrane	Godina puštanja u rad	Instalirana snaga u MW	Neto operativno MW
Gazivoda	1981	35	32
HE Lumbardhi 1	1957/2005	8.08	8.00
HE Lumbardhi 2		5.4	5.20
EGU Belaja	2015	8.08	7.50
EGU Decani	2015	9.81	9.50
HE Kaskada e Lumbardhit		31.37	30.20
Radavci	1934/2011		0.90
HE Burimi			0.85
HE Dikance			3.34
HE Brodi 1			2.48
HE Brodi 2	2015		5.00
HE Brodi 3			4.70
HE Restelica 1 i 2	2015		2.40
HE Restelica 3			2.35
HE Hydroline Albaniku I	2015		1.87
Hydroline Albaniku II	2015		3.55
Hydroline Albaniku III			4.22
Hidroenergji Lepenci 3			10.00

[27] RUE *2020, Bilans energetske i toplotne energije*

HC Brezovica (Matkos grup)			2.10
HE Binqa (EKO Energji)			0.60
HE Sharri			6.45
HE Vica			4.60
HE Štrpce			5.30
HE Dragaš Renelaul Tahiri DOO			3.40
HC Orčuša Dragaš Dragaš Renelaul Tahiri DOO			4.00
	Ukupno	**97.74**	**160.51**

Izgradnja i funkcionalizacija izvora za proizvodnju energije iz hidroelektrana je bio deo opšte rasprave poslednjih godina zbog problema sa izgradnjom hidroelektrana u zaštićenim prirodnim zonama, procesa izdavanja odgovarajućih dozvola za vodu i životnu sredinu i zbog problema u sprovođenju zahteva iz ovih dozvola.

Korišćenje kamena i drugih mineralnih resursa

Drugi uobičajeni oblik korišćenja prirodnih resursa je korišćenje kamena, šljunka i drugih mineralnih resursa putem separacije. Prema podacima Nezavisne komisije za rudnike i minerale, rezultira da je ova institucija samo u periodu 2015-2018 izdala 562 dozvole za kamenolome i vađenje peska i šljunka. Od toga 268 je izdato za istraživanje a 294 za korišćenje. Od 562 licence 75 je izdato za pesak i šljunak, dok je 487 dozvola izdato za kamenolom. Opštine sa najvećim brojem izdatih dozvola za kamenolom su Mališevo (43 licence), Klina (38 licenci), Kačanik i Lipljan sa po 35 licenci. Dok opštine kojima je izdato najviše licenci za pesak i šljunak su Peć (29 licenci), Đakovica (14 licenci) i Kamenica (7 licenci). Samo tokom 2018. godine za ovu aktivnost je bilo aktivno 357 licenci, od čega 45 licenci za vađenje peska i šljunka.

Kosovska agencija za zaštitu životne sredine izvršila je procenu stanja u vezi sa korišćenjem mineralnih resursa, a među glavnim problemima koji su identifikovani u ovom sektoru su:

- Izveštaji o proceni uticaja na životnu sredinu za operatere koji apliciraju za izdavanje dozvola za životnu sredinu obično su površni i ne zasnivaju se na preliminarnim studijama, analizama i merenjima radi utvrđivanja potencijalnih uticaja na životnu sredinu.
- Njihov rad bez dobijanja ekološke dozvole i zasnovano samo na saglasnosti za životnu sredinu, što je u suprotnosti sa Zakonom o zaštiti životne sredine;
- Izdavanje ekoloških dozvola i odobrenja za rad operatera koji izvoze mineralne sirovine u zaštićenim prirodnim područjima u suprotnosti sa Zakonom o PUŽS-u i Zakonom o zaštiti prirode;
- Nedostatak praćenja stanja životne sredine od strane operatera u njihovom području delovanja, što je takođe u suprotnosti sa Zakonom o zaštiti životne sredine.
- Nedostatak izveštavanja o parametrima koje nadgleda operator u odgovornoj instituciji, odnosno u MEŽS / AZSK.

- Nedostatak rehabilitacije i vraćanje u prethodno stanje područja koja koriste ekonomski operateri. Kanali, bunari i akumulacije vode nastali kao rezultat eksploatacije i ne-rehabilitacije područja često su rezultirali smrtnim slučajevima.
- Neefikasan nadzor nad radom operatora i sprovođenje uslova dozvole i saglasnosti zbog malog broja inspektora zaštite životne sredine na centralnom i lokalnom nivou.
- Neselektivna i divlja upotreba krečnjaka i drugih mineralnih sirovina od strane ekonomskih operatera ne poštujući kriterijume utvrđene ekološkim dozvolama.
- Prekomerna upotreba eksploziva tokom procesa miniranja i neprovođenje bezbednosnih mera u minskom području.
- Nedovoljna koordinacija i saradnja relevantnih institucija koje su deo dozvola i kontrole primene dozvola (MEŽS, KAŠ, AZSK, opštine, itd).

Dok je, prema istraživanju organizacije Preportr, tokom 2009-2018. godine identifikovano 495 slučajeva ilegalnog rada, od čega 166 slučajeva za vađenje tvrdog kamena, dok je 329 slučajeva identifikovano zbog ilegalne ekstrakcije peska i šljunka. Od ovih slučajeva 357 su kompanije, dok su 138 fizička lica.

Od 495 utvrđenih ilegalnih slučajeva, 297 je na sudu, a jedan je zatvoreni slučaj. Opštine u kojima je identifikovano najviše nelegalnih slučajeva za kamenolome su Đakovica (17 slučajeva), Peć (13 slučajeva) i Kačanik sa 13 slučajeva. Dok su opštine u kojima je identifikovano najviše nelegalnih slučajeva peska i šljunka Peć (51 slučaj), Kamenica (37 slučajeva) i Đakovica (71 slučaj)[28].

Ekstrakcija peska i šljunka bez kontrole i bez kriterijuma degradirala je hiljade hektara rečnih korita i promenila prirodni tok ovih reka. Među najdegradiniranim rekama su Drini i Bardhe (Beli Drim), Lumbardhi i Pejes (Bistrica Peći), Erenik, Ibar itd., gde kao posledica uvek postoji opasnost od poplava i drugih prirodnih katastrofa.

Eksploatacija šumskih resursa

Prema podacima koje pruža Kosovska agencija za šume, tokom 2018. godine korišćeno je 183.381,81 m^3 drveta, od čega 28.547,68 m^3 iz javnog sektora, a 154.834,24 m^3 iz privatnog sektora. Dok je tokom 2019. godine korišćeno ukupno 179.745,38 m^3 drveta, od čega 24.486,42 m^3 u javnom sektoru, a 155.253,96 m^3 u privatnom sektoru. Nema detaljnih podataka o nelegalnoj seči. Tabela 34 prikazuje korišćenje drvne mase po sektorima.

Tabela 34. Količina drvene mase korišćena za period 2018 -2019 po sektorima[29]

[28] *Industrija uništenja/Preport (http://preportr.cohu.org/sq/hulumtime/Industria-e-shkaterrimit-292)*
[29] *Kosovska agencija za šume*

Godina	Sektor	Količina drvne mase m^3	Ukupno drvne mase m^3
2018.	Javni sektor	28.547,68	183.381,81
	Privatni sektor	154.834,24	
2019.	Javni sektor	24.486,42	179.745,38
	Privatni sektor	155.253,96	

2. Preduzete mere za zaštitu životne sredine

2.1. Nivo primene strategija i planova zaštite životne sredine

Kosovo je na zadovoljavajući način razvilo strateški i programski okvir za životnu sredinu i svoje sektore, ali nivo primene još uvek je nizak. Tabela 35 prikazuje glavne strateške i programske dokumente sektora životne sredine i stepen njihove primene.

Tabela 35: Nivo primene strategija i akcionih planova za sektor životne sredine

Strategija/Plan	Period važenja	Status dokumenta	Nivo primene
Kosovska strategija za zaštitu životne sredine i Nacionalni akcioni plan za zaštitu životne sredine	2013-2022	Odobreno od strane Vlade Republike Kosovo Odluka br. 05/140 Datum 17. 07. 2013.	Nije počela sa primenom zbog nejasnoća u procesu odobravanja
Strategija i Akcioni plan o bio-raznolikosti	2011-2022	Odobreno od strane Vlade Republike Kosovo (Trenutno je u procesu pregleda)	Delimično
Strategija o kvalitetu vazduha 2013-2022	2013-2022	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Delimično-Primenjuje se prema predviđenom planu
Akcioni plan za sprovođenje Strategije o kvalitetu vazduha	2018-2020	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	U početnoj fazi sprovođenja
Strategija Republike Kosovo o upravljanju otpadom	2013-2022	Odobreno od strane Vlade Republike Kosovo	Delimično
Plan Republike Kosovo o upravljanju otpadom	U procesu pegleda	U procesu pregleda	U procesu pregleda
Strategija i Akcioni plan o klimatskim promenama na Kosovu	2017-2026	Odobreno od strane Vlade Republike Kosovo	U početnoj fazi primene

		Odluka br. 05/90, datum, 19. 02. 2019.	
Državna strategija za vode	2017-2022	Odobreno od strane Vlade Republike Kosovo i Skupštine Kosova tokom 2018. godine	Primena u početnoj fazi
Prostorni plan Kosova- Strategija za prostorni razvoj Kosova	2010-2020+	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Delimično- U procesu implementacije zonske mape Kosova
Prostorni plan o nacionalnom parku „Sharri"	2013-2022	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Delimično – u toku izrade još dva regulatorna plana
Prostorni plan o prirodnom spomeniku od posebnog značaja „Ujëvarat e Mirushës"	2014-2023	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Nije započeta primena u odsustvu organa upravljanja ove zaštićene zone
Prostorni plan o zaštićenoj zoni od posebnog značaja „Beteja e Koshares"	2014-2023	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Delimično
Prostorni plan o zoni od posebnog značaja „Shtabi i përgjithshëm i UÇK-se, Kleçkë dhe Divjakë"	2014-2023	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Delimično
Prostorni plan o zoni od posebnog značaja „Fusha e Mihjes së re"	2010-2020	Odobreno od strane Skupštine Republike Kosovo	Delimično
Plan upravljanja nacionalnim parkom „Sharri"	2015-2024	Odobreno od strane Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja	Delimično

2.2. Institucionalni razvoji i zastoji

Među glavnim kretanjima u jačanju, afirmaciji i izgradnji tehničkih kapaciteta institucija za životnu sredinu treba izdvojiti:

- Uspostavljanje i funkcionisanje Regionalne uprave za rečne slive;
- Uspostavljanje kancelarije nacionalnog koordinatora za klimatske promene;
- Osnivanje Međuministarske radne grupe za zaštitu vazduha od zagađenja;
- Osnivanje upravnog odbora za Sektor upravljanja otpadom;
- Povećanje broja fizičkih lica koji su licencirani da izrađuju izvještaje o proceni uticaja na životnu sredinu;
- Povećanje zastupljenosti i članstva kosovskih institucija za zaštitu životne sredine u regionalnim organizacijama, inicijativama i projektima;

- Izgradnja kapaciteta i razvoj pokazatelja za izveštavanje i praćenje rada kosovskih opština u sektoru otpada;
- Nastavak rada na identifikaciji izvora zagađivača vazduha u regionu Prištine,
- Izgradnja kapaciteta institucija za životnu sredinu kroz obuke i programe na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

Dok, u okviru zastoja i prepreka u jačanju ekoloških institucija tokom ovog perioda, treba izdvojiti:

- Nedostatak mreže za nadzor podzemnih voda;
- Nedostatak praćenja bioloških / ekoloških aspekata površinskih voda;
- Nedostatak posebnog sektora za klimatske promene u MŽSPP;
- Nedostatak posebne institucije na centralnom nivou za nadgledanje hemikalija;
- Mali broj obrazovnih programa na nivou Bachellor i Master u oblasti životne sredine;
- Mali broj osoblja u sektoru prirode, posebno u Zavodu za zaštitu prirode;
- Ne funkcionisanje Savetodavnog odbora za životnu sredinu;
- Uklanjanje obučenog i iskusnog osoblja iz odgovornih institucija sektora životne sredine.
- Ograničeni kapaciteti opština u sektoru zaštite životne sredine;
- Mali broj inspektora zaštite životne sredine na centralnom i lokalnom nivou.
- Mali broj službenika u Institutu za zaštitu prirode;
- Ne sertifikacija službenika (čuvara prirode) i ograničeni broj stručnog osoblja (službenika za nadzor prirode) u direkcijama za upravljanje nacionalnim parkovima.
- Ograničeni broj redovnog osoblja u Direkciji za upravljanje prirodnim spomenicima od posebnog značaja;
- Savetodavni odbor za životnu sredinu još uvek nije u funkciji i ne postoje inicijative za njegovo uspostavljanje, mada je predviđeno odredbama Zakona o zaštiti životne sredine.
- Nefunkcionisanje EKofonda ili posebnog ekološkog fonda / programa. Prihodi prikupljeni u ime zaštite životne sredine prenose se u budžet Kosova, ali se ne koriste za projekte zaštite životne sredine.
- Nepotpuna primena Uredbe (VRK) br. 05/2017 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu životne sredine i prostornog planiranja.
- Nemogućnost integracije osoblja MŽSPP-a (38 službenika) u opštine na severu u sklopu dužnosti i odgovornosti definisanih prema ugovorima [30].

[30] Dana 11. 01. 2016. godine ukinuta je takozvana „Civilna zaštita" u skladu sa Briselskim sporazumom od 26. marta 2015. godine i Odlukom Vlade. U MŽSPP-u je angažovalo 38 službenika

- Nedostatak koordinacije relevantnih institucija za obradu i odobravanje Prostornog plana za Nacionalni park Prokletija.
- Promene u organizacionoj strukturi Vlade Republike Kosovo gde se Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje prvo pridružuje Ministarstvu infrastrukture, a zatim Ministarstvu za ekonomiju.
- Prestanak 18 radnih mesta civilnih službenika bivšeg Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja odlukom Vlade.

2.3. Inspekcija i kontrola sprovođenja zakona

U okviru nadležnosti kontrole od strane Inspektorata za životnu sredinu, vode, prirodu i prostorno planiranje i izgradnju po službenoj dužnosti Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje, odnosno Ministarstvo za infrastrukturu i životnu sredinu u periodu 2018-2019. godine, realizovano je: 1.392 aktivnosti i radnje na osnovu inspekcija u oblasti životne sredine; 1.141 inspekcijskih aktivnosti i radnji sa zapisnicima u oblasti voda; 137 nadzornih aktivnosti i radnji sa zapisnicima u oblasti prirode; i 841 nadzornih aktivnosti sa zapisnikom iz oblasti prostornog planiranja i izgradnje. Specifični detalji prikazani su u tabeli 36.

Tabela 36: Inspekcije i drugi pravni postupci 2018-2019

Vrsta inspekcijskih aktivnosti u oblasti životne sredine	**Broj aktivnosti 2018**	**Broj aktivnosti 2019**
Odluke	7	63
Obavezne novčane kazne	4	58
Preporuke, primedbe i nalozi	245	208
Pokretanje sudskih postupaka	55	56
Inspekcijski nadzori sa zapisnikom	311	385
Vrsta inspekcijskih aktivnosti u oblasti vode	**Broj aktivnosti 2018**	**Broj aktivnosti 2019**
Odluke	88	50
Obavezne novčane kazne	-	72
Pokretanje sudskih prekršajnih postupaka	60	53
Preporuke, primedbe i nalozi	118	162
Inspekcijski nadzori sa zapisnikom	266	272

raspoređenih u različitim odeljenjima i agencijama za MŽSPP-a, za koje ministarstvo nije uspelo da obezbedi kancelarije na severu zemlje i ne integriše ih u radni proces.

Vrsta inspekcijskih aktivnosti u oblasti prirode	**Broj aktivnosti 2018**	**Broj aktivnosti 2019**
Odluke	-	1
Obavezne novčane kazne	-	20
Pokretanje sudskih prekršajnih postupaka	2	2
Preporuke, primedbe i nalozi	32	12
Inspekcijski nadzor sa zapisnikom	34	34
Vrsta inspekcijskih aktivnosti u oblasti prostornog planiranja i izgradnje	**Broj aktivnosti 2018**	**Broj aktivnosti 2019**
Inspekcije sa zapisnikom	186	139
Odluke	36	13
Pokretanje sudskih postupaka	5	5
Preporuke, primedbe i nalozi	159	130
Obavezne novčane kazne	-	18
Izveštaji i odgovori	-	150

Dok je u sektoru zaštite prirode u okviru zahteva za pokretanje prekršajnih postupaka zasnovanim na Zakonu o prirodi i Zakonu o nacionalnim parkovima i odgovarajućem zakonodavstvu, u periodu 2018. - 2019. godine, KAZS je u ime Direkcije za upravljanje nacionalnog parka „Prokletije" i Direkcije za upravljanje nacionalnog parka " Šar" podneli su: 486 krivičnih prijava, 36 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka; i 102 zahteva za pokretanje građanskog spora za naknadu štete.

Pokretanjem ovih 624 postupka nastoji se da se sprovodi zakon i da se ostvaruje šteta u ukupnom iznosu od 1.021.297,50 evra za instituciju prouzrokovanu nezakonitim radnjama (tabela 37).

Tabela 37: Pokretanja KAZS-a po sudovima, tužilaštvima i u državnom pravobranilaštvu

Vrsta aktivnosti u ime Direkcije za upravljanje Nacionalnog parka „Prokletije"	**2018.**		**2019.**	
	Broj predmeta	**Iznos štete €**	**Broj predmeta**	**Iznos štete €**
Krivične prijave u Osnovnom tužilaštvu u Peći	67	257,712.50	78	288,687.00
Krivične prijave u Osnovnom tužilaštvu u Đakovici	3	990.00	-	-
Zahtev za pokretanje postupka za prekršaj u Osnovnom sudu u Peći – Odsek za prekršaje	6	2,387.50	8	1,432.50
Pravna pitanja u prekršajnom postupku - Sud u Peći/ D. Dečane	6	6,406.00	1	315.00
Vrsta aktivnosti u ime Direkcije za upravljanje Nacionalnog parka „Šar"	**Broj predmeta**	**Iznos štete €**	**Broj predmeta**	**Iznos štete €**

Krivične prijave u Osnovnom tužilaštvu u Uroševcu	132	164,126.00	198	140,174.50
Krivične prijave u Osnovnom tužilaštvu u Prizrenu	3	17,772.50	5	5,211.50
Pravna pitanja u prekršajnom postupku Osnovnog suda u Prizrenu	-	-	1	5,624.00
Pravna pitanja u prekršajnom postupku u ogranku suda u Štrpcu	6	1,588.50	1	90.00
Zahtev za pokretanje prekršajnog postupka u ogranku suda u Kačaniku	3	1,800.00	3	360.00
Zahtev za pokretanje prekršajnog postupka u ogranku suda u Dragašu	-	-	1	308.00
Vrsta aktivnosti u ime Direkcije za upravljanje Nacionalnog parka „Šar“ i „Prokletije“	**Broj predmeta**	**Iznos štete €**	**Broj predmeta**	**Iznos štete €**
Zahtevi za pokretanje građanskog spora podnesenih u državnoj advokaturi - Ministarstvo pravde	54	62,416.00	48	65,204,00

2.4. Izdavanje dozvola

Prema podacima MŽSPP-a, tokom 2018-2019. godine sprovedene su aktivnosti u svim odgovarajućim oblastima. Na osnovu ekoloških odobrenja i zakonodavstva o životnoj sredini tokom 2018. godine, izdato je 112 ekoloških saglasnosti, 74 ekološke dozvole, 4 integrisane ekološke dozvole, dozvole za sprovođenje naučnih istraživanja u prirodi, oko 160 licenci i dozvole u oblasti upravljanja otpadom i 88 drugih akata u oblasti voda.

Dok, tokom 2019. godine 164 odobrenja za zaštitu životne sredine, 97 dozvola za životnu sredinu, 1 integrisana dozvola za životnu sredinu, 8 odobrenja za životnu sredinu za stratešku procenu životne sredine, 5 dozvola za sprovođenje naučnih istraživanja u prirodi, 149 licenci i dozvole u oblasti otpada i 23 drugih akata u oblasti vode.

Detaljniji podaci o aktivnostima davanja dozvola u sektoru životne sredine, otpada, prirode i voda prikazane su u sledećoj tabeli.

Tabela 38: Aktivnosti za izdavanje dozvola tokom 2018-2019.

Aktivnosti za ekološke saglasnosti (ES)	**2018**	**2019**
Zahtevi primljeni za ES	168	190
Odobreni	112	164
Odbijeni predmeti	3	3
Završavanje postupka	-	22
Obustava postupka	-	4
U toku razmatranja	16	53

Aktivnosti za ekološke dozvole		
Zahtevi primljeni za ekološke dozvole	112	
Odobreni	74	97
Odbijeni predmeti	2	67
Zaključci	1	-
Aktivnosti za ekološke integrisane dozvole		
Zahtevi primljeni	-	8
Odobreni	4	1
Transfer dozvole	-	1
Aktivnosti ekološke saglasnosti za stratešku procenu životne sredine		
Zahtevi primljeni	-	28
Ekološke saglasnosti za SPŽS	-	8
Završetak postupka	-	1
U toku razmatranja	-	4
Aktivnosti davanja dozvola i licenci u oblasti prirode		
Dozvola za sprovođenje naučnih istraživanja u prirodi	5	5
Primljeni zahtevi za licenciranje mini zoološkog vrta	-	1
Razmatranje zahteva za licenciranje fizičkih lica za izradu izveštaja o proceni uticaja na životnu sredinu	-	63
Razmatranje zahteva za licenciranje pravnih lica za izradu izveštaja o proceni uticaja na životnu sredinu	-	22
Aktivnosti za davanje dozvole u oblasti upravljanja otpadom		
Licenca za upravljanje otpadom	27	13
Odbijanje zahteva za licencu za upravljanje otpadom	-	2
Dozvola za uvoz hemikalija	3	3
Odbijanje zahteva za dozvolu za uvoz hemikalija	-	1
Dozvola za uvoz biocidnih proizvoda	55	48
Odbijanje zahteva za dozvolu za uvoz biocidnih proizvoda	-	3
Dozvola za uvoz plastičnih kesa bez aditiva	28	37
Dozvola za izvoz otpada	36	43
Dozvola za tranzit otpada	-	2
Dozvola za uvoz otpada	-	3
Odbijanje zahteva za dozvolu za uvoz otpada	-	3
Registracija zahteva za registraciju trgovca i posrednika otpada	-	5
Aktivnosti za davanje dozvola u oblasti voda		
Uslovi vode	35	3

Saglasnost vode	6	11
Dozvole za vodu	9	3
Produženje dozvola za vode	12	3
Odluke za odbijanje dozvole za vodu	24	3
Promena odluke	1	0
Zaključci	0	0

2.5. Finansiranje sistema za zaštitu životne sredine

Investicija u životnu sredinu je jedan od direktnih oblika intervencije radi zaštite životne sredine, poboljšanja stanja životne sredine i sprečavanja negativnih uticaja na životnu sredinu. Vlada Kosova usmerila je većinu investicija u životnu sredinu kroz budžet za Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja. Ali i opštine i druge institucije, deo budžeta namenjuju ekološkim projektima.

Analiziranjem budžeta Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja za period 2016-2019, primećujemo da je došlo do značajnog povećanja kako ukupnog budžeta tako i kapitalnih ulaganja u životnu sredinu.

Dok kapitalne investicije u životnu sredinu u 2016. godini, su bile preko 35,9 miliona evra, u 2017. godini porasla su na oko 46 miliona evra, u 2018. godini na 49 miliona evra, dok su u 2019. godini na oko 50 miliona evra (tabela 39).

Tabela 39: Ukupan budžet i budžet za kapitalne troškove MŽSPP 2016-2019[31]

	2016.	**2017.**	**2018.**	**2019.**
Kapitalni troškovi	35,903,684	45,824,312	49,187,682	50,860,974
Ukupni budžet	39,357,027	49,121,434	52,893,885	54,885,402

Kapitalni troškovi MŽSPP-a, tokom 2018. i 2019. godine, uglavnom su bili projekti koji su izvođeni za uređenje korita reka, upravljanje otpadom, proširenje kanalizacione i vodovodne mreže i druge ekološke projekte od opšteg interesa.

Podrška donatora tokom 2018-2019 nastavljena je sa nekoliko projekata koji su bili nastavci projekata iz prethodnih godina i novi projekti.

Sledeća tabela prikazuje podatke o nekim od najvećih projekata koji su podržani od donatora za sektor voda i životne sredine.

[31] *Ministarstvo za finansije www.mf.rks-gov.net*

Tabela 40: Neki od projekata sa donatorima u sektoru životne sredine i voda 2018-2019.

Naziv projekta	**Organizacija podrške-donator**	**Vrednost projekta**	**Period sprovođenja**
Podrška sprovođenja u energetskom paketu sa osvrtom na energetsku efikasnost i obnovljivu energiju.	BE & GFA	2,274,190.00 €	2016 – 2019
ORF Biodiversity (Open Regional Found for Biodiversity) Zajednički projekat za Kosovo, Albaniju, Makedoniju, Srbiju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu.	GIZ	3,000,000.00 €	2015 - 2018
Projekat „Podrška programu zaštite životne sredine MŽSPP-a Kosova“	SIDA	6,810,000.00 €	2016 – 2020
Projekat "O integrisanom upravljanju vodnim resursima proširenog sliva Drima"	UNDP/GEF	1,000,000,00 $	2016 – 2019
Projekat izgradnje lagunarnog sistema za obradu otpadnih voda u Kramoviku	UNDP/GEF	200,000.00 €	2016 – 2019
Regionalni projekat za poplave “IPA FLOODS”	BE&CIMA	1,998,386.00 €	2015 - 2017
Projekat "Takmičenje za čistu životnu sredinu"	KFW&GIZ	3,400,000.00 €	2015 –2017
Projekat „Razvoj kapaciteta za kontrolu zagađenja vazduha”	JICA	4.000.000,00 $	2017 – 2020
Prikupljanje podataka o životnoj sredini (Program Threshold MCC)	MCC -USA	3.000.000,00 $	2017-2019
Investicija u energetsku efikasnost u sektoru domaćinstva (Program Threshold MCC)	MCC -USA	20.700.000,00 $	2017-2019
Investicija u sistemu centralnog grejanja (Program Threshold MCC)	MCC -USA	10.900.000,00 $	2017-2019

3. Nalazi i preporuke

3.1. Glavni nalazi izveštaja

Vazduh

- ✓ Uprkos ostvarenom napretku u uspostavljanju mreže za praćenje kvaliteta vazduha, još postoji potreba za investicijom u modernizaciju, dovršavanje i održavanje ove mreže.
- ✓ Podaci od praćenja govore o prekoračenju maksimalno dozvoljenih vrednosti, za neke parametre, a naročito za PM10 i PM2.5, i to uglavnom u zimskoj sezoni.
- ✓ Procene pokazuju da su glavni izvori zagađenja sektor energetike, transporta i domaćinstva. Međutim, treba vršiti kompletan popis emisija u vazduhu a i detaljniju studiju o proširenju i koncentraciji zagađivača.
- ✓ Pronađeno je da primena zakona, podzakonskih akata i politika za vazdušni sektor su na niskom nivou, kao što je i slučaj sa politikama za kontrolu emisija iz mobilnih izvora i onih za kontrolu kvaliteta nafte.
- ✓ Nizak nivo primene zakonskih zahteva i na lokalnom nivou. Iako Zakon o kvalitetu vazduha zahteva izradu lokalnih akcionih planova za kvalitet vazduha, do sada je samo nekoliko opština na Kosovu izradile i odobrile takav dokument.

Voda

- ✓ Na kvalitet površinskih voda na Kosovu i dalje utiče zagađenje koje nastaje usled ispuštanja urbanih i industrijskih voda, nekontrolisano bacanje otpada u reke, upotreba pesticida i đubriva u poljoprivredi i oštećenja korita reke od korišćenja tvrdog otpada i nezakonite izgradnje.
- ✓ Trenutno praćenje kvaliteta površinskih voda vrši se na 54 tačke praćenja u rekama, dok praćenje količine vode vrši se na 26 stanica za praćenje. Još uvek ne postoji redovno praćenje kvaliteta vode jezera i podzemnih voda, kao što ne postoji ni biološko praćenje površinskih voda.
- ✓ Pokazatelji prikazani u ovom izveštaju ukazuju na prisustvo organskih zagađivača u rečnim vodama, mada se može zaključiti da površinske vode nisu ugrožene od eutrofikacije.

Tlo/ zemljište

- ✓ Kosovo trenutno nema ni program ni redovno praćenje kvaliteta tla/ zemljišta. Ova aktivnost se odvija uglavnom kroz projekte i periodične aktivnosti.

- ✓ KAZS je identifikovala neke lokacije koje se smatraju ekološkim žarištima, kojima je potrebna rehabilitacija, ali u nedostatku budžeta njihova rehabilitacija još nije ni započela.
- ✓ Promena namene zemljišta, gubitak poljoprivrednog zemljišta i gubitak zelenog prostora od izgradnje ostaju jedan od glavnih izazova za zaštitu životne sredine u sektoru zemljišta.
- ✓ Istraživanje pokrivenosti zemljišta na Kosovu koje je sprovela AZS pokazuje da poluprirodna područja predstavljaju glavnu kategoriju sa oko 57%, poljoprivredno zemljište sa oko 38%, dok veštačke površine zastupljene su sa preko 4,6% od ukupnog broja.

Zaštićena područja i biodiverzitet

- ✓ Uprkos stalnom porastu broja zaštićenih zona i njihove površine, efikasno upravljanje zaštićenim područjima i sprečavanje ilegalnih radnji na tim područjima i dalje ostaje problem za institucije Kosova.
- ✓ Postoje još uvek zaštićene zone koja uživaju poseban status zaštite koja još uvek nemaju odgovarajuće organa za upravljanje.
- ✓ Problem se procenjuje da je i zbog nedostatka prostornih, upravljačkih i regulatornih planova za neke od ovih oblasti.
- ✓ Od praćenja faune putem kamere-zamke dobijene su informacije o prisustvu nekih retkih i ugroženih vrsta faune na Kosovu, ali uprkos tome.
- ✓ Pripremljena je Crvena knjiga faune Kosova i procenjeno je stanje životinjskih vrsta.
- ✓ Postoji nedostatak posebnih programa za praćenje biodiverziteta uopšte ili za posebne vrste posebno.
- ✓ Smatra se pozitivnim i važnim sprovođenje nekih inicijativa i projekata za prekogranično upravljanje prirodnim područjima.

Otpad

- ✓ Kosovo se i dalje suočava sa nedostatkom efikasnog upravljanja otpadom. Trenutno se na nacionalnom nivou sakuplja oko 75,6% nastalog otpada. Većina se odlaže na sanitarne deponije, dok još uvek ne postoji organizovan sistem odvajanja na izvoru i recikliranje otpada.
- ✓ Upravljanje sanitarnim deponijama na Kosovu nije dobro, a među glavnim problemima su nefunkcionisanje sistema za pumpanje voda deponija, loše sabijanje deponiranog otpada i nedovoljna pokrivenost otpada.
- ✓ Identifikovan je i veliki broj ilegalnih deponija na celoj teritoriji Kosova iako je u 2019. godini postignut mali napredak (1489 u 2019. i 2529 u 2018. godini). Uprkos stalnoj posvećenosti centralnih institucija, opština i donatora, ilegalne deponije i dalje predstavljaju izazov za ovaj sektor.
- ✓ Aktivnosti za odvajanje na izvoru i recikliranje otpada i dalje su male.

Javno zdravlje

- ✓ Broj registrovanih ekoloških bolesti i dalje ima linearni trend na Kosovu. U nekim slučajevima je registrovan značajan porast broja nekih bolesti povezanih sa aspektima životne sredine.
- ✓ Međutim, na Kosovu još uvek ne postoji detaljna studija zasnovana na pokazatelje, što bi procenila stvarni uticaj stanja životne sredine na javno zdravlje.
- ✓ Kontrola vode za piće koju je sproveo Nacionalni institut za javno zdravlje pokazuje da oko 99,4% ispitivanja je bilo u skladu sa domaćim standardima za kvalitet vode.

Preduzete mere za poboljšanje stanja životne sredine

- ✓ Kosovo nastavlja svoju posvećenost u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa direktivama EU-a, iako primena istog ostaje izazov.
- ✓ Izrađeni i odobrene su strateške strategije i akcioni planovi za sve sektore životne sredine, ali njihova primena je delimična.
- ✓ Iako su se tokom 2018-2019 godine povećane aktivnosti inspekcije i nadzora u sektoru zaštite prirode, ekološki kriminal nastavlja da bude aktivnost u porastu.
- ✓ Iako je budžet za Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja za projekte zaštite životne sredine povećan, a povećan je i broj donatorskih projekata, pitanje životne sredine na Kosovu još uvek se tretira sa niskim prioritetom od Vlade Kosova.

3.2. Preporuke

Vazduh

- ✓ Nastaviti sa sprovođenjem zahteva Rezolucije Skupštine Kosova br. 06-R-002 o poboljšanju kvaliteta vazduha od strane odgovornih institucija i uspostavljanja mehanizama za praćenje njene primene.
- ✓ Primeniti ciljeve i projekte Strategije i Akcionog plana za kvalitet vazduha, usvojene od Vlade Kosova i od Skupštine Kosova.
- ✓ Povećati efikasnost primene zakonodavstva u oblasti životne sredine, putem dopunskih mehanizama i instrumenata.
- ✓ Dovršiti popis emisija i izvora zagađivača u vazduhu,
- ✓ Dovršiti i staviti u rad nacionalni sistem praćenja kvaliteta vazduha u cilju poboljšanja prikupljanja, obrade i izveštavanja podataka o kvalitetu vazduha.
- ✓ Ojačati tehničke i institucionalne kapacitete za održavanje mreže za praćenje kvaliteta vazduha, servisiranje i kalibraciju opreme kao i vršiti akreditaciju laboratorija.
- ✓ Poboljšati saradnju između institucija za praćenje i operatora, posebno u procesu protoka informacija, obrade, efikasnog izveštavanja i informacija javnosti o kvalitetu vazduha.
- ✓ Razviti povoljne politike za korišćenje goriva koja imaju manju emisiju u životnu sredinu.
- ✓ Davati prednost korišćenju alternativnog transporta koji ima manju emisiju u vazduh i primenjivanje vremenskog ograničenja za upotrebu zastarelih vozila i vozila bez katalizatora.
- ✓ Primeniti podzakonske akte o dozvoljenim stopama emisija u vazduhu iz pokretnih i nepokretnih izvora.

Voda

- ✓ Uspostaviti mrežu za praćenje podzemnih voda i vršiti redovno praćenje stanja podzemnih voda.
- ✓ Pratiti biološke parametre površinskih voda za utvrđivanje indeksa kvaliteta površinskih voda.
- ✓ Nastaviti investicije u uspostavljanju infrastrukture vode sa posebnim naglaskom na izgradnju postrojenja za obradu otpadnih voda.
- ✓ Obraditi prioritetna pitanja koja se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama u sektoru voda,

- ✓ Nastaviti sa dovršavanjem zakonodavstva u sektoru voda i transponiranjem istog sa direktivom Evropske unije.
- ✓ Sprovesti strateške ciljeve i projekte planirane u Nacionalnoj strategiji za vode.
- ✓ Izraditi planove upravljanja za vodene bazene.
- ✓ Sprovesti istraživanje uticaja korišćenja vode za proizvodnju energije i njihovog uticaja na zaštićena područja.

Tlo/ zemljište

- Izraditi program za trajno praćenje poljoprivrednih i industrijskih zemljišta.
- Izraditi najpovoljnije politike za održivi razvoj i upravljanje zemljištem.
- Ojačati primenu zakonskog i programskog okvira za sektor zaštite zemljišta od zagađenja i od njegove promene namene.
- Izraditi programe i projekte za rehabilitaciju zemljišta identifikovanih kao žarišta zaštite životne sredine.
- Pratiti upotrebu pesticida i veštačkog đubriva na poljoprivrednom zemljištima.

Zaštićene zone i biodiverzitet

- ✓ Nastaviti sa istraživanjem, identifikacijom i praćenjem zona prirode i popisa biljnih i životinjskih vrsta i prirodnih staništa.
- ✓ Osnivati organe upravljanja za zaštićene zone od posebnog interesa.
- ✓ Preduzeti mere za zaštitu ugroženih vrsta faune prema preporukama i nalazima iz Knjige faune Kosova.
- ✓ Vršiti stalno praćenje stanja retkih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta.
- ✓ Zaštititi staništa retkih i ugroženih vrsta kao i priprema stručnih objašnjavanja za proglašavanje zaštićenih područja ptica i staništa prema ekološkoj mreži Natyra 2000.
- ✓ Usvajanje Prostornog plana za nacionalni park „Prokletije“, Plana upravljanja za nacionalni park „Prokletije“ i regulacionih planova.
- ✓ Sve aktivnosti koje se sprovode na teritoriji zaštićenih područja treba da budu u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode (br. 03/L-233).
- ✓ Obavljati stalne inspekcije od strane MŽSPP inspekcije u zaštićenim zonama.
- ✓ Povećati broj osoblja u sektoru zaštite prirode i biodiverziteta.

Otpad

- ✓ Poboljšati upravljanje sanitarnim deponijama na Kosovu i sprovesti praćenje izliva iz deponija u životnu sredinu.
- ✓ Povećati službu za prikupljanje komunalnog otpada na celoj teritoriji Kosova.
- ✓ Opštine Kosova, da se neprekidno posvećuju uklanjanju ilegalnih deponija na svojoj teritoriji.
- ✓ Opštine odrediti lokacije za obradu i odlaganje građevinskog i rušnog otpada.

- ✓ Izraditi programe i sisteme na nacionalnom nivou za odvajanje otpada na izvoru i njihovo recikliranje.
- ✓ Poboljšati sistem za prikupljanje, obradu i izveštavanje podataka o otpadu.

Javno zdravlje

- ✓ Poboljšati urbano okruženje za smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu.
- ✓ Investirati u povećanje zelenih površina u urbanim područjima, kako bi se poboljšalo stanje životne sredine i javnog zdravlja.
- ✓ Investirati u poboljšanju kvaliteta pitke vode i redovno praćenje istog.
- ✓ Investirati u poboljšanju kvaliteta vode koju obezbede regionalne kompanije vodovoda.
- ✓ Povećati postotak pokrivenosti stanovništva sa uslugom vodosnabdevanja i uslugom za odvod otpadnih voda (kanalizacije).
- ✓ Sprovesti istraživanje o uticaju stanja životne sredine na javno zdravlje.

Opšta pitanja

- ✓ Ponovo proslediti na usvajanje Vladi Kosova i Skupštini Kosova, Državnu strategiju i akcioni plan za zaštitu životne sredine i održivi razvoj, prema odredbama Zakona o zaštiti životne sredine.
- ✓ Povećati budžet Vlade Kosova za sektor životne sredine a posebno za kapitalne projekte za zaštitu životne sredine.
- ✓ Osnovati eko fond (fond za zaštitu životne sredine) i koristiti njegova sredstva za subvencije i programe za poboljšanje stanja životne sredine.
- ✓ Ojačati primenu principa za zaštitu životne sredine a posebno principa „zagađivač plaća“, „korisnik plaća“ i „princip podsticajnih mera“ za pravne i fizičke osobe koje izaberu najbolje moguće tehnike i čistu proizvodnju.
- ✓ Ojačati primenu horizontalnog zakonodavstva, sa posebnim naglaskom na zakonske zahteve iz Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakona o strateškoj proceni životne sredine.

4. Reference

1. *AZSK 2018, Izveštaj o pokrivenosti površine zemlje na Kosovu CLC2018*
2. *AZSK 2020, Izveštaj o stanju vazduha za 2019. godinu.*
3. *AZSK 2018, Izveštaj o stanju životne sredine 2017.*
4. *AZSK 2019, Upravljanje komunalnim otpadom na Kosovu, Izveštaj o stanju*
5. *AZSK 2019, Izveštaj o stanju vazduha za 2018. godinu*
6. *AZSK 2020, Upravljanje komunalnim otpadom na Kosovu, Izveštaj o stanju*
7. *AZSK 2015, Izveštaj o stanju prirode 2010-2014*
8. *AZSK 2018, Izveštaj o stanju prirode 2014-2017*
9. *AŠK 2012, Inventar šuma Kosova*
10. *ARVK 2019, Izveštaj o učinku za pružaoce usluga vode na Kosovu za 2018. godinu.*
11. *ARVK 2020, Izveštaj o učinku za pružaoce usluga vode na Kosovu za 2019. godinu.*
12. *ASK 2018, Anketa o industrijskom otpadu 2017*
13. *ASK 2019, Anketa o komunalnom otpadu 2014-2018*
14. *ASK 2018, Anketa o obrađenom otpadu, 2017*
15. *ASK, Anketa o industrijskom otpadu, 2018*
16. *ASK, Anketa o obrađenom otpadu, 2018*
17. *NIJZ, Kvalitet vode za piće na Kosovu 2017-2018*
18. *Industrija uništavanja/ Preport (http://preportr.cohu.org/sq/hulumtime/Industria-e-shkaterrimit-292)*
19. *Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo - Priština, 2013*
20. *Zakon br.03-L-025 o zaštiti životne sredine*
21. *Zakon br. 06 / L-133 o budžetskoj raspodeli Republike Kosovo za 2019. godinu*
22. *MPŠRR 2011, Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj, 2010-2013*
23. *MPŠRR 2018, Zeleni izveštaj*
24. *MPŠRR 201, Zeleni izveštaj*
25. *MŽSPP 2012, Strategija i akcioni plan o biodiverzitetu 2011-2020,*
26. *MŽSPP 2012, Strategija i akcioni plan za kvalitet vazduha 2011-2021*
27. *MŽSPP 2014, Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo, MŽSPP*
28. *MŽSPP 2014, Strategija i upravljanje otpadom 2013-2022*
29. *MŽSPP 2014, Strategija za zaštitu životne sredine 2013-2022*
30. *MŽSPP 2015, Nacionalna strategija za vode na Kosovu 2017-2034*
31. *MŽSPP 2015, Strategija za klimatske promene 2014-2024*
32. *MZ, Sektorska strategija zdravstva 2017-2021*
33. *PŽSK / MŽSPP 2018, Crvena knjiga faune Kosova*
34. *Izveštaj o životnoj sredini KEK-a za 2018. godinu*
35. *Izveštaj o životnoj sredini KEK-a za 2019. godinu*

36. *Godišnji izveštaj o životnoj sredini, „Sharrcem“, 2018*
37. *Godišnji izveštaj o životnoj sredini, „Sharrcem“, 2019*
38. *Godišnji izveštaji 2013-2019, Odeljenje za životnu sredinu, NewCo „Feronikeli“*
39. *Administrativno uputstvo br.02 / 2011 o normama kvaliteta vazduha*
40. *RUE 2020, bilans električne i toplotne energije*

5. Spisak skraćenica, slika i tabela

5.1. Spisak skraćenica

AZZNB	Agencija Kosova za Zaštitu od Zračenja i Nuklearnu Bezbednost
AKS1	Aglomeracija Kosova 1
AZSK	Agencija za Zaštitu Sredine Kosova
AQI	Air Quality Index (Indeks Kvaliteta Vazduha)
RARS	Regulatorni Autoritet Rečnih Slivova
RAUV	Regulatorni Autoritet za Usluge Vode
ASK	Agencija za Statistike Kosova
AŠK	Agencija za Šume Kosova
SB	Svetska banka
EU	Evropska unija
EBR	Evropska banka za rzavoj
CLC	Pokrivanje zemljišta prema CORINE metodologiji
OPU	Odeljenje za proizvodnju uglja
ECRAN	Regionalna pretpristupna mreža za životnu sredinu i klimu
EFAS	Evropska mreža podizanja svesti o poplavama
GSB	Gasovi staklene bašte
GIZ	Nemačka organizacija za tehničku saradnju
HMIK	Hidrometeorološki Institut Kosova
IKZP	Institut Kosova za Zaštitu Prirode
NIJZK	Nacionalni institut javnog zdravlja Kosova
IPA	Pretpristupni instrument EU
IPCC	Integrisana dozvola životne sredine
IUCN	Međunarodna unija za zaštitu prirode
JICA	Japanska agencija za međunarodni razvoj
KE	Evropski savet
KEK	Kosovska energetska korporacija
KUDK	Kompanija za upravljanje deponijama na Kosovu
NKRMK	Nezavisna komisija za rudnike i minerale na Kosovu
RKO	Regionalna kompanija za otpad
RKV	Regionalna kompanija vodovoda
KTOE	Kilo Ton Oil Equivalent
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MCC	Millenium Corporation Chellenges (Korporacija Milenjumskih Izazova)
MF	Ministarstvo za finansije

MEŽS	Ministarstvo ekonomije i životne sredine
MEI	Ministarstvo za evropske integracije
MŽSPP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
MN	Spomenik prirode
MNRV	Spomenik prirode od posebnog značaja
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
USM	Ukupno suspendirane materije
MER	Ministarstvo za ekonomski razvoj
OBSH	Svetska zdravstvena organizacija
EO	Ekonomski operateri
NVO	Nevladina organizacija
NP	Nacionalni park
PZŽS	Kosovski akcioni plan za zaštitu životne sredine
OPUO	Opštinski plan upravljanja otpadom
LPZŽS	Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine
KPZŽS	Kosovski program zaštite životne sredine
UKCK	Univerzitetski klinički centar Kosova
CPM	Centar porodične medicine
RCŽS	Regionalni centar za životnu sredinu
PR	Prirodni rezervati
PBK	Potrošnja biohemijskog kiseonika
PHK	Potrošnja hemijskog kiseonika
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
SKP	Strategija klimatskih promena
TAIEX	Tehnička pomoć za razmenu informacija
TE	Termoelektrana
TEA	Termoelektrana A
TEB	Termoelektrana B
AU	Administrativno uputstvo
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNEP	Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama
VML	Maksimalno dozvoljene vrednosti
VNM	Procena uticaja na životnu sredinu
ZKS1	Zona praćenja Kosovo 1
RUE	Regulatorni ured za energiju

5.2. Spisak slika

Slika 1. Lokacija stanica za praćenje kvaliteta vazduha
Slika 2. Trend srednjih godišnjih vrednosti SO2 za godine 2013-2019
Slika 3. Trend srednjih godišnjih vrednosti NO2 za 2013-2019
Slika 4. Trend srednjih godišnjih vrednosti O3 za 2013-2019
Slika 5. Trend srednjih godišnjih vrednosti CO za 2013-2019
Slika 6. Trend srednjih godišnjih vrednosti PM10 za 2013-2019
Slika 7. Trend srednjih godišnjih vrednosti PM 2,5 za 2013-2019
Slika 8. Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta rečne vode - HMIK 2018-2019 (sliv Beli Drim)
Slika 9. Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta vode u rekama - HMIK 2018-2019 (Ibarski sliv)
Slika 10. Odabrani pokazatelji iz praćenja kvaliteta rečne vode - HMIK 2018-2019 (sliv Binačka Morava i Lepenac)
Slika 11. Mreža površinskih voda na Kosovu
Slika 12. Mapa pokrivenosti zemljišta prema kategorijama CLC
Slika 13. Broj zaštićenih zona prirode 1950 - 2098
Slika 14. Mapa zaštićenih područja prirode prema kategorijama
Slika 15. Biljne vrste sa međunarodnim statusom u KP "Šar"
Slika 16. Broj biljnih vrsta prema kategorijama ugroženosti
Slika 17. Broj vrsta unutar različitih grupa životinja uključenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo
Slika 18. Proizvodnja otpada u kg / b / godina, 2018. i 2019
Slika 19. Proizvodnja otpada u kg / b / dan, 2018. i 2019
Slika 20. Pokrivenost opštinskom službom za odvoz smeća, 2018. i 2019
Slika 21. Ilegalne deponije po frakcijama, 2018
Slika 22. Ilegalne deponije po frakcijama 2019. godine
Slika 23. Mapa ilegalnih deponija na Kosovu 2019
Slika 24. Nivo ispunjenosti potrebnih procesa na nivou zemlje izražen u%
Slika 25. Trend odlaganja komunalnog otpada na Kosovu, 2015-2019
Slika 26. Odlaganje komunalnog otpada na sanitarnoj deponiji na Kosovu, 2015-2019
Slika 27. Količina bolničkog otpada koja je tretirana sterilizacijom tokom 2015-2019
Slika 28. Tretiranje otpada na Kosovu
Slika 29. Trend proizvodnje i prerade industrijskog otpada na Kosovu 2016-2018
Slika 30. Količina plastičnih kesa i vreća uvezenih u 2018. i 2019. godini
Slika 31. Količina plastičnih kesa i vreća izvezenih u 2018. i 2019. godini
Slika 32. Emisija prašine u mg / Nm3 tokom januara - decembra 2018/2019
Slika 33. Emisija SO2 u mg / Nm3 tokom meseci januar - decembar 2018/2019
Slika 34. Emisija NO2 u mg / Nm3 tokom meseci januar - decembar 2018/2019
Slika 35. Srednje mesečne vrednosti emisije prašine u rotacionoj peći januar - decembar 2018/2019
Slika 36. Srednje mesečne vrednosti emisije CO u rotacionoj peći januar - decembar, 2018/2019
Slika 37. Srednje mesečne vrednosti emisije SO2 u rotacionim pećima januar - decembar 2018/2019
Slika 38. Srednje mesečne vrednosti emisije NO2 u rotacionoj peći januar - decembar 2018/2019
Slika 39. Srednje mesečne vrednosti emisije prašine u pretvaraču, januar - decembar 2018/2019
Slika 40. Srednje mesečne vrednosti emisije CO u pretvaraču januar - decembar 2018/2019
Slika 41. Srednje mesečne vrednosti emisije SO2 u pretvaraču januar - decembar 2018/2019
Slika 42. Srednje mesečne vrednosti emisije NO2 u pretvaraču januar - decembar 2018/2019
Slika 43. Srednje mesečne vrednosti emisije prašine u električnoj pećnici 1 nakon pročišćavanja januar - decembar 2018/2019
Slika 44. Srednja mesečna vrednost emisije prašine u pećima - glodanje sirovina, 2018/2019
Slika 45. Srednja mesečna vrednost emisije prašine iz hladnjaka klinkera i cementa,
Slika 46. Srednja mesečna vrednost emisije SO2, 2018/2019
Slika 47. Srednja mesečna vrednost emisije NO2, 2018/2019
Slika 48. Kompatibilnost ispitivanja vode za piće prema lokalnim standardima za bakteriološke i hemijske parametre (RKV, 2018/2019)

5.3. Spisak tabela

Tabela 1. Stanice za praćenje kvaliteta vazduha-AKS Aglomeracija 1
Tabela 2. Stanice za praćenje kvaliteta vazduha-ZKS zona 1
Tabela 3. Norme kvaliteta vazduha prema Administrativnom uputstvu br. 02/2011
Tabela 4. Kontinuirana trodnevna prekoračenja PM10, 2018
Tabela 5. Srednje mesečne vrednosti PM10, kroz mesece 2018/2019 u AKS1
Tabela 6. Srednje mesečne vrednosti PM2.5 za 2018/2019 u AKS1
Tabela 7. Srednje mesečne vrednosti ozona tokom 2018/2019 u AKS1
Tabela 8. Srednje mesečne vrednosti NO2 tokom 2018/2019 u AKS1
Tabela 9. Srednje mesečne vrednosti SO2 tokom 2018/2019 u AKS1
Tabela 10. Srednje mesečne vrednosti CO tokom 2018/2019 u AKS1
Tabela 11. Dani sa prekoračenjima za PM10 / 2018/2019
Tabela 12. Srednje mesečne vrednosti PM10 tokom 2018/2019 u ZKS1
Tabela 13. Srednje mesečne vrednosti PM2.5 tokom 2018/2019 u ZKS1
Tabela 14. Srednje mesečne vrednosti ozona tokom 2018/2019 u ZKS1
Tabela 15. Srednje mesečne vrednosti NO2 tokom 2018/2019 u ZKS1
Tabela 16. Srednje mesečne vrednosti SO2 tokom 2018/2019 u ZKS1
Tabela 17. Srednje mesečne vrednosti CO tokom 2018/2019 u ZKS1
Tabela 18. Dani sa prekoračenjima za PM10 za 2018. i 2019. godinu u ZKS1
Tabela 19. Trend kvaliteta rečne vode 2018-2019
Tabela 20. Srednje godišnje vrednosti nivoa H (cm) po mernim stanicama 2018. – 2019
Tabela 21. Srednje godišnje vrednosti priliva K (m^3 / sec) po mernim stanicama 2018-2019
Tabela 22. Upotreba zemljišta (ha) po kategorijama 2000, 2006, 2012 i 2018
Tabela 23. Zaštićene prirodne zone po kategorijama 2019
Tabela 24. Raspodela vrsta uključenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo u šest kategorija prema IUCN-u
Tabela 25. Proizvodnja opštinskog otpada, 2018. i 2019
Tabela 26. Pokrivenost službom sakupljanja otpada po regionima i na nacionalnom nivou u 2018. i 2019. godini
Tabela 27. Raspodela ilegalnih deponija po regionima
Tabela 28. Izvoz različitih frakcija otpada
Tabela 29. Bolesti životne sredine 2018. i 2019. godine
Tabela 30. Stopa (%) bakterioloških i fizičko-hemijskih ispitivanja u skladu sa standardima kvaliteta vode prema RVC-2018/2019
Tabela 31. Izvori vodosnabdevanja, dnevna i godišnja količina (m3)
Tabela 32. Troškovi za vodu velikih industrijskih preduzeća za 2018-2019
Tabela 33. Operativni i instalirani kapaciteti hidroelektrana
Tabela 34. Količina drvene mase korišćene za 2018-2019 godinu po sektorima
Tabela 35. Nivo sprovođenja strategija i akcionih planova za sektor životne sredine
Tabela 36. Inspekcije i drugi pravni postupci 2018-2019
Tabela 37. Pokretanje postupaka AUZS u sudovima, tužilaštvu i državnoj advokaturi
Tabela 38. Aktivnosti davanja dozvola tokom 2018-2019
Tabela 39. Ukupan budžet i budžet za kapitalne troškove MSPP 2016-2019
Tabela 40. Neki od projekata sa donatorima u sektoru životne sredine i vode 2018-2019

6. ANEKSI

6.1. Aneks 1.

Fizički, hemijski parametri i teški metali koji se prate od HMIK[32]

Pokazatelji	Simbol	Jedinica	Učestalost merenja /godišnje
FIZICKI PARAMETRI			
Čas	h	0:00	11
Vreme	M	Posmatranje	11
Temepratura vode	Tu	0C	11
Temperatura vazduha	TA	0C	11
Miris	Ar	mirisati	11
Boja	Ngj	Co/Pt	11
Mutnost	Tur	NTU	11
Električna provodljivost	χ	µScm-1	11
Supstance rastvorljive u vodi	M.tert.	mg/l	11
Koncentracija vodoničnog jona	pH	0-14	11
HEMIJSKI PARAMETRI			
Zasićenje kiseonikom	OT	mg/l O2	11
Potrošnja hemijskog kiseonika	NgO	%	11
Potrošnja hemijskog kiseonika sa dihromatima	SHKO	mg/l O2	11
Potrošnja biohemijskog kiseonika	SHKO-Cr	mg/l O2	11
Biohemijska potrošnja kiseonika	SHBO5	mg/l O2	11
Biohemijska potrošnja kiseonika	SHBO7	mg/l O2	11
Ukupni organski ugljenik	KOT	mg/l C	11
Ukupno suspendovane materije	MTS	mg/l	11
Deterdent	DET	mg/l	11
Nitratni joni	NO3-	mg/l	11
Nitratni azot	N-NO3-	mg/l N	11
Nitritni joni	NO2-	mg/l	11
Nitratni azot	N-NO2-	mg/l N	11
Amonium jon	NH4+	mg/l	11
Azot amoniuma	N-NH4+	mg/l N	11
Ukupni neorganski azot	ATI	mg/l N	11
Nejonizovani amonijum	NH3	mg/l	11

[32] *Samo osenčeni parametri na plavo su ocenjeni i prikazani u ovom izveštaju.*

Nejonizovani amonijum azot	N-NH3	mg/l N	11
Ukupni organski azot + neorganski	AT	mg/l N	11
Ukupni organski azot	ATO	mg/l N	11
Ortofosfati	PO43-	mg/l	11
Fosfor i orto fosfati	P - PO43-	mg/l P	11
Ukupni fosfor (poli + orto)	Ptot.	mg/l	11
Sulfatni joni	SO42-	mg/l	11
Ukupna tvrdoća	Fp	0dH	11
Tvrdoća kalcijuma	Fca	mg/l	11
Tvrdoća magnezijuma	FMg	mg/l	11
Jonci kalcijuma	Ca+	mg/l	11
Joni magnezijuma	Mg+	mg/l	11
P-alkalni	Pa	ml 0.1 e HCl	11
M-alkalni	Ma	ml 0.1 e HCl	11
Ukupna alkalnost	AT	mmol/l HCl	11
Soda bikarbona	HCO3-	mg/l	11
Slobodni hlor	Cl2	mg/l	11
Hloridi	Cl-	mg/l	11
Silikat	SiO32-	mg/l	11
Silicijum u silikatima	Si - SiO32-	mg/l Si	11
Hlorofil a	Chlorophyll a	µg/l	11
Fenol	C6H5OH	mg/l	11
TEŠKI METALI			
Ukupni fosfor (poli + orto)	Cr3+	µg/l	2
Sulfatni joni	Cd2+	µg/l	2
Ukupna tvrdoća	Ni2+	µg/l	2
Tvrdoća kalcijuma	Zn2+	µg/l	2
Hrom	Mn2+	µg/l	2
Kadmijum	Cu2+	µg/l	2
Nikl	Fe2+	µg/l	2
Olovo	Pb2+	µg/l	2

6.2. Aneks 2

Kodovi stanica za praćenje fizičko-hemijskih površinskih voda - reke

Kod	Lokacija	Reka	Mesto izliva
RV01_011	Radovac	Beli Drim	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_012	Klina	Beli Drim	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_013	Đonaj	Beli Drim	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_014	Vrmica	Beli Drim	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_021	Istok	Istok	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_022	Zlovordžište	Istok	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_031	Donji Sternac	Klina	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_032	Klina	Klina	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_041	Drelaj	Pećka Bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_042	Izlaz Peć	Pećka Bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_043	Grabanica	Pećka Bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_051	Banja Mališevo	Miruša	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_052	Voljake	Miruša	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_061	Ulaz Dečane	Dečanska bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_062	Kralan	Dečanska bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_071	Jasić	Ribnik	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_072	Terzijski most	Ribnik	Sredozemno more / Jadransko more

RV01_081	Ždral	Rimnik	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_082	Zrze	Rimnik	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_091	Bucale	Topluha	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_092	Pirana	Topluha	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_101	Prevalac	Prizrenska bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV01_102	Vlašnje	Prizrenska bistrica	Sredozemno more / Jadransko more
RV02_011	Košutovo	Ibar	Crno more
RV02_012	Mitrovica	Ibar	Crno more
RV02_013	Kelmend	Ibar	Crno more
RV02_021	Bablak	Sitnica	Crno more
RV02_022	Lipljan	Sitnica	Crno more
RV02_023	Vragolija	Sitnica	Crno more
RV02_024	Plemetin	Sitnica	Crno more
RV02_025	Nedakovce	Sitnica	Crno more
RV02_026	Mitrovica	Sitnica	Crno more
RV02_031	Marince	Lab	Crno more
RV02_032	Podujevo	Lab	Crno more
RV02_033	Miloševo	Lab	Crno more
RV02_041	Bresje	Prištevka	Crno more
RV02_051	Vragolija	Gačanka	Crno more
RV02_061	Petraštici	Drenica	Crno more
RV02_062	Vragolija	Drenica	Crno more
RV02_062B	Drenica	Staro Cikatovo	Crno more
RV02_071	Devetak	Štimlje	Sredozemno more / Jadransko more
RV02_072	Vojnovce	Štimlje	Crno more
RV03_011	Korbulič	Binačka Morava	Crno more
RV03_012	Klokot	Binačka Morava	Crno more
RV03_013	Ranilug	Binačka Morava	Crno more
RV03_014	Domoroce	Binačka Morava	Crno more

RV03_021	Marevc	Kriva reka	Crno more
RV03_022	Domoroce	Kriva reka	Crno more
RV04_011	Prevalac	Lepenac	Sredozemno more / Egejsko more
RV04_012	Kačanik	Lepenac	Sredozemno more / Egejsko more
RV04_013	Elez Han	Lepenac	Sredozemno more / Egejsko more
RV04_021	Jezerce	Nerodimka	Sredozemno more / Egejsko more
RV04_022	Bifurkacija	Nerodimka	Sredozemno more / Egejsko more
RV04_023	Grlice	Nerodimka	Sredozemno more / Egejsko more
RV04_024	Kačanik	Nerodimka	Sredozemno more / Egejsko more

Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu 2018-2019,
je pripremila Direkcija za procenu životne sredine KAZŽS-a, uz podršku drugih
jedinica Kosovske agencije za zaštitu životne sredine.

Adresa KAZŽS-a:
Ulica Luan Haradinaj, bivša zgrada-Rilindje XV/04. sprat
Tel. +381 38 200 33 228, email: ammk@rks-gov.net

Priština, avgust 2020. godine